

a lőretojt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

4-5 Ficsku Pál és
Lovas Ildikó
novellája

8 Trianonra gondolni
kell - Interjú
Szakály Sándor
történésszel

9 Művészetről és
anyagiakról -
Bolyos Miklós
esszéje

2020. június 20. III. évfolyam 6. szám

vezérvess

Antalovics Péter

a világnak láthatatlan

a nagy vadász övéről nézve
nem változhatott semmi.
nappal csodatáj, életár,
éjszaka pislogó fények.
könnyű csendben beleveszni.

természetbe öntött, lüktető lét,
valótól elváló látszat.
pillanat szelétől megdőlt,
időtlen fa körül látni
a hullámzó tűzkarikákat.

folyóparton járok, szarvasok
csapásán. itt vagyok otthon,
az ég házában, erdőben,
vizekben. lélegzik hajnal,
lélegzik arany alkony.

most szétágazó utakon
vándorolnak én-seregek.
körbejárva szolongatják
elvesztett múlt-önmagukat,
száraz torkuk vérbe reked.

de nincs több az egy-embernél,
nincs több, ami szíve, karja.
tekintetével ostorként
végigvág a sűrű tájon,
s ami nem fáj, betakarja.

az egy-ember sosem hal meg;
tovább lebeg láng alakban.
határtalan birodalma,
izzó lelke lávakatlan,
a világnak láthatatlan.

tárca

TRIANON

Tóth Eszter Zsófia

Mi közel lakunk a Dunához. Ebben a hosszúra nyúlt karanténéletben mindennap a Duna-parton sétáltunk a kutyámmal. A barangolások során József Attila és Ady Endre versei motoszkáltak a fejemben. „A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés” és „Dunának, Oltnak egy a hangja, / Morajos, halk halotti hang”. Igazak-e nagy költőink sorai Trianonra? Úgy gondolom, részben igen.

Mindannyian érintve vagyunk a trianoni sorstragédiában, ott van sejtjeinkben, azt mondják, hetedízigen tart az emlékezet, a traumák emlékezete. Emlékeznünk érdemes, akkor is, ha fáj. Azért, hogy emlékezve tovább tudjunk menni. Én még abban nőtem fel, hogy nem lehetett Trianonról nyíltan beszélni. Az érzéseinkről. Amikor már egy ünnepségen, egy színész előadásában először hallottam, hogy „Ad-

játok vissza a hegyeimet!”, belefacsarodott a szívem Wass Albert soraiba.

Akkor is érintve vagyunk, ha azt hisszük, hogy nem. Anyai családom épp a trianoni döntés közvetett következményeként került a Felvidékre az 1940-es években. Majd telepítettek őket onnan ki a második világháború után. Sokszor elképzeltem nagyanyám ikertestvérét, akit falhoz szorított a katona, amikor az engedélyezett 50 kilós csomagba még az utolsó pillanatban bele akarta csempészni anyám babáját. Láttam magam előtt a másfél éves, az ijedtségtől síró anyámat, a karonülő, aki nagyon szerető-gondoskodó anyám lett, de túlféltő is. Cipelte magában ezt a traumát, kimondva-kimondatlan.

Hány trianoni történetben van hasonló: menekülés, újrakezdés a semmiből és véget nem érő fájdalom az

Madárpár - akvarell

után, ami elveszett. Gyerekkoromban visszautaztunk a településre, ahonnan anyáméknak el kellett jönniük. Nem értettem, miért megyünk oda, és nem értettem, miért sír anyám, amikor megálltunk a ház előtt, amely ott volt álmaikban, és ahova nem engedtek be bennünket. Anyám újra sírt, és apám vigasztalta, mint mindig az együtt töltött 41 évük során. Míg a halál el nem választ, mondták a házassági esküben, és így is lett. Fialat házas voltam, amikor először vittem a – mára már volt – férjemet falusi rokonaimhoz egy nagy lagziba. Az út hosszú volt, a párom szeretett beszélgetni a vonaton. Hogy, hogy nem, a szó Trianonra terelődött, heves érzelmek törtek fel a kupében, végül a párom azt mondta, szavazzunk, kinek fáj Trianon. Öten voltunk, négyünknek fáj. És nagyon. Később elzarán-

dokoltunk a Trianon kastélyhoz, és megdöbbsentem, hogy ennyire kicsi épületben döntöttek a sorsunkról. Nagyon fáj.

Aztán tanítottam sokakat, akik ott maradtak, nagyon kedves tanítványaim lettek, van, akihez évtizedes barátság fűz. Általuk megismertem a kisebbségi létet, az identitást és világot, amely ide is, oda is köt, a világot, amely otthonos tud lenni, néha nehezebben, néha könnyebben.

Igen, jó lenne, ha békévé oldaná az emlékezés. De van olyan harc, olyan történelmi esemény, mint Trianon, amelyet csak részben lehet békévé oldani, mert nagyon tud fájni, még ma is. És az is, hogy a dunai konföderáció álmom marad. Az emlékezésre és a jelenben építkezésre buzdítok, hogy ne gátoljon hetedízigen e trauma bennünket, magyarokat.

TRIANONTALANSÁG - LESZ-E OLYAN?

Klamár Zoltán

Vajon eljön-e az az idő, amikor ezt a főnevet tartósan fosztóképzővel látjuk el? Amikor nem lesz többé része mindennapjainknak – mert most még az, noha száz esztendeje múlt, hogy valahol, valakik elosztottak, szétszórtak egy országot. Politikusok voltak ők, és természetesen a másét osztották, mert azt mindig könnyebb, mert azt sosem sajnálja az osztó, mert a máséból nagyvonalúan lehet kikanyarítani, nem nézve se Istent, se embert... A későbbiekben az osztók, konokul védve korábbi álláspontjukat, nem korrigálták igaztalan nagy osztásukat, de nem ám!

Az osztás következménye pedig ott volt a mindennapokban, annak minden hátrányát folyamatosan megtapasztalhatták az új határok között élők: bíráskodásban, közgazdaságban, közoktatásban. Mondjuk ki: Trianont feledni sem a győztesek, sem a vesztesek nem hagyták, nem tudták. Így nem csoda, hogy része lett a személyes és a kollektív emlékezetnek is, bár volt idő, amikor említeni sem volt szabad.

Csoda hát, hogy a történelmi esemény előtt és annak éppen kisarjadó árnyékában születettek kicsit úgy élték meg mindezt, úgy emlékeztek rá, akár az obsitos katonák: őriztek némi személyeset a fordulatról, még akkor is, ha annak csupán a következményét szenvedték el. Jobbára hallomásból tudtak valamit az eseménysorról. Az, hogy a kisebbségi lét generációk életét nehezítette, és mindenképp dacára nehezíti ma is, nos, az a valamikori osztás eredője.

Íme néhány emlékmorzsza, hogy lássuk, milyen szövevényesen kapcsolódhat a mindenkori jelen a múltéhoz!

Anyósom 1915-ben született, apró gyerek volt a megszállítás alatt, majd a spanyolnáthát is megkapta, amelyből 1919 kora nyarára gyógyult fel, tehát bizvást állíthatjuk, hogy személyes emlékei nem igazán lehettek, mégis a „Trianon darabolását” emlegette: „...ekkor volt Magyarország, de most már csak ekkora...” – mondta, és mutatta is kezével a csökkenést a világeletemben apolitikus asszony.

Édesanyám 1922-ben született. Magyar felmenőire, vallására büszke, szerinte az ősmagyarok is reformátusok voltak! Mesélte, idézem szavaiból: „...amikor megtudtuk, hogy jönnek, úgy örültünk, sírtunk, fiatalok, idősek... egy ősz hajjú, nagy bajszú bácsi hangosan

zokogott!” Mindez Bácskosuthfalván történt, azon a tavaszon, amikor bevonult a honvédség, és a határon kívül rekedt tömegek abban bíztak, hogy tartós és igazságos határrevízióban lesz részük.

Járt már erre török, tártár, mégis magyar ez a határ! – skandálták a második világháború idején a rövid életű magyar impérium alatt, amikor is jöttek az ejtőernyősök, az anyaországi közigazgatási szakemberek, amiben nem volt sok köszönet. A határ mögé kerülők pedig tótok, oláhok, rácok lettek... Az érkezők meg csupa tekintetes, kegyelmes és méltóságos úr. Jaj volt annak, aki elvétette a sok titult és rangot. Aztán vége lett a szép új világnak. A határ ismét zsugorodott, cakkosodott, csipkéződött, még többeknek jutott az egykori országból.

Az újfent kívül rekedtek pedig megint gyürkőztek, kapaszkodhattak, alkalmazkodhattak, hogy ismét megfogytakozva, de valahogy mégis maradjanak a közösségnek, a holnapoknak, a jövőnek. Ezért van, hogy részben még mindig magyar a Bácska és a Bánság bizonyos része, noha száz évvel vagyunk Trianon után.

Európa közben nagyot változott, és noha a térségünkben államok szűntek meg, illetve államok jöttek létre, a Kárpát-medencében élő magyarság szétagoltsága a légiessé váló határok között is megmaradt.

Sajátos helyzet ez, amely ilyen vagy olyan okból, különböző szándéktól vezérelve, de egyformán foglalkoztatja az itt élőket. Gondoljunk csak a választások idején újból és újból kijátszott magyar kártyákra vagy a székelység autonómia-törekvéseire!

No de folytassuk példainkat. Még az utolsó délszláv „Habsburg”, Tito – a Der Spiegel nagyon találó megállapítása volt a marsallról a halálakor – soknemzetiségű birodalmában történt az alábbi eset, amelyből kisebb családi perpatvar lett.

1973, Közép-Bácska, Topolya: Nagypám házuk hosszú folyosóján ücsörgött, nagybátyámmal beszélgetve. Egyszer csak a háta mögötti falon függő nagy, színes olajnyomatra mutatott, és nem kis büszkeséggel jegyezte meg: Látod – mondta fiatalabbik fiának –, az aradi tizenhárom!

Mesterember lévén sok házhoz volt bejáratos, és valahol sikerült szert tennie a relikviára. Nagybátyám mosolyogva,

Ágyú, 1918

inkább tréfásan, semmint komolyan, de azért megjegyezte: Mit akar ezzel, apám, hiszen maga tót!

A kedélyes beszélgetés azonnal félbeszakadt, nagypám szikrázó tekintettel vágta oda: Tudod, ki a tót! Aztán sértettségében hónapokig nem szólt a fiához.

1995, Erdély, Gyergyószárhegy: Dél volt, rekkenő hőség, kis csoportokban álltunk a fák lombjában hűvösét keresve. A néprajzi vándorgyűlés terepnapján nem kímélt bennünket a nyár heve a magas hegyek övezte faluban. Egyszer csak hosszú derekú szénásszekér érkezett a templom elé, a rakomány tetején ülő köszöntésre emelte a kalapját, majd ügyesen lecsúszott a szürkés-zöld színűre száradt szalastakarmányon. Közlebb jött, egy félszeg „jó napot”-tal köszöntötte az idegeneket, majd azonnal rátért az őt foglalkoztató dilemmára: úgy hallotta, lesz valami csatolás, nem tudjuk megmondani, hogy mikor? Zavart mosollyal néztünk egymásra, a kérdés igazán váratlanul ért bennünket, és hát a választ sem tudtuk.

Erdély, Illyefalva: Elhanyagoltnak tűnő, vedlett homlokzatú házak között jutottunk ki a várhoz. Önerőből restaurálták az egykori erősséget, amely turistalátványossággá szelődött. Bástyáiról beláttuk a messizi vidéket. A Kárpátok koszorú kéklettek a távolban. Már híre ment a faluban, hogy vajdasági magyarok is vannak a vendégek között, sőt

azt is tudták, hogy polgárháború dúlt akkor a tartomány szomszédságában. Az egyik kocsmában a beszélgetőtársak megkérdezték, mennyi magyar él a déli végeken. Mondtam – mert akkor még annyian voltunk –, háromszázezer. A kérdező a feje búbjára tolt a kalapját, elmosolyodott, és így szólt: Költözzenek Erdélybe! Jut itt hely maguknak is.

2005, Dél-Bánság, Székelykeve: Ugye emlékezünk még a népszavazás évére, amikor pró és kontra kampányoltak a politikusok a kettős állampolgárság intézményével, amikor, mondjuk ki: a politika játékszerévé lettünk mi, határon túli magyarok. Magyar kártya, csak kicsit másképp! Az egyik oldal félt a szavazatainktól, a másik meg akarta azokat a voksokat!

Nos, ennek az évnek a nyarán is folyt még egy korábbi kutatás, amelyre szövetkeztünk, anyaországi és határon túli kutatók. Tájékozódó gyűjtés keretében bejártuk az al-dunai székelyek telepeit is. Furcsa volt megtapasztalni azt a kis magyar világot, ott az egykori déli országhatár mentén, ahová az alkonyban Belgrád fényei is ellátszottak. Éppen templomuk felújításán dolgoztak a helybeli mesterek, amikor bekéredztekünk, szemlélődni, beszélgetni. Elmenőben egyikük utánunk szólott: „Azt üzenjük Gyurcsánynak, fogadjon bé bennünket, és mi nem leszünk a terhére!” Hát a fogadás azon a decemberi napon elodázódott egy időre.

2010, Galgamente, Aszód: A sokadik június negyedikére készülődtünk, a város főterén zajló megemlékezések műsorát hirdetőoszlopokon és intézményekben plakátokon tették közzé. Az érdeklődés, akár a kiállítás megnyitókori, mindig mérsékeltnek mutatkozott. Sosem volt húsz-harminc embernél több a téren. Az évek során hozzászórtunk mindehhez, mégis megdöbbenően hatott, amikor egyik nap a feleségem azzal jött haza a munkahelyéről, hogy a kollégái megkérdezték tőle: „A Trianon az valami zsidó ünnep?” Tájékozatlanság, rosszmájúság, érdektelenség... ki tudja?

2014, Galgamente, Galgamácsa: Apró, dombok között megülő falu, ahol kollégám vendégházat birtokol. Ő mesélte, hogy egy ház az utcájukban új gazdára talált. A beköltözőkről a szomszédok tudni vélték, hogy románok. A kolléga tettetett csodálkozással megkérdezte beszélgetőtársát: netán tud románul? Vagy hogyan beszélnek egymással? Az atyafi elvörösödve válaszolt: – Hát magyarul, mert azok is magyarok...

Joggal kérdezhetjük mi, határon túliak, hogyan lettünk szerbek, románok, ukránok, szlovákok az anyaországiak szemében? Ez a magunk teremtetten Trianon az igazán veszélyes.

Vajon le tudjuk-e nyűgét rázni? Fontos-e a nemzeti ösztartozás, vagy száz év után inkább csak az egykori nagyság emléke dobogtatja meg a szíveket?

A „VÖRÖS TÉRKÉP” FÖLÖTT

Erdődi Edvina

A Párizs melletti Nagy-Trianon palotában 1920. június 4-én írták alá a Magyarország és az antant közötti békeszerződést. Diktátum volt ez inkább, mintsem szerződés, hiszen nem hatott semmiféle racionális érv a döntőnkökre. Erőből hajtották végre, a módosítás esélyének teljes kizárásával.

A száz évvel ezelőtt kezdődött történelmünk göröngyös útján jelentős hátrányból indultunk.

Az első világháború elvesztése után Magyarországnak sem külügyminisztériuma, sem diplomáciai hálózata nem volt, mivel korábban a külpolitika a Monarchia közös ügyei közé tartozott. Az országot csak akkor hívták meg a békekonferenciára, amikor az érdemi döntések már megszülettek. A határokról már 1919 első felében döntöttek a szakbizottsági üléseken, a magyar fél részvétele nélkül. Az Apponyi Albert, Bethlen István és Teleki Pál grófok vezette béke delegáció így nem sok lehetősége maradt, hogy befolyásolja a békefeltételeket.

A magyar béke delegáció 1920 januárjában jelenhetett meg a békekonferencián, ahol ismertette a magyar álláspontot, és vaskos jegyzékeket nyújtott be – összesen harmincnyolcat – a magyar elképzelésekről, valamint a tervezett határok igazságtalanságáról. Apponyi szónoklata és a földrajztudós Teleki Pál vörös térképe hatásosan foglalta össze a magyar álláspontot.

A békekonferencia végül a béke szövegén csak csekély módosításokat tett, amelyek nem érintették a szerződés lényegét. Ilyen volt például a 63. cikkben eszközölt módosítás, miszerint egyik vagy másik állam optálása esetén az ingatlanokkal együtt megtartható az azokhoz tartozó gazdasági felszerelés is, tehát az ingóságok természetüknél fogva az ingatlanok tartozékainak számítanak.

A magyar kormány számára a legfontosabb dokumentum – amely bizonyos mérvű mozgásszabadságot biztosított a

részére – a szövetséges és társult hatalmak válaszában kísérőlevele volt a magyar béke delegáció elnökéhez, az úgynevezett „Millerand-levél” (vagy másképpen a *kísérőlevél*), amelyet Alexandre Millerand francia miniszterelnök a békekonferencia elnökeként írt alá 1920. május 6-án. Ez a levél tulajdonképpen a trianoni határok bizonyos mérvű revízióját helyezte kilátásba. A levélben foglaltak szerint lehetséges, hogy a helyszíni vizsgálat bebizonyítja a békeszerződésben tervbe vett határok egyes pontokon való megváltoztatásának szükségességét. „Ebben az esetben a szövetséges és társult hatalmak hozzájárulnak ahhoz, hogy a szövetség tanácsa, ha a tekintetbe jövő felek egyike azt kívánja, felajánlhassa jó szolgálatait az eredeti határok békés úton való kiigazítására, ugyanazon feltételek mellett, azokon a helyeken, ahol egy határbizottság valamely változtatást kívánatosnak tartott. A szövetséges és társult hatalmak bíznak abban, hogy ez az eljárás megfelelő módot ad arra, hogy minden, a határok kijelölésénél elkövetett igazságtalanság, mely ellen alapos ellenvetést lehet felhozni, jóvátevéssék.”

A kísérőlevél mézesmadzag volt, amelyet a magyarok előtt elhúztak.

A kísérőlevél továbbá bevallja, hogy az eddigi kisebbségi jogok megállapítása is az összes államok között igen nagy nehézséget okozott, akárcsak ezeknek a paragrafusoknak a megfogalmazása.

A békediktátum tizennégy részből áll, és három rendelkezési körben tartalmaz súlyos büntetést és korlátozást. Az első és legsúlyosabb az ország területének megcsonkítása – vagyis a határrendezés –, a második a jóvátétel kiszabása, a harmadik pedig Magyarország fegyveres erőinek korlátozása.

A szerződés 35 000 főben határozta meg a magyar hadsereg létszámát, korlátozta annak fegyverzetét, és megtiltotta a modern hadifelszerelés gyártását és vásárlását, valamint a légierő tartását is. A jóvátételről és a pontos összeget később határozták meg, 1923-ban, és 200 millió aranykorona megfizetését jelentette.

A békediktátum 27. cikke határozta meg Magyarország új határvonalát. Ez a határleírás, valamint az ennek kiegészítésül szolgáló, 1 : 1 000 000 méretarányú térkép – amelyet a 28. cikk rögzít – igen nagy általánosságban jelzi a határvonal menetét Ausztriával, a Szerb–Horvát–Szlóven Állammal, Romániával és Csehszlovákiával szemben. A határszakaszok leírását azzal kezdi, vagy fejezi be, hogy a „helyszínen megállapítandó vonal” vagy a „helyszínen megállapítandó pontig”. A diktátumban leírt határvonalat tehát a terepen kellett megállapítani.

A diktátum legnagyobb jelentőséggel bíró részében mindenfajta hozzáértést, igazságos mérlegelést vagy józanságot nélkülöző egyoldalú döntéssel, példátlan részrehajlással és nemzetünk iránti rosszszindulattal a 325 411 km² összterületű Magyar Királyság elveszítette területének több mint kétharmadát (az ország Horvátország nélküli területe 282 870 km²-ről 92 963 km²-re csökkent), lakosságának több mint a felét, az 1910-ben még 20 886 487 fős ország lakossága 7 615 117 főre csökkent.

A harmadik dokumentum a nagykövetek tanácsa által kiadott nyílt utasítást tartalmazta, a határbizottságok részére a kísérőlevél értelmében való eljárásra. Ebben általánosságban szabályozták a határmegállapító bizottságok jogkörét, működésének elveit, az utasítás műszaki részében pedig a határkitűző munkálatok menetét.

Később – a felmerülő problémák megoldására – szükségessé vált a *Pótutasítások a magyarországi határmegállapító bizottságok részére* című utasítás kiadása is, amely 1921. június 3-ai keltezésű. A legfontosabb rendelkezései a következők: „Elvileg a határt a helyszínen

kell megvonni, úgy, amint a békeszerződés megállapította. Semmi szín alatt nem szabad [...] a határmódosításoknak olyan természetűnek lenniük, hogy lényegében kérdésessé tegyék a szerződésben leírt vonalat.” Azaz minden marad a régiben, az előző utasítások az érvényesek.

A trianoni békediktátumot a világháborúban győztes antanthatalmak részéről Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország képviselői írták alá, míg a háborúban vesztes Magyarország részéről az 1920 tavaszán kinevezett Simonyi-Semadam Sándor kormányának két politikailag súlytalan tagja – Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és Benárd Ágoston népjóléti miniszter – látta el kézjegyével 1920. június 4-én, budapesti idő szerint 16.32-kor. A végén zárójelben a következő olvasható: „A békeszerződés az 1921. július 26-ai becikkelyezést követően, 1921. július 31-én törvényerőre emelkedett. Amíg nemzeti érzelmű kormányok irányították Magyarországot, a fenti, 1921. évi XXXIII. törvénycikk gyászkerettel jelent meg a törvénytárakban.”

A szerződést az 1921. évi XXXIII. törvénycikkkel iktatták be a magyar jogrendszerbe.

Arról is olvashattunk, hogy talán száz év után lejár a trianoni békediktátum hatálya, ez azonban nem igaz. Nemzetközi jogi szerződések nem járnak le, ezekben nincs ilyen záradék, sem semmi hasonló. A szerződés esetleges lejárása a két világháború közötti revíziós propagandában sem jelenik meg.

A trianoni békeszerződés azonban nem válik hideg emlékezetté, aminek oka éppen az, hogy annak következményeként kerültünk mi ide, ahol most vagyunk. A határon túlra. Azt is tudjuk, hogy az utódállamok közvéleményének egy része érzékenyen, indulatosan, felbőszülve reagál olykor a Magyarországról érkező, Trianonnal kapcsolatos kijelentésekre. Persze, túlzás lenne azt mondani, hogy nekünk, az utódállamokban élő magyar kisebbségnek csak és kizárólag Trianon járna az eszünkben – mert nem. De a magyar nemzettudatnak ezt a megkeményedett gombócát nem lehet azon a címen zárójelbe tenni, hogy úgysem távolítható el. A magyar ember ilyen értelemben is lehessen magyar és szabad ember, hogy erről beszéljen. Vagy írjon róla, mint amikor a topolyai gimiben érettségiztem, és történelemből Trianont választottam témámul. Megboldogult Deák tanár úr szó nélkül rábólintott. S így vívjuk mi mindannyian, kicsiben, a mindennapi harcunkat megmaradásunkért.

Ma a magyarországi és a határokon kívül rekedt magyar nemzetrészeknek az egységességéről nyíltan beszélhetünk. A nemzetpolitikának azonban ehhez hatalmas utat kellett megtennie a mögöttünk lévő száz év alatt.

A nemzeti alapokon nyugvó rendszert Magyarországon a második Orbán-kormány vezette be 2010-ben. Ekkor az alkotmány módosításával, az állampolgárságról szóló jogszabálynak a megváltoztatásával a nemzet végleges közjogi egyesítésének visszafordíthatatlan folyamatát indította el. Az országgyűlés 2010. május 26-án elsöprő többséggel szavazta meg a kedvezményes honosításról szóló törvényt.

2017 decemberében tette le állampolgársági esküjét az egymilliomodik külhoni magyar állampolgár, a gunarasi Lajkó család. Ez a képzeletbeli számláló mára meghaladta az 1 100 000 főt.

Tekintetek - akvarell

novella

ISTENTELÉN ANGYALCSINÁLÓK *Ficsku Pál*

Kakukkolt a kakukk. Mintha óra lenne. Eszter nem fordult a másik oldalára, ráfeküdt volna a gyerekre. A kakukkra se lett volna szükség, de hát Ágoston adta neki, tanította be, hogy minden reggel négy órakor ébresszen, azt mondta, gondoljon bele, talán ő akkor fog ágyúdőrgésre ébredni. A kakukk egy kalicában élt, felakasztva a tisztaszobában. Eszter minden hajnalban Ágostonra gondolt, izzadt, forró öle rá emlékeztette, gyümölcsöt ott szuszogott mellette. Már régen nem dörögtek az ágyúk, de Ágoston nem jött haza. Amúgy is felébredt volna, kukorékolt a kakas, ugattak a kutyák, harkály verte a csendes fákat, az anyja is kiköhögte angyalcsináló álmait, olyan volt a falu, amelyet a Jóisten csak másnaposan álmodhatott. Betakarta a gyereket, megmosta ölét, hátha ma is szükség lesz terméktelen katlanjára, hátha küld érte a Báró, arca a tükörben csak annyit kérdezett: mit kínlódsz vele? Az anyja már a verandán várta a batyu és a kaska mellett. Halkan krárogott, mintha a tüdeje egy vénhedt varnyú lenne, fekete, néha sárga nyálat kiöklendve. Távolról megszólalt a hajókürt is. Ideje van. Megy a batyujarat.

A lányok nagy része is feketébe öltözött. Az öregek, a negyven feletti néma mosolyúak, a hajó mélyén levő padokon ültek, a fekete sereg, a taton szabályos rendben álltak batyuk és a kaskák, az angyalcsinált lányok, a néma mosolyúak lányai, a korlátnak támaszkodva várták, hogy a hajó induljon, megszólalt a hajókürt, és nézték némán a vizet, félve vagy reménykedve, hátha felbukkan a szeretett vagy a gyűlölt arc a Tisza vizében, fájdalmat, halált, boldogságot, reményt vagy a további bujálkodásra megnyugvást adva. Az terjedt, hogy Nagyrévnél kiveti a Tisza a máshol megholtakat is.

Cudar, kegyetlen időben élünk, gondolta Eszter. Hamvas teste tizenhat évesen lett hamuba sült krumpli. Azért nézte ő is a vizet, reménykedve, hogy Ágoston arca nem bukkan fel, vagy ha mégis, akkor úgy, mint először, mint a víz mélyéből kifröcsögő kócsag, amely betértette szárnyaival. A holtágban volt a Szüzek öble, oda jártak a lányok fürödni, levette alsóruhájukat is, balzsamozta titkukat a víz, amíg a lehajló fák ágaira kötött ökörvontató kötelekről le nem ugrottak a napszitta suhancok, hogy legyenek később gyermekek vagy gonosz bábák és kötöttük által menybe vagy pokolba küldött angyalkák. A fiúk testét meg nem szaggatta meg az Isonzó pokla.

Végre tavasz volt, mint amióta Eszter eszét tudta, reménykeltő tavasz, hátha máshogy

lesz majd tél. Mert a tél az szörnyű. Télen kétszer esznek egy nap. A testek enerváltak, a lelkek gyávák. A szegénység borzalmasan destruál. Ezt a szót Bojkótól, a néma paptól tanulta Eszter. Tíz órakor levest esznek, eddmeget, becsináltat vagy ciberét. Délután hatkor, amikor a Jóisten lefagyasztja a napot fölülük, tészta vagy krumpli. Akkor kezdődik a jajgatás. Befogott füllel taposnak az emberek a kis utcákban, már akinek van hova mennie. Sok a beteg. Háborúból jöttek, vagy itt maradtak. Minden háznál van egy vagy kettő. Jön a bába. Még él? Falja a ciberét, kapálni meg nem tud? Arzént neki. Mit kínlódsz vele? És sok a rossz férfi. Részeses, goromba, rokkant, szoknyakergető. Jön a bába. Mit kínlódsz vele? Tavasz volt, és indult a hajó, le, Szegedre, a piacra, vitték az élelmet, meg az ölüket a nyomorult úrfiaknak.

Eszter nézte a vizet, ahogy jött fel a nap, úgy szókölt. Lassan olyan szőke lett, mint a vagyontalan Báró haja. A Bárónak csak az öreg szolgája meg a vágya maradt. Meg Eszter, az egykétzült, férjetvesztett, gyönyörű, hamvas nő.

Miután „az” megvolt, az ágyban feke a Báró szerette kioktatni a nőt. Nézzétek, lássátok, milyenek vagytok, mik vagyunk. Te is, te kis arzénos szerelmem, akitől nem tudom, élve halok-e el egy percnire mellett, Te, aki lehetnél örökké az enyém, ha nem meddő víztelen kút lenne a méhed, nézd meg, én is olyan vagyok, mint a túlélő gyermek, árva, magamra maradt, mint az ország, mert az emberek cifrálnak, páváskodnak, önzők, zsugoriak,

kapzsiak, egykézűk, kikötözöttek, mint Te vagy. Jaj, istentelen angyalcsinálóm, bár látnád Te is az arcom a Tiszában! Egy nap beléd halok. Javasasszonyok, bábák, lefizetett orvosok, akik testüket-lelküket megontják szülni nem akaró asszonyoknak, ezek között élünk, Te, Isten átka, istentelen angyalcsináló szerelmem, szeress, Te!

A hajó délután háromkor indult vissza, hogy estére hazaérjenek, megrakják a batyut és a kaskákat másnap reggelre, hogy legyen megint újra ugyanaz. Vagy jöjjön az újabb háború, amikor talán szétszaggatják az egyetlen fiukat, meddők maradjanak a lányaik, és nem fog szülni senki, kócsagokkal lesz teli a világ.

Eszter különöset álmodott.

Egyedül indult el vele a hajó. Ott állt a taton. A Tisza vérvörös volt. Az égen angyalkák hajnalodtak báránnyal. Levette fekete ruháját, elnyelte a vérző víz. Ott állt mezítelenül. Nem álltak meg Szegednél. Marci kapitány megígérte, hogy Isonzóig viszi. Eszter megemléltette, hogy Szabadkánál a Báró szerint leszakadt a Föld. Marci kapitány szerint annak szakad le a Föld, aki elhiszi, hogy leszakadhat.

Az ott már az Isonzó, mutatta a kapitány.

Reggel négykor kakukkolt a kakukk.

A gyerek ott szuszogott mellette.

(az írás burkolt vagy burkolatlan formában Móricz Zsigmond *A tiszazugi méregkeverők és Fülep Lajos A magyarság pusztulása* című írásaiból vett szavakat tartalmaz)

Mályi, 2020. június 6.

vers

Verebes Ernő

Kertünkverte Trianon

(Nehéz földdé válni sok akarat alatt)

Ecsettel átmázolni a határokat, létrával megmászni a magaslatokat, felragyogtatni a temetőket, felismerni a felmenőket, mozgásra bírni a szobrokat, kiszínezni a faltokat, misére járni otthon is, házunk legyen a templom is, elfeledni a könyveket, miket régen raktárba száműzött minden könyvtár, felhőkbe olvasni fenn az égen, hogy a szóból szín legyen, faltokat takaró, ha fehéren is, de kéken.

Felfedezni, hogy készen áll az új erőd, egy fellegvár, melynek szolgálai vagyunk, de királyai is, ha akarunk.

A vonat már távol dübörög, kertünkben fehér sün sündörög, én vagyok minden katona, ki éppen olyan, mintha nem ő maga lenne, hanem egy nemzet lélegezzen benne.

Szagolom a kertet, s majdan halott virágain mosolyogva elmélázom, talán a mi időnk ez, mely mint festett vászon takar minden órát, napot, évet, és engedi legyőzni a veszteséget, ahogy a fa is saját színes szobraba fordul, miután leszámolt a tüllel, lombbal és levéllel ünnepel újra, meg a széllel, mely az ő himnuszát fújja.

Nincsenek már virágos katonák s emberekkel díszített vonatok, megszűnt a halálos varázs, a régvolt harcosok, mint gyermekek, olyanok, tömeg-talapatokon állva vágyanak még mindig a mennyországba, és többen vannak, mint akik beleszakadnak a felismerésbe, hogy az egyszerűak is kihaltak, akármennyire is élni akartak.

De nehéz földdé válni sok akarat alatt – mintha a sínek alatt futna el a vonat.

Kertünkben ülök, s csak nézem, a fehér sün rámozdul egy légyre, elvakítja áldozatát, s amint bekapja, tudom, nem is hiába: fehér sünek száz éve szülehetnek a világra.

Hópehelyvadász - akvarell

Találkozás - akvarell

MAGYARKA VALÓDI OPOSSUM GALLÉRRAL

Lovas Ildikó

Könnyű kora nyári délután volt. A Szent János utcán, ahol a magyar szabók kínáltak gazdag választékukat, egy harminc körüli nő iparkodott. Tekintete riadt volt, ugyanakkor villogó. Nehezen lehetett volna eldönteni, hogy a harag vagy az ijedség tükröződik-e az arcára vetülő napfényben. Talán egyszerre mindkettő. Zöld szembogarából sárga vilámok kerestek kiutat. Furcsa egy nősemély volt. Magas, vékony, büszke tartású, ugyanakkor hanyag. Ahogyan a kalapot a fejébe csapta, az mindenképpen hanyagságra utalt. Nem mintha csálén állt volna. De idegenül ült a fején. Píszé orra rezgett, keskeny száját összeszorította. Karcú bokái a hosszú kabát alól minden lépésnél úgy villantak elő, akár a váltakozó kétségbeesés. Az utca sarkán, miután jobbra befordult, fázósan összehúzta a nyakán a kabátját. Az opossum gallér védelmezőn fogta körül vékony, ívelt, hosszú nyakát. Elhaladt Nepomuki Szent János szobra előtt. Sosem értette, a két erősen oroszbarát testvér egymás mellett álló bérpalotái miért szorítják falhoz a gyónási titok mártírját. Felemelte a tekintetét, majd egy hirtelen mozdulattal felnyúlt, és megsimogatta a szobor lábát. Miközben továbbhaladt, eszébe jutott, hogy azokban a hónapokban halt meg az egyik fivér. Talán a Dušan.

Még mindig szorosan fogta nyaka körül a prémet, mint aki kapaszkodik belé. Nem is tudom, motyogta, hogy nyakavesztő János vagy a legkedvesebb János nevét viseli-e az utca.

Aztán elnevette magát, idegesen, viháncolón, reszelősen. A vállát is megrántotta mellé, ahogyan egy nevelhetetlen fiatal kanca rántja el a fejét. Ki hinné neki, ha most mondaná, hogy ezek mind a nyertes oldal halottjai. Valószínűleg senki sem hinne a szavának. A Rókus-kápolna magasságában szemben találta magát a kipödört bajuszú, nagy hasú, jó kedélyű polgármesterrel, aki kalapját megemelve ment el mellette. A mozdulattól vékony karikagyűrűjén megcsillant a napfény, aztán tovább siklott kerek formájú szemüvegére. A nő nem tudta eldönteni, hogy valóban ismeri-e őt a polgármester, neki szólt-e a kalap megemelésé, vagy csupán a kisvárosi illem diktálta a mozdulatot. Szerette volna, ha személyes lett volna a gesztus. Ha cinkosra nem is, de cinkoságra nagy szüksége lett volna.

Alig néhány hónap telt el a hatos népfelkelők rarancai gyümölcskert csatája óta, de már mindenki elfeledke-

zett róla. A hideg januárban, a messzi Bukovinában, Czernowitztól északkeletre helyezkedett el Rarance, ahol a szabadkai hatosok is védték három héten keresztül az orosz-szal szemben a 258-as magaslatot, amely nem volt más, mint egy gyümölcsös kert. A három hét elteltével pedig nem maradt ott más, mint egy temető. Orosz gránátoktól szétzúzott fák között széttépett magyar és orosz katonák.

Elfeledkeztek volna a csatáról, az orosz zúdulásról, a szabadkai hatosok kétségbeesett és hősiességű küzdelméről? Vagy nem merik megkérdezni, hogy mi is volt ennek az egésznek az értelme? A vetés-aratás-pihenés-vetés helyett az ellenséges golyószórók körforgása. Szinte látta a szabadkai honvédek ég felé forduló, csodálkozó tekintetét, mialatt kiszáll belőlük a lélek, meleg pára, akár egy istálló télen, olyan az a kis gyümölcsös, az ég felé szálló emberi párával, az üveges tekintetekkel.

Bukovina nem egy földrajzi terület, hanem egy sors. Ez volt cikkének első mondata, amelyet a főszerkesztő egyetlen erőteljes mozdulattal kihúzott. Figyelemfelkeltőnek szánt írásában, amelyben a mondatok szinte ki sem látszódtak a felkiáltójelektől, erről írt. Hogy senki ezzel nem törődik. Nem lehetett érteni, hogy a sorsra gondol-e, vagy a szabadkai hatosokra, arra, ami januárban volt, és győzelemmel zárult, vagy arra, ami lesz. Szinte sírva rohant el a szerkesztőségéből. Dühében, nem szomorúságában.

Tizenhét évvel később juttatta eszébe azt a napot Csuka Zoltán. Az ő írását olvasta éppen a *Kalanyában*: „Dušan és Joca Radić emeletházai egymás mellett állnak a suboticiai főtéren, és hirdetik évszázadokon keresztül a suboticiai szerbek két vezetőjének emlékét.”

Túlzónak érezte Csuka mondatait. Méghogy évszázadokon keresztül – ő négy évvel azután született, hogy felépült a két emeletes ház. És még ma sem vénasszony. Méghogy évszázadokon keresztül.

Beleborzongott az emléke. Szinte újra érezte, hogy a kora nyári könnyű délutánban borzong a teste, át-meg átjárja a hideg, időnként összerázkódik, mint akit láz gyötör.

1916. június 4-e volt, vasárnap. Semmit nem tudott arról, hogy kezdetét vette a sorsukat megpecsételő offenzíva. Még a januári veszteségeket sem siratta el. Az aznap kezdődő offenzívában a szabadkai hatosokat is derékba kapta Bruszilov, egészen a Kárpátokig kellett hátrálniuk. Végük volt

Hóvihár - akvarell

a szabadkai hatosoknak. És nem fog idő jutni arra, hogy el-sirassák őket. Arra pedig túlságosan hosszú idő fog rendelkezésükre állni, hogy – ha jól akarnak maguknak – mélyre temessék emlékezetüket.

A Szent János utcában estélyi ruhát – úm. reprezentatív öltözék – rendelt a szabónál, Eötvös János bácsinál.

A bácskai várost is megviselte a harmadik éve tomboló háború. A beszerzések egyre nehézkesebbé váltak, de arra még mindig nagyon odafigyeltek, hogy a viselkedés és viselkedés mint il faut legyen, bár egyre kevésbé tudták eldönteni, mit is illik. A fűzők helyébe a test finoman rezgő vonalai kerültek, a mell alatt elvágott, egyenes szabású ruhában már senkinek sem volt S alakú a sziluettje, egyre gyakoribb volt a nadrágviselés, és már annak kellett zavarba jönnie, aki nem volt izmos, nem pedig fordítva. Tudni illik, mi illik, a nő nagymamájának szájából unalomig előtörő mondat érvényét veszítette, hiszen éppen az ellenkezője volt igaz.

Ráadásul mindenki Wohl Janka akart volna lenni. *To love, to like* – ahogyan azt Arany János írta neki. Íme, még egy János. Az aranyszájú. Ki gondolta volna, hogy Jánosnak aranyszájára boruló bajusza alatt ilyen remek humora van? Mindenki Wohl Jankának képzeletét, igazította ki előző gondolatát. Még én is, húzta félre a száját. Hiszen a magyarkát is abból vettem. Az eredeti opossum gallérral együtt Budapestről szerezte be neki Eötvös János bácsi, a Rákóczi útról.

Ahogyan felidézte a tizenhét évvel azelőtti vasárnap délután, arra jött rá, hogy az élet hétköznapi volt, és mivel nem lövöldöztek, az emberek el is feledkeztek arról, hogy háborúban élnek. A beszerzés nehézkessége zavaró volt.

A hiánycikkek sora is gyarapodott, emellett a kelmek minőségében is változást lehetett észlelni, de immár második éve, hogy a napilap, amely őt alkalmazta, kétszer is megjelent naponta. Jól fizették. És nem, nem volt szó olyasmiről, hogy hatodik érzéke megsúgta volna, mi történt aznap. Fogalma sem volt róla. Leginkább dühös volt, hogy a főszerkesztő visszadobta az írását. Nem dolgozik ez. Jobban élvezte, ha rálép valakinek a tyúkszemére, mint azt, hogy esetleg segítsen a közügyeken. Nem dolgozik ez, mondta.

Készülődött egy másik világ, és akik érezték a szelét, nem akartak szólni azoknak, akiket számos okból megvetettek, maradinak tartottak. Nem dolgozik ez. Leginkább azért volt dühös, mert noha nem értett egyet a főszerkesztővel, büszke volt magára, hogy ő is látja a történeteket. A győzőkhöz tartozni könnyű és fölényes érzéseket kelt. Bódító érzéseket.

Ebből a bódulatból akart visszalépni. Úgy emlékezett, sírva rohant el a szerkesztőségéből, vérig sértetten, lázadó könnyekkel a szemében. A ruharendelést nem pontosan tudta beleilleszteni a dolgok menetébe. Ilyen feldúltan ment volna ruhát rendelni Eötvös János bácsihoz? Márpedig így történt, hiszen az alkalmi *rongy* még mindig megvan, ahogyan a magyarka is, valódi opossum gallérja megkopva, de ragaszkodón öleli át ráncosodó, de még mindig vékony, finom vonalú nyakát.

A magyar szabók már nincsenek a Szent János utcában. Nincs is már ilyen kifejezés, hogy magyar szabók. Vannak olyanok, akiknek az anyanyelve magyar. Ők lettek a magyar szabók. Nincs már Szent János utca sem. Dimitirje Tucovićnak nevezik most, aki egyéb-

ként egy nála alig néhány évvel idősebb, szerbiai faluban született munkásmozgalmi vezető, Marx és Engels műveinek első szerb nyelvű kiadója. Fordítója is tán. De ebben nem volt bizonyos. A szerb hadsereg tisztjeként 1914-ben halt meg a szabadkai hatosok elleni harcban. Ez természetesen így túlzás, nem tudná semmivel sem bizonyítani, hogy Lazarevac közelében, ahol ez a politikus-újságíró az osztrák-magyar csapatok elleni csatában életét vesztette, ott voltak a hatosok. De így szokott gondolni erre, amikor végigmegy a Szent János utcán. A valami-kori Szent János utcán, amelyről nem is tudja, melyikről lett elnevezve. A nyakavesztőről vagy a legkedvesebbről.

Belebújt a kabátjába, a hosszú, kopottas magyarkába, nyakán összekapcsolta a valódi opossumból készült gallért, és elindult. Az már soha nem lesz kérdés, hogy melyik szent-ről nevezték el az utcát, ami nem is olyan nagy baj. Akármelyikről, nem tévedtek. Viszont az sem lesz már sohasem kérdés, hogy az új vallás képviselőről elnevezett utcákat miért kell szentként tisztelni.

Egyre sebesebben szedte a lábát, viseltes cipői úgy bukkantak elő a hosszú kabát alól, mint a váltakozó kétségbeesés. Kalapja hanyag csodálkozással ült a fején. Nem csálén állt, de mindenképpen hanyagul. Fejében sokasodtak a mondatok. Nem vette hasznukat, hiszen nem jelentek meg nyomtatásban. Ahogyan annak az estélyi ruhának sem vette hasznát. Hiszen nem volt kinek felvennie. Nem volt ki előtt forogva-pörögve bemutatni. Fázósan húzta össze nyakán a valódi opossumból készült gallért. Élő kövület vagyok, gondolta, akárcsak az opossumok, amelyek a legjobban hasonlítanak az ősi szénnyesekre. Élő kövület.

AMIT ELVESZÍTETTÜNK

Már hat hónapja fekszem ebben az ágyban. Így a legjobb. Főleg akkor, amikor bort hozol nekem a pincéből. Ígyál, mondod. Félsz, hogy elalszom, és egyedül maradsz. Szeretted, ha beszéllek, és a bor beszéltet. Csacskaságok az ágyból. Elmondom, hogy emlékszem, egyszer régen kinevettek, amikor hosszú hajad kontyba kötötted a fejed tetején. Lehípsztereztelek, man-bunoztam. Észrevettem, hogy utána többé sosem viselted így a hajad előttem. Ezt már nem mesélem, de utólag sajnáltam, hogy bármit is szóltam, szégyelltem magam, és sajnáltalak. Igazából szerettem, ha látom a nyakad ívét meztelenül. De ez mind régen volt, amikor még tudtam sajnálni.

Már hat hónapja fekszem ebben az ágyban. Hat hónapja kinéztünk az ablakon, és láttuk, amint korommá válik a világ. Fehér, fehér, szürke, szürke, szürke, fekete. Magadhoz húztál, és a válladba gyűrtem az arcomat, hogy fel ne kiáltsak. Aztán már nem tudtam lábra állni, és te úgy teszel, mintha nem látnád, amikor reggelente fésülködés közben marékszámra húzom ki a hajam a fésű fogai közül. Alszom, amikor csendben a tűzbe dobod a csomókat. Alszom a bortól, mert altat is, alszom, habár

azért hoztad, hogy beszéljek összevisz-sza, hogy ne aludjak, hogy ne fájjon semmim, mert tudod, hogy sajog minden, hogy elmeséljek olyat is, hogy milyen szar volt becsapni a naplót egyszerű tanár koromban, amikor még dolgoztunk, amikor kiküldtem azt a gyereket az óráról, mert pofázott, pedig egyszer még egészen jól megértettük egymást.

Elmondom, hogy nem igazán voltam jó tanár. Nem voltam következetes, nem volt időm megérni a feladathoz. Olyan tanár voltam, mint ember – érzelő, lobbanékony, felületes. Erre bólintasz, ismersz. Azt hiszed, nem látom, hogy sírtál. Azt gondolod, alszom, amikor az ablakhoz ülsz, és bámulod a fekete-séget. Néhányszor már rajtakaptalak, ahogy felpróbálsz a csizmád, és hosszú hajad kihúzódsz a kabát gallérja alá. Nem szóltam semmit. Úgysem mész ki, nincs hová menni. Az elejében még lehetett telefonálni. Csak csörgött, csörgött, soha sem vette fel senki. Néhány napra rá már a vonalak sem éltek.

Hullott a korom, napokig hullott. Mesélted, akkor még te meséltél, én már csak feküdni tudtam. Az ablakon keresztül alig-alig, de láttam, egyre sötétebb lett. Mesélted, amit nem lát-

hattam. Aztán elhallgattál. Azóta csak hallgatsz, hordod fel a bort, és ismételteted, ígyál, ígyál.

Néha kifogyok a meséből. Olyankor felsorolom, hogy mi mindent veszítettünk már el, mi veszett el a fehér-szürke-feketeségben.

A herendi Victoria-csészét, amelyet anyádtól kaptam. A kedvenc kopott sztárkádát. Minek is hagyta a küszöb mellett? A csíkos pólót meg az összes kitergetett ruhát. Csak a csíkos pólóra emlékszem. A piros minibiciklit. A tulipánokat – a közönségeseket és a nemes papagájfajta hagymákat is, amelyeknek még nem volt idejük elfajzani. De virágozni se. A macskát. Szerettem a macskát. A fészert. A csillagokat. A napot. És amit nem tudok kimondani, amit csak egy érintéssel veszek tudomásul, amikor a hasamra teszem a két kezem. Tudod, úgy, hogy szívet formázzanak ujjaim. Röhögünk régen a sablonos képek sorozatán, amelyeket az ismerőseink osztottak meg, szívet formázó ujjak, szív a naplemente körül, szív a homokban, Ádi + Ági forever, THASSOS 2018. Most meg én is szívet növesztenék ott, ahol nem dobog már semmi. Éreztem rögtön, akkor, hat hónapja, hogy ez az első, ami

itt bent elveszik. Percre pontosan tudtam, mikor rúg majd, de semmi. Hiába vártam. Aztán vér. Aztán korom. Látom, tekinteted követte ujjaim mozdulatát. Ígyál, mondod. És iszom egy kortyot.

Az autót. A villanykarót, amelyen gólyák nyaraltak. Az iskolát. A naplót. A pofátlan gyereket. A szégyent, ami aznap végigkísért. A postát és a sorait. A piacot – a répát, retket, mogorót. A babakocsit, amelyet időnap előtt megvettünk. Az eget. Az esőt, amely elől futottunk, amikor tekintetünk először találkozott, és amikor nevtünk, nevtünk, nevtünk. A nevetést. A mosolyt. A tekintetet.

Ígyál, mondod. De már majdnem alszom. Peregnek le rólam a percek, és azt álmodom, még kint vagyunk, és ülünk a fűben, és fáj az arcunk a sok mosolygástól.

Amikor felébredek, csizmában vagy, hosszú hajad kontyban a fejed tetején. A kabátod veszed, nyitod az ajtót. Kilepsz rajta a vaksötét örök éjszakába. Tudom, hogy nem látlak újra. Ígyál, mondanád. És iszom.

A hajamat. A lábamat. A talajt. A fényt. A fejemet. A szívemet. Téged. Magamat.

Lázár-Szűcs Anikó

MEHMED TEÁJA

Mehmed a boltja előtt üldögélt, és iszogatta reggeli teáját. Nem volt ebben semmi különös, hiszen hatvan éve mindennap kilenckor így tett, miután felmosta a macskaköveket, kitakarította a műhelyt, és kirakta a portékát, közben pedig az eget kémlelte, hogy vajon az égiek aznap kegyesek lesznek-e, és jó piaci nap ígérkezik, vagy sem.

Tízéves korában került az öregapja mellé, aki aztán megtanította neki a fémek megmunkálásának összes csínját-bínját, s évek múlva már az ő keze közül is majdnem olyan mives portékák kerültek ki, mintha azokat felmenői tizenöt nemzedékének bármely tagja készítette volna. Első kaplácát is nagyapjától kapta. Eleinte hangosabbnak bizonyult a kopácsolás diszharmoniaja, mint az egész bazár lüktetése, ám évek múlva a szerszám hangja már nem tűnt zavarónak, ritmikus dallammá alakult, és sokan bekukucskáltak hozzá, éppen milyen remekmű készül.

Mehmed büszkén viselte a nevét. Szülei a nagy hódítóról nevezték el így, akinek dicső győzelme által már vagy hatszáz éve a félhold ragyogott le a világ egyik legnagyobb városára. Titkon azonban azt remélte, hogy legkisebb unokája nem a kájszár után lett szintén Mehmed, hanem a lánya öelötte tisztelgett ily módon. Mehmednek három lánya született, s bár mind a három rendes, becsületes ember felesége lett, az öreg egy kicsit tartott a jövőtől, hiszen nem volt utód a műhelyben. Imái azonban meghallgatásra találtak, hiszen Mehmed nevű unokája az iskola elvégeztével érdeklődni kezdett a kézművesség iránt, s csakhamar nagyapja boltjába került. Mehmedet elégedettséggel töltötte el, hogy visszatért a műhelybe a kalapács hangja, simult a réz, olvadt az ón, s bár a kemencét már csak amolyan dísznek tartotta a műhely mő-

götti kis helyiségben, unokája kedvéért azt is begyújtotta, s megmutatta neki az ólomöntés tudományát is. A kölyök nagy kedvvel püfölte a megmunkálandó felületet, Mehmednek pedig örömmel telt meg a szíve, mert a családfára még egy mester neve felkerülhetett.

Mehmed nem volt maradi ember, de tisztelte a hagyományokat, a szokásoktól nem akart eltérni. Sohasem felejtette el, hogy a bolt előtti első teáját már férfiemberként fogyaszthatta el először együtt a nagyapjával, aki addigra már nem is nagyon dolgozott, csak tanácsokat adott, tanítgatta unokáját, de legfőképpen teázgatott a szomszédos boltok tulajdonosaival, felidézve azt a romantikus korszakot, amikor a nyugatiak kezdték igazán felfedezni a várost, s mindenki keleti dísz tárgyakkal akart otthon dicsekedni. A falakon még ott lógott Minden Török Atyjának a portréja, s az öregek áldották a nevét, mert a kereskedőknek, kézműveseknek az ő idejében jött el a mennyország, s valamennyien megalapozhatták családjuk jómódját. Mehmed már ebbe csöppent bele, jómaga is tekintélyes hozományt adta férjhez a lányait, s úgy érezte, nincs már szüksége semmire. Pedig csalogatták a bazár előkelőbb részébe, oda, ahol óriási volt a forgalom, de nem feltétlenül kézzel megmunkált portékát kínáltak. Mehmed azonban megvetette az ilyeneket, hiszen ő maga messze földön megbecsült mesternek számított, akihez azok jártak, akik felismerték az igazi értéket, és ezért a pénzt sem sajnálták. Jól megvolt ő a kis macskaköves sikátorában, amelyben az odalátogatók könnyebben szelték a kilométereket, mert a lenyalt macskakövek észak felé lejtettek, s tolongani sem kellett a boltocskák előtt. Nem adta volna semmi pénzért a szomszédjait sem, akikkel már vagy két emberöltőnyi ideje teázgatott, s a világ összes kincséért sem

adta volna fel a műhelyét, amelyben a munkához szükséges, kényelmes karosszéke állt, öblös ülőrészére pedig feltehetően bal lábát, hogy megtámaszsa a megmunkálandó felületet.

Mehmednek volt egy hobija. Teázgatás közben szeretett idegen embereket az asztalához ültetni, és megkínálni őket mézédessé teával. Sokan vonakodtak a picike, inkább sámlira hasonlító ülőalkalmatosságra telepedni, mert azt gyanították, a vén róka így akar túladni a portékán, pedig Mehmednek esze ágában sem volt üzletelni ilyenkor, hanem csak az érdekelte, a messziről érkezett emberek honnan jöttek, hogyan élnek, és milyen nyelven beszélnek. Szeretett azzal dicsekedni, hogy szinte mindenkihez tudott néhány szót szólni az anyanyelvén, s amikor úgy érezte, kibeszélgették magukat, felkelt, és bement a műhelybe. Sokat megtudott így a nagyvilágról, s bár tévét nem nézett, rádiót is alig hallgatott, úgy érezte, jól informált ő a világ dolgairól, mindent tud, amit neki tudnia kell.

Aznap reggel azonban végig felszelgett az első teázás közepette. Már majdnem a második imához kellett készülődni, de a bazár utcácskáján senki nem járt. Mehmedet furcsa idegeség kerítette hatalmába, olyan, amilyet talán még nem is érzett életében. Senki nem nézte meg a hagyományos motívumokkal díszített tálcáit, senki nem akart dzsezzvát venni, senkinek nem kellett a közkedvelt kis borstörő, és Allah szeme is üresen meredt rá a boltocska bejáratánál. Senki nem jött, hogy teázzon vele, s az is megtörtént, amit még életében nem látott, hogy szomszédjai közül többen ki sem nyitottak.

Ott ült egymagában a gőzölgő tea mellett, de mintha annak sem lett volna olyan az íze, amit már vagy ötven

éve szürcsölgetett. Nem tudta mire vélni a dolgot. Ugyan hallott valami betegségről, de úgy vélte, azok mindig is voltak, de az élet nem állt le, a bazár mindig megtelt vásárlókkal. Mi történt?

Unokája aztán felvilágosította. Mehmed még így sem értette teljesen a dolgot, de azon komolyan felháborodott, amikor a kicsi Mehmed azt mondta, legjobb lenne, ha ő is otthon maradt. Micsoda?! Otthon?! Ő, aki már vagy hatvan éve mindennap reggel felocsolja a bolt előtti macskaköveket?!

Mehmedet elöntötte a méreg, pedig ez távol állt a természetétől. Nem értette, és nem is akarta elfogadni, főleg azt nem, hogy otthon kellene ülnie. Neki, aki életében nem volt beteg! Így hát dacolt ő a kórral, továbbra is felmosta a macskaköveket minden reggel, de egyre mélabúsabb lett, mert hetek múltán sem jött senki, akivel elbeszélgethetett volna. Addigra már a felesége mellé is leült tévét nézni, s megláthatta, hogy a világ legnagyobb részében szintén üresek a városok, a piacok, s még beszélgetni sem hagyják az embereket.

Mehmed addig soha nem gondolkodott el azon, hogy változik a világ. Azt sem nagyon érezte, hogy ő maga megváltozott volna. Mindig is fittyet hányt az öregedésre, és arra is, hogy a világ már régóta nem olyan, mint amikor nagyapja először behozta a műhelybe.

A világ megváltozott. A mézédessé tea keserűvé vált, s bár a hagyomány nem azt diktálta, kinyáiban kihívta kis unokáját teázni a bolt elé.

A pelyhedző állú fücska arca ragyogott a boldogságtól. Nagyapja olyasmivel tisztelte meg, amivel a családban tizenöt nemzedék alatt senkit. Mehmednek is furcsa volt a helyzet, de csakhamar rájött, az unokájával is jókat beszélgethet. A siheder pedig azt érezte, végre eljött az ő ideje.

Laták C. István

Győri Norbert

Őszutó

rám hág a jövő árnyéka
lassan vége itt mindennek érzem
ami marad pusztán a tetteim
míg fel nem falja a jelen mindazt
mi csak most kezdődik el
noha számomra már csupán
tűnő emlék ez a jövő is
bárcsak maradhatna minden
arc örökre velem
itt a lélek feneketlen kútjában

a styxbe ugranék
hogy múltam cserepeit egy helyre söpörjem
mert a jövő egyre csak nyeli
elemészti őket gyomra örvényében
árnyaimhoz hiába szólok
maradatok nélkülletek félek
magamra maradok a sötétben
hideg mardossa testemet emlékeztet
hogyan még élek

a patás-szarvas útvesztőjében
áttöröm a végső padlásajtót
íme a tetőn állunk újra
alattunk a végtelen puha felhőpaplana
ám ahogy rád tekintenék
mellettem már a hiányodat sem látom
magam vagyok test nélküli szárnyam
lemetélve
kóbor lélek kósza szelekre bízva

elhantolt álmok

elhantolt álmok
rothadnak mélyen a földben
lassan rágják a férgek
rothadó testüket mely még életért kiált

rajtam kívül senki nem hallja
síró hangjukat
mely a síron túlról
szólít
ássak le utánuk

odalent a mélyben
öngyilkos vágyak
vonaglanak koporsóik alján
elhantolt rémek mik
az álmokból élnek
most újra eljöttek

elhantolt álmok
húznak le magukhoz
bosszúra éhes
felvagdalt vágyak
harapásra készen
temetnek el minket

odalent a mélyben
elhantolt rémek
öngyilkos vágyak
sírok legalján
elhantolt álmok
várnak a halálra
mélyen a talajban
rothadnak lassan
a síron túlról
szólnak hozzám
ássak le utánuk
odalent a mélyben
öngyilkos vágyak
elhantolt rémek
eltemetett álmok
húznak le magukhoz
húznak le a mélybe
eltemetnek téged
ennyi volt sorsod
ennyi volt – véged

Zongorista - faobjektum

az átok útja

fagyos út
jeges szél
harapja testem
töri a csendet
mögöttem
sakálok éneke
kísér a mélybe

az átok útján
tartok épp hozzád
a rothadást mit küldtél
életnek nevezik
ott jár mögöttem
savként eszi megfáradt testemet
a halálad
suttogja az éji ködben
mely lassan alászáll reám

haladok feléd
elfeledett utakon
lámpásom még világít
közelebb kerülök
az igazságra vágyom és
ott vár majd rám
a megtisztulás
amint te
magadhoz engedsz
uralmadban
isten leszek én is
fent a magasban

megérkeztem
látom ez itt
öröktől fogva halott világ
amely csak engem vár
suttogó hang
szól hozzám
apró hangfoszlány csak de
széttépi a csendet és
átölel
karjaiban ringat
többé ne ébredjek
aludjak örökkön
azt súgja
ne féljek éppen csak
magával viszi
magának a lelkemet

éji örvény

a rám hulló sötét
testet ölt még mindig éhes
halott csendben fojtogat
senki nem hallja elhulló hangjaimat

a testem egyre ég
ő nyomaszt még
életre lobbanó álmokkép
összeomló valóság
éji örvény ismét rám találsz

lehúzol mélyre
fojtod a létem
megfojt a mélység és elvisz innen
a spirál legaljának hálójába
éji örvény csapdájába

Törteli Réka

hidrogén

mindig is gyűlöltem a cseréptálat
éreztem bennük a szorongást
ahogy anyám remegő kézzel az asztalra teszi
és benne úszik minden vasárnap délután
az olcsó mázzal bevont kerámián
a tavaszi rét ahogy kifakulnak a színek
elnyílnak a festett virágok
lebegett a mosogatóvízben a nyomasztó jövő
elengedtem hát a tálat
lehet hogy csak tudat alatt
akkor felgyorsult minden
utánakaptam de szilánkokra tört a kövön
hittem hogy most lekerült rólam az átok
álltam ott megbénulva az ujjaimat néztem vagyis
azt ami megmaradt belőlük rózsaszínű cafatok

a taxisofőrből csak úgy áradt az empátia
remegtem az ülésen rongyba bugyolált kézzel
megvillogtatta mennyire újvidéki
gyakori és megbocsáthatatlan kérdés
Ti si mađarica? a sürgősségin elfelejtettem a nevem ékezet nélkül
agresszíven záporoztak a szláv szavak
beleakadt a nyelvem a mássalhangzók végtelen ölekezésébe
csak lóbáltam a karom modern kori analfabéta aki nem beszél
az ország hivatalos nyelvét de mielőtt a zavaros nemzeti érzelmeire
került a sor már patakzott a hidrogén halkan sziszegtem a műtőasztalon
ahogy belém szúrták a tűt téli estékre gondoltam
hímzett terítők mellett a kályhának dőlve

csak néztem a sugárútra nem tudtam merre induljak
de a deus ex machina végre működött
hazafelé a Gogol utcán összeöltött kézzel
nem tévedtem el

Az anyád egy tyúk - akvarell

húsleves

nem nézek a szemébe
nem merek belenézni
mert mindig öreganyámat látom
a roskatag sámlin a hátsó udvaron
gyilokpad

reccsenő szárny feltörő szökőkút
aljas fekete nyelvű szerszám a kezében
ott vöröslik a macskák fehér pofáján

bádogtányéron festett sárga virágok
szerencsére felemésztette a rozsda
az inflációs idők vége óta kutyatál

olyan álszentek ahogy szopogatják a csirkelábat
belenézek az aranyszín haláltábla
zsiros ujjak a kifakult terítón

kint a hóban a macskák belet cincálnak
kiürült a pöttös fazék

TRIANONRA GONDOLNI KELL

INTERJÚ SZAKÁLY SÁNDOR TÖRTÉNÉSSEL

Károsi Panni

A száz éve történt trianoni tragédia a mai napig hatással van a magyarságra. Nemcsak azért, mert ennek következtében több millió magyar kényszerült kisebbségi sorba, és mert a Magyar Királyság gazdaságilag is megsínylette, hogy egykori területének kétharmadát elveszítette, hanem azért is, mert magunk sem tudjuk, hogyan is viszonyuljunk hozzá. Sajnálkozunk a nyilvánvaló igazságtalanság fölött? Követeljünk igazságszolgáltatást? Törődünk bele, hogy ez a vesztesek sorsa? Felejtsük el az egészet, hiszen már régen volt? Száz meg száz kérdést vet föl az erről való gondolkodás, és ahány magyar, annyi válasz létezik ezekre a kérdésekre.

A trianoni eseményekről és ezek ma is tartó hatásáról, valamint a magyar társadalom Trianonról való gondolkodásáról Szakály Sándor történészt, a budapesti VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatóját, a Károli Gáspár Református Egyetem tanárát kérdeztük.

Mi minden vezetett ahhoz, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia szétesen?

– Sok mindent lehetne mondani, de nagyon leegyszerűsítve a válasz a világháborús vereség. Ha nincs a világháború, és abban az Osztrák–Magyar Monarchia nem a vesztes oldalon áll, akkor fennmarad a birodalom. Valószínűsíthető természetesen, hogy különböző reformok léptek volna életbe. Sokan azt mondják, hogy a magyar nemzetiségi politika elnyomta a nemzetiségeket, de azt gondolom, hogy a humanista magyar állam nemzetiségi politikája számos ország számára példaadó lehetne ezzel együtt és ennek ellenére. Azt azonban el kell ismerni, hogy az ország lakosságának mintegy 54 százaléka volt magyar nemzetiségű, ha a közjogi értelemben önálló Horvátországot nem számítjuk. Mivel a Magyar Királyság szomszédságában már létezett egy román és egy szerb állam, ezért a magyarországi román és szerb kisebbségben megvolt a törekvés arra, hogy nemzettestvéreikkel valamilyen formában egyesüljenek. Ennek ellenére 1914-ben a magyarországi románok egyházi vezetői kiálltak amellett, hogy a Monarchia számukra fontos, és a háborút az ő oldalukon támogatták. A helyzet 1916-ban változott, amikor Románia a Monarchiának már nem szövetségese, hanem ellensége volt. Tehát a Monarchia szétesése legfőbb okának a háborús vereséget nevezhetjük, minden más ehhez csak hozzáadott.

Az könnyen megérthető, hogy a Magyar Királyság területén élő nemzetiségek önálló államokra törekedtek, de a nagyhatalmaknak miért állt érdekében szétszakítani az országot?

– Az Osztrák–Magyar Monarchia Európa egyik nagyhatalma volt, és szükség esetén kiegyensúlyozó erőt jelentett a cári Oroszországgal vagy a Német Császársággal szemben, függetlenül attól, hogy 1879-től szoros szövetség állt fenn a Né-

met Császárság és a Monarchia között. Csakhogy 1917–1918-ra a cári Oroszország szétesett, és részben új államok jöttek létre a helyén. Ekkor a nagyhatalmak úgy látták, hogy Európában tovább már nincs szükség egy olyan birodalomra, mint a Monarchia, hiszen így már nélküle is fenntartható a hatalmi egyensúly. Tehát nem állt érdekükben a Monarchia egységét megőrizni. A másik fontos ok, hogy a hozzájuk átálló államoknak (például az antant oldalára 1915-ben átálló Olaszországnak vagy a Monarchiát 1916-ban megtámadó Romániának) területi ígéreteket tettek, és úgy gondolták, hogy a máséból sokkal könnyebb adni, mint a sajátjukból. A cél az volt, hogy nemzetállamok jöjjenek létre, csakhogy a döntés eredményeként egy soknemzetiségű nagybirodalmat vertek szét, amely helyett sok kicsi, de szintén többnemzetiségű állam jött létre. Ilyen értelemben ez nem volt megoldás, hiszen 1920-ban nemzetállamnak nevezni a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot, Csehszlovákiát vagy Romániát több mint neveltség. A csehszlovák államban például összességében több volt a magyar és a német, mint a cseh nemzetiségű ember, Romániában pedig a magyar mellett jelentős volt a német kisebbség is.

Alakulhatott volna ez másképp? Volt az első világháborúban egy olyan pont, amikor még elképzelhető lett volna egy igazságos békeszerződés?

– Ha a győztesek betartják azokat az elképzeléseket, amelyeket az Egyesült Államok elnöke, Woodrow Wilson fogalmazott meg a sokat emlegetett 14 pontjában, akkor lehetett volna egy tisztességes európai elrendezés. De 1918 őszére már maguk az amerikaiak sem tartották ezeket az elveket. Apponyi Albert, a magyar békedelegáció vezetője 1920 januárjában azt mondta, hogy Magyarország elfogadja bizonyos területek elvesztését, és tudomásul veszi, hogy nincs más lehetőség, de azt szeretné, ha a wilsoni elvek érvényesülnének, vagyis a vitatott területeken legyen népszavazás. Vajon Szabadka, Kassa, Kolozsvár magyarsága arra szavazott volna egy nemzetközi ellenőrzéssel biztosított népszavazáson, hogy a délszláv, a csehszlovák vagy a román államhoz csatlakozzanak? Biztos, hogy nem. De a nagyhatalmak részéről erre nem volt igény, a vesztesek részéről pedig nem volt erő ahhoz, hogy ezt kiharcolják, hiszen totális vereséget szenvedtek.

A világháborút követően hogyan viszonyult Magyarország a trianoni békediktátumhoz?

– A magyar társadalom egésze, vallási hovatartozásra, társadalmi állásra, anyagi helyzetre való tekintet nélkül, egységesen utasította el Trianont. Nem véletlen, hogy a Nem! Nem! Soha! meghatározó hívószóvá vált. Aki a békediktátum aláírását követően nem utasította el Trianont, és nem állt a revízió talaján, annak Magyarországon politikai életében nem volt jövője. Nem véletlen az sem, hogy a térképeken Csonka-Magyarországnak nevezték az országot, és hogy közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéről beszéltek. Hiszen voltak olyan vármegyék, amelyekből csak darabok maradtak, ezeket ösz-

Szakály Sándor

szvonták, de azzal a kitételrel, hogy ezen egyszer még változtatni lehet és kell. Ebben a magyar társadalom egységes volt, mindenki egyformán vélekedett arról, hogy a háborús vereség utáni helyzet Magyarország számára elfogadhatatlan. A nyugati világban is akadtak olyan politikusok, akik az első világháborút lezáró békerendszert igazságtalannak tartották. Bár adódik a kérdés, hogy létezik-e egyáltalán igazságos béke, hiszen a győztesek soha nem érnének el semmit, ha mindent ráhagynak a vesztesekre. Az az érzésem, hogy igazságos béke nincs, de igazságosabb lehetett volna.

És ma hogyan viszonyulunk Trianonhoz?

– Meglátásom szerint nagyon vegyesen. Sajnos vannak, akik nem értik meg (bár lehet, hogy ők másképp látják), hogy a trianoni veszteség az országhatárokon belül és kívül élő magyarság számára egyaránt egy szomorú tény, amely meghatározta a magyarság történetében mindazt, ami később történt. Legszívesebben talán Juhász Gyula fogalmazta meg, hogy mit is kell (enne) tennünk:

„Nem kell beszélni róla sohasem, De mindig, mindig gondoljunk reá.”

Ez a leglényegesebb. Most, a 21. században ennek a tragédiának összekötő erőként kellene hatnia. Elszomorít, hogy vannak politikusok, akik szerint megérdemeltük a trianoni békediktátumot. Egyetértek azzal, hogy meg kell békélni a döntéssel, mégis azt gondolom, hogy azoknak is van felelősségük, akik tőlünk elvettek valamit. Azt kellene mondaniuk, hogy száz éve ez így alakult, ezt mi most már nem adjuk vissza, de megadunk mindent az országunkban élő magyaroknak, ami emberileg, jogilag és sok minden más

területen megadható, nyelvüket, kultúrájukat szabadon gyakorolhatják, iskoláik, óvodáik lehetnek, és legfőképpen nem lehetnek másodrangú állampolgárok a magyarságuk miatt.

Ha korábban a magyar társadalom egységesen viszonyult Trianonhoz, akkor hogyan lett ebből mára egy rendkívül megosztó téma?

– 1945 után a hatalomra került kommunisták úgy látták, hogy Trianonról nem kell beszélni, majd a nemzetköziség megoldja a problémát. Ennek következtében hosszú évtizedekig nem nagyon beszéltek róla. Nem arról van szó, hogy kimondták volna a tiltást, de elég megnézni az 1950-es és 1960-as évek történelemkönyveit. Trianonról szót ejtve mindig arról beszélnek, hogy ezért és azért érdemeltük meg, mert ezt és azt követtük el mások ellen. Ebben nőtt föl több generáció is.

Hogy tudunk úgy beszélni Trianonról, hogy elkerüljük mind a nacionalista felhangot, mind a békediktátum bagatellizálását?

– Úgy, ha őszintén beszélünk róla, és ha mindannyian megértjük, hogy számunkra ez egy fájdalom. Szokták mondani, hogy az a magyar, akinek fáj Trianon. Ebben a magam részéről sok igazságot látok. Ha képesek lennénk ebben mindenféle különbözőségünk ellenére egyetérteni, akkor ez egy nemzeti minimum lenne. Ez nem azt jelenti, hogy területeket lehetne visszakövetelni, de egyként gondolhatunk arra, hogy eleink több mint ezerszáz éven keresztül fölépítettek egy európai Magyarországot. Ez hol kisebb volt, hol nagyobb, hol a tatárok dúlták, hol a törökök, de mindezek ellenére

MŰVÉSZETRŐL ÉS ANYAGIAKRÓL

Bolyos Miklós

mégis itt maradtunk: ha megfogyva is, de törve nem.

Abban reménykedem, hogy ez a százestendős évforduló nem azt jelenti, hogy néhány nap vagy hét alatt úgymond le tudjuk Trianont, hanem megpróbáljuk elérni, hogy a nemzetet szétszakító tragédia egymáshoz közelítsen bennünket. Ez a közös érdekünk, és ezt mindenkinek magának kell eldöntenie, hiszen nem lehet senkire ráerőltetni, hogy hogyan gondolkodjon erről a témáról. De a véleményét mindenki elmondhatja, az is, akinek nem fáj Trianon.

A múltat magunk mögött kell hagyni, de nem kell róla megfeleledkezni. Meg kell próbálni fölépíteni egy korszerű Magyarországot a határokon kívül élő nemzettársainkkal együtt, hiszen ők is a nemzethez tartoznak.

Lát reális esélyt arra, hogy a magyarság konstruktív párbeszédet alakít ki a környező nemzetekkel?

– Párbeszéd lehet, de nem fogjuk tudni megváltoztatni a múltat, bár természetesen vannak erre is törekvések, amikor arról van szó, hogy ki volt előbb a Kárpát-medencében. Szerintem elég lenne, ha a szomszédos államok elismernék, hogy ők így vagy úgy, de az egykori Magyar Királyság területéből és lakóiból jöttek létre. Például az 1918-as állapotot nézve azt látjuk, hogy Szlovákia lakosságának jelentős része magyar volt, és erről nem szabad megfeledkezni. Eközben a határok módosításának nincs semmi-féle realitása. Jelenleg az 1947-es párizsi békeszerződés van érvényben, bár ennek számos pontját már többszörösen felülírta a történelem, de amíg ezen a győztes oldal aláírói nem akarnak változtatni, addig nem is fog semmi megváltozni. Ki kellene mondani, el kellene ismerni, hogy Erdély Magyarország részét képezte. A Magyar Királyságban soha nem mondták, hogy nem éltek Erdélyben románok, a Délvidéken szerbek, és így tovább. Ezeknek a nemzetiségeknek a jelentős része vagy az oszmán-török hódítás elől menekült, és így fogadta be őket az egykori Magyar Királyság, vagy ezt követően az uralkodók telepítették be őket, hogy az elpusztult területeket újra benépesítsék. Fel kellene ismerni, hogy több mint ezer évig képesek voltunk együtt élni, és ugyanazt az uralkodót szolgálni.

A mai napig sok bennünk a harag és az indulat Trianon kapcsán?

– Indulatnak és haragnak nem kellene lennie, de a szomorúságot nem szabad kiölni a szívünkéből. Nem is tudnánk. Gondoljunk csak a Vértó Magyarországnak című kötetre, amelyet a szabadkai születésű Kosztolányi Dezső állított össze, és amelyben különböző világnézetű művészek fogalmazták meg a trianoni fájdalmukat. Ez példaértékű lehet arra nézve, hogy miként lehet földolgozni egy nemzeti traumát. Soha nem fogjuk elfelejteni, mint ahogy más országok sem felejtik el a múltjukban gyökerező örömeiket és tragédiákat, sikereket és kudarcokat. Ezek az események végigkísérik egy nemzet történelmét, és nagy hiba lenne elfeledkezni róluk. Nem kell örülnünk annak, hogy Magyarország a területét tekintve ma ilyen kicsi, ami Trianon következménye és eredménye. Ezért kell szomorúan gondolnunk a száz esztendővel ezelőtti történésekre, és nem szabad, hogy azok kikopjanak a nemzet emlékezetéből.

Érdekes jelenség szemtanúi lehetünk manapság: környezetünkben gombamód elszaporodtak a művészek. Azt nem mondanám, hogy ez a művészet minden ágában egyformán érvényes, mert például sokkal hamarabb bukkanunk színművészre, mint teszem azt, szobrászra, és ugyanígy, nagyjából minden tizedik fotóművészre jut csak egy zongoraművész. Aztán, ha művészet egyes ágazataiba külön-külön is mélyebben beleásunk, például a zeneművészetbe, megtapasztaljuk, hogy annak az úgynevezett könnyű műfaját sokkal többen űzik, mint a klasszikus formáját.

Ez a viszonylag új, ugyanakkor ténylegesen velünk élő jelenség azért szúr szemet, mert sokszor, valóban nagyon sokszor, maguk a művészek hirdetik önmaguk létezését, munkájukat-munkásságukat, vélt vagy valós eredményeiket, érdemeiket, s teszik ezt szinte az összes létező módon, a rendelkezésükre álló összes eszközzel.

Szóval, művészekből nem vagyunk híján. De valójában mire is hivatottak ezek az emberek?

Ahhoz, hogy tovább boncolgathassuk a témát, először magát a művészetet mint általános fogalmat kellene tisztáznunk. Ezzel a vállalással azonban rögtön méretes problémába ütköznénk, ugyanis a legbölcsebb lexiconszerkesztők sem tudták meghatározni, hogy pontosan mi is a művészet. Annyiban mégis biztosak lehetünk, hogy a művészet az egyén önkifejezési módja, amely során az alkotó tárgyi vagy szellemi produktumot hoz létre.

Ha a definiálás útján továbbmenünk, és arra keresnénk a választ, hogy mi számít művészeti alkotásnak, és mi nem, akkor tényleg hatalmas útvesztőbe kerülnénk, tehát maradjunk az alkotónál és az alkotásnál, s beszéljünk azoknak a környezetünkben betöltött szerepéről.

A művészetet nem feltétlenül érdemes gazdasági szempontból elemezni. Már csak azért sem, mert a történelem során a kimagasló művészek szinte csak mecénások, múpártolók segítségével tudtak kiteljesedni. Ez azért van így, mert a hivatásos művészet önmagában nem jelent egyet egy jó gazdasági vállalkozással, sőt anyagi értelemben nem is feltétlenül jó befektetés. Az, hogy a művészet kapcsán kell-e mégis pénzről beszélni, nagyon kételtű dolog. Elvileg a mindenkori művészt belső kényszer hajtja alkotásra, és ettől indítatva formálja meg a maga produktumát. Ha viszont erre az önkifejezésre csak anyagi juttatásért hajlandó, akkor az már nem csupán a belső kényszer kiteljesülése, ezáltal a létrejövő produktum, maga a műalkotás lényében szintén megkérdőjelezhető.

Manapság a szellemi értékek megőrzésének és új értékek létrehozásának a korát is éljük, ugyanakkor a művészetpártolás is új magaslatokban jár. Ez a helyzet más megvilágításba helyezi a dolgokat. Szerintem a történelmi idők folyamán talán először éljük annak a korát, amikor viszonylag szabadon, őszintén, korlátok nélkül állíthatjuk, hogy művészetnek lenni jó vállalkozás. Sokszor még úgy is, hogy szinte semmi mondanivaló, semmi produktum nincs az állítás mögött. Segítő (támogató) kezlet valaki úgyis nyújt, legyen az akár egyén, akár társadalmi csoportosulás vagy maga a hatalom. Ez a felállás valóban a mai kor művészetét igazolja – aki pedig elpártol mellőle, az magára vessen, mert rögtön azzal a váddal szembesül, hogy nem érti a művészetet, korlátolt.

Figyelve a trendeket, néha már arra a valóban radikális (elvetemült?) következtetésre jutok, hogy mindent összevetve, talán a legőszintébb alkotók azok, akik hirdelve művészetüket, produktumukat, kizárólag anyagi juttatásért cserébe hozzák azt

létre, sőt ha kell, rendelésre szolgáltatják. A piacra termelnek, abból élnek meg, hogy olyat nyújtanak, ami fogyasztható. És itt be is zárul a kör. Ez a hozzáállás kétségtelenül őszinte, de a „gyártás” miatt ez a tevékenység mégsem sorolható egyértelműen a magasművészetek közé.

A napokban olvastam egyik hetilapunk hasábjain, hogy művészeinknek manapság inkább van arra szükségük, hogy egymillióan adjanak valamennyi támogatást, mintsem hogy egyvalaki adjon egymilliót, mivel az kötöttséghez, függőséghez vezet. Az efféle kötöttség és függőség pedig megengedhetetlen egy valódi művész számára. Ezzel nem tudok egyetértetni, hiszen általában nagyon sok körülmény miatt nem tud egymillió emberhez közvetlenül eljutni egy alkotás, hogy azután azok, mintegy vállveregetésképp, művészünknek anyagi térítést adjanak. A történelemből meg azt is tudjuk, hogy kellenek a pártfogók: az itáliai reneszánsz művészeknek ott volt a Medici család. Michelangelo támogatója többek között maga a pápa volt, gondoljunk csak a Sixtus-kápolna homlokzatára. Haydn majdnem egész karmesteri és zeneszerzői pályafutása során Esterházy Miklós udvarában élt és dolgozott, de említhetjük Holbeint is, aki VIII. Henrik angol király pártfogoltja volt. A felsoroltak alkotói függetlensége, azt hiszem, nem csorbult, legfeljebb megrendelésre is kellett olykor dolgozniuk. Nekik és még sok-sok igazi művésznek összejött. Nem kellett hozzá semmi más, csak az, hogy az adott mecénás felismerje és támogassa a tehetséget.

Összefoglalva: a mai kor művésze előtt is szabad a pálya; ha tényleg megvan benne az a bizonyos belső késztetés, akkor a többi már csak részletkérdés. Reméljük, hogy a mai kor mecénásainak székében is hozzáértők ülnek. Ily módon ebből mindannyian tudnánk profitálni.

Puhácsi - akvarell

átmentett történelem

AZ UTOLSÓ KAMPÁNY

AZ ORSZÁGOS MAGYAR PÁRT KORTESHADJÁRATA A KIRÁLYI DIKTATÚRA BEVEZETÉSE ELŐTT

1928. június 20-án az SZHSZ Királyság parlamentjében Puniša Račić, egy montenegrói szerb radikális párti képviselő pisztollyal rálőtt öt képviselőtársára, akik az ellenzéki Horvát Parasztpárt tagjai voltak. Pavle Radić és Đuro Basariček belehaltak a sérülésükbe, Ivan Pernar és Ivan Granda súlyosan megsebesültek. Stjepan Radić augusztus 8-án hunyt el, a lövések okozta szövődmények következtében. A képviselők ellen elkövetett merénylet oly mértékben kielezte az országot mélyen megosztó szerb–horvát ellentétet, hogy az már az SZHSZ Királyság létét fenyegette. A parlamentben történt példátlan események miatt július 4-én Velimir Vukićević, a délszláv állam miniszterelnöke benyújtotta lemondását.

A válság közepette Anton Korošec, a Szlovén Néppárt vezére alakított kormányt. Az új kormányt a pártok ideiglenesnek tekintették, és választás kiírására készültek. 1928 őszén a pártok már kampányolni is elkezdtek. Így tett az Országos Magyar Párt is, amely főleg a Szabadka környéki településeken igyekezett mozgósítani a magyarságot. A párt vezetősége nem sejtette, hogy ez lesz az OMP utolsó korteshadjárata. Írásunkban ebbe az utolsó kampányba engedünk bepillantást, a Hírlap című szabadkai napilap korabeli tudósításainak segítségével.

KORMÁNYALAKÍTÁS
MERÉNYLET UTÁN

Anton Korošec kormányának megalakulásáról a Hírlap 1928. július 29-én számolt be igen nagy terjedelemben. A négy párti (Radikális Párt, Demokrata Párt, Szlovén Néppárt és Muzulmán Párt) koalícióból álló kabinetre nem kisebb feladat hárult, mint hogy úrrá legyen a merénylet következtében előállt politikai válságon.

„Korošec Antun belügyminiszter kedden este [július 24.]

kapott megbízást kormányalakításra, és aránylag elég gyorsan, három nap alatt befejezte kormányalakítási tárgyalásait, pedig neki is sok nehézséget kellett leküzdenie, és főleg arra kellett vigyáznia, hogy a miniszterek kiválogatása szerencsésen történjék, nehogy egyes elégedetlenkedő frakciók már a kormány megalakulása után újra kezdjék a viszálykodásokat.

Korošecet az az elv vezette, hogy lehetőleg minden tárcát olyan politikus töltsen be, aki az ellenzék és a többség közötti haroktól teljesen távol tartotta magát. Két napig dolgozott a dezinált miniszterelnök a kormánylistán, és péntek délután összeállította kabinetjét, amelyről azt állítják, hogy meglehetősen szürke nevű politikusokból áll” – írta a szabadkai napilap.

A kormányban két horvát politikus is helyet kapott, mégpedig a demokrata párti Grga Budislav Anđelović, aki az építészeti tárcát kapta, és Stjepan Barić, akit Dalmáciában szlovén néppárti programmal választottak meg képviselőnek, de horvát származású volt. Ő a szociálpolitikai minisztérium élére került.

Az ellenzéki Horvát Parasztpárt képviselői a merénylet óta távol tartották magukat Belgrádtól. A válság megoldásában addig nem akartak részt venni, amíg új választást nem tartanak, és annak nyomán össze nem ül az új parlament. A kormányalakítás alatt az ellenzékiek közül csak néhány független demokrata honatya tartózkodott a fővárosban. Egyiküket sikerült is a Hírlap tudósítójának megszólaltatnia.

„– Ez a kormány még sokkal rosszabb, mint a Vukicsevics kormány volt és a parasztdemokrata koalíció ezzel mégkevésbé fog megegyezésre jutni, mint a régi kormánnyal. Az egyes pártok igyekeznek Korošec reverendájára mögé bújni, mert azt hiszik, hogy így hamarabb megnyerik a horvát nép rokonszenvét. Ezt azonban azzal sem érik el, hogy a kormányba két horvát embert vettek be, mert sem Bárics István, sem dr. Angyelinovics nem képviselik a horvát népet. Az új kormány semmiesetre sem lesz hosszú életű, mert lehetetlenség a horvátokat teljesen kihagyni a kormányzatból” – nyilatkozta név nélkül az új kormányról az ellenzéki képviselő.

Augusztus 1-jén összeült a parlament is – a július 20-ára tervezett ülést elnapolták –, amely 1918 óta először ellenzéki képviselők nélkül ülésezett. A kormánypártok és az ellenzék közti párbeszédre csak október közepén került sor, tárgya-

lások formájában, amelyeken a választás megtartásáról történtek egyeztetések. Bár a választás időpontjáról nem született döntés, a pártok megkezdték a kampányt, hogy időben felkészüljenek egy esetleges megmértetésre.

MÉZESMÁZOS
ÍGÉRETEK

A Hírlap november 8-án már arról számolt be, hogy közeledik a választás. Ennek jelét abban látták, hogy a „szláv pártok mézesmázos ígérétekkel környékezik meg a szegény magyarokat”. Az egyik szerb párt ugyanis a nyugdíj nélküli vasutasokat igyekezett megnyerni magának. Erről egy topolyai férfi levélben tájékoztatta a Hírlap szerkesztőségét. A levelet a lap teljes terjedelmében közölte. Az ügy előzményéhez hozzátartozik, hogy a szabadkai vasút-igazgatóság még 1920-ban több ezer magyar vasutast bocsátott el, miután az év április 16-án munkabeszüntetéssel tiltakoztak a készülődő trianoni békeszerződés igazságtalansága ellen. Emellett azoktól is megváltak, akik nem voltak hajlandóak letenni az esküt az új délszláv államra. A vasutasokat úgy bocsátották el, hogy nyugdíjat nem kaphattak. Az elbocsátott magyar vasutasok azóta küzdöttek a nyugdíjért. Választások idején rendszeresen kaptak ígéretet szerb pártoktól, hogy szavazatukért cserébe rendezik az ügyüket. A választás után azonban mindig csalódnuk kellett. Erről volt szó ebben az esetben is.

„A napokban a jelenlétemben a demokrata párt egy itteni vezetője ígéretet tett, hogy a demokratapárt elintézi a magyar hadiözvegyek, rokkantak és természetesen az elbocsátottak évek óta húzódo ügyének rendezését. Ezt követően összehívtak bennünket, nyugdíjnélküli vasutasokat, és ismét megmutatták a mézesmázot. Esküdtöttek, hogy ha leszavaztunk a demokratapártra akkor még ebben az évben kifizetnek bennünket, ha nem megy másként, akkor bennünket, topolyaiakat, a pártkasszából, de állni fogják a szavukat. A józan és értelmes magyarok azonban már nem ülnek fel olyan könnyen az ígéreteknek, tudják, hogy tíz év óta egyebet sem tettek, mint aranyhegyeket ígértek és – semmit sem kaptunk tőlük. A demokrata uraknak a szemükre vettem, és megmondtam nekik, hogy ne ígérjenek, hanem mondják meg, hogy hány magyarnak szereztek eddig földet, hány hadiözvegynek szereztek eddig nyugdíjat, és végül: hány magyar rokkantnak intézték el a nyugdíjügyet, bár a lakosság éppen elég rokkantadót fizet. Erre persze senki sem tudott válaszolni, mert

bizony semmit sem kaptunk. Az összejövetel így nem járt azzal az eredménnyel, amit a demokrata párt remélt” – írta levelében a név nélküli topolyai férfi.

Közben október végén az OMP is megkezdte kampányát a szabadkai kerületben. Ennek első állomásai Topolya és Csantavér voltak. Topolyán a Pataki-féle vendéglőben tartottak nagygyűlést, amelyre „olyan nagy számban jelent meg a hallgatóság, hogy a gyűlésteremben nem volt elég a hely”. A gyűlést Kifut János, az OMP topolyai alnőke nyitotta meg, majd Havas Károly, a Hírlap szerkesztője szólalt fel. Dr. Nagy Ödön, a Topolyai járás parlamenti képviselője beszédében arra mutatott rá, hogy „a Magyar Párt politikáját a jugoszláviai magyarság érdekei határozzák meg”, és „felsorolta azokat az ígéretek, amelyeknek beváltásával a többi pártok adósak maradtak a magyarságnak”. Dr. Nagy Ödön után dr. Deák Leó tartománygyűlési képviselő mondott beszédet, aki azt hangsúlyozta, hogy a párt azért küzd, „hogy a magyarság részére annyi politikai, gazdasági és kulturális jogot biztosítson, amennyi a jugoszláviai magyarságot a törvények értelmében megilleti”. Csantavéren szintén dr. Nagy Ödön és dr. Deák Leó szólalt fel. Deák beszédében példaként állította a magyarság elé a csantavéri magyarság összetartását.

Az OMP-kampány decemberben vált intenzívvé, amikor is a Szabadka környéki falvakat keresték fel.

„Az Országos Magyar Párt vezetősége most, hogy a tél beálltával szünetel faluhelyen a nehéz munka, fokozott erővel kezdte meg a felvilágosító agitációt a vidéki pártszervezetekben.

Most, amikor egyáltalában nincs szó választások kiírásáról, ez az agitáció újabb bizonyítéka annak, hogy az Országos Magyar Pártnak fő törekvése: minél erősebbé tenni a kapcsolatokat az egyes vidéki magyar szervezetek között, és megizmosítani a vajdasági magyarság kisebbségi öntudatát” – írta a Hírlap.

December 1-jén az OMP Horgoson rendezett pártvacsorát, amelyen megjelent dr. Sántha György, az OMP elnöke, dr. Nagy Ödön és dr. Strelitzky Dénes parlamenti képviselők, valamint Király Károly tartománygyűlési képviselő és Horváth János adorjáni plébános. December 9-én Bajmokon tartottak nagygyűlést a községi nagyvendéglőben. Az eseményen mintegy hét-százán jelentek meg. A közönség egy része el sem fért a teremben, hanem a folyosóról hallgatták a szónokokat. A gyűlésen felszólalt többek között dr. Deák Leó, aki a magyar érdekvédelem fontosságára hívta fel a figyelmet, majd rámutatott arra, hogy azok a

Anton Korošec, a Szlovén Néppárt vezére, az SZHSZ Királyság miniszterelnöke

szerb pártok, amelyek magyar szavazatokat kaptak, nem tartották be ígéreteiket.

„A radikális párt ígérte a községi autonómiát, hogy minden község ur legyen a saját házában. Meg is hozták a törvényt, de úgy, hogy a gyakorlatban az történik, hogy ha a képviselő-testület nem azokat választja meg, akiket a radikális párt akar, akkor a választást megsemmisítik. Ez nem autonómia, hanem annak megcsúfolása. A demokrata párt, amely pedig éppen a szubotíci kerületben oly sok magyar szavazatot kapott, a legreakciósabb iskola-törvény javaslattal kedveskedett magyar választóinak” – olvashatók dr. Deák Leó szavai a Hírlapban.

A kampány legnagyobb eseményére december 16-án került sor, amikor az OMP-nek új helyi szervezete alakult Királyhalmán. Az alakuló gyűlésre több mint négyszáz királyhalmi magyar részvételével került sor, és jelen volt dr. Sántha György, dr. Nagy Ödön és dr. Strelitzky Dénes, valamint a pártvezetőség több jeles tagja. A gyűlést Péter Zsigmond helyi szőlőbirtokos nyitotta meg, majd a résztvevők megválasztották a helyi szervezet vezetőségét. Elnökké Szobonya Bertalant, alelnököknek Fodor Mátyást és Fazekas Jánost, titkárnak Pulai Jánost, helyettes titkárrá Szécsi Vinczét, jegyzővé Szobonya Imrét, helyettes jegyzővé Papp Menyhértet, míg pénztárnokká Fodor Antalt, helyettesévé pedig Szalma Viktort választották meg. A királyhalmi helyi szervezet alig több mint egy hónappal az OMP betiltása előtt jött létre. Ez volt a párt utolsó helyi szervezete, amely megalakult.

Anton Korošec végül december 30-án írásban benyújtotta a kormány lemondását I. Sándor királynak, amit az uralkodó január 2-án elfogadott. A radikálisok Vukićević vagy Korošec újbóli kormányalakításában reménykedtek, a többi párt viszont új választás kiírása mellett foglalt állást. Erre azonban nem került sor, ugyanis I. Sándor január 6-án diktatúrát vezetett be, és betiltotta a pártok működését. Ezzel az Országos Magyar Párt sorsa is megpecsételődött.

Topolya – az OMP 1928-as kampányának első állomása

A TRIANONI EGYEZMÉNY TÁVOLI RENDSZERE

Rokvić Dragan

A történészek számára már évtizedek óta nagy kihívás értelmezni az első világháború lezárásának következményeit. Nemcsak számukra, hanem a közvélemény egésze számára majdnem száz év után is próbatételt jelent a történészek labirintusának eltérő tolmácsolása. Annak ellenére így van, hogy a háborúról szóló források és tanulmányok nagy számban már a múlt század húszas éveiben elérhetővé váltak és rendelkezésre álltak mindenki számára, akit csak érdekelt a témakör. Ebből a gazdag kínálatból bárki össze tudott állítani olyan hihető „elméletet”, emellett alá is támaszthatta megfelelő tényanyaggal, hogy az elfogadhatónak tűnjön, miközben a döntés jogosságával kapcsolatos kétegyen a hagyományaink részévé vált, különösen az 1920. június 4-ei trianoni egyezmény után, amelyet a versailles-i (Franciaország) Nagy-Trianon palotában írtak alá az antanthatalmak és Magyarország. A világ éppen csak befejezte a nagy háborút, mégis gyorsan elnyelte egy újabb sötétség kora: a faji gyűlöleté, a globális rombolásé és a folyamatosan zajló harcé.¹

A trianoni békeszerződéssel 1920. június 4-én a független Magyarország területét 40 százalékra csökkentették a történelmi Magyarországhoz képest. Államhatárain kívül rekedt 3,3 millió magyar. Magyarországon kialakult az az általános meggyőződés, hogy a békeegyezménnyel a győztes hatalmak igazságtalanságot követtek el, így június 4-ét nemzeti gyásznapra nyilvánították.² A nép többsége hitt a valamikori Magyarország feltámasztásában: ez imádsággá vált, amelyet felolvastak az iskolákban, és tömegrendezvényeken is elhangzott.³ Nem volt megalapozatlan ez az elmélet. A Délvidékhez nem véletlenül kötődött az első világháború előtt a gondtalan, jó és gazdag életvitel képe. Ez a földgazdagon adta a gabonát, a lovakat és a gondtalan földbirtokosokat.⁴ Mindezek a nagy

háború előtti idill részét képezték. A többi nemzetnek is megvolt a maga idealizált, önmagáról alkotott képe, csak ők az új időkben vélték azt megtalálni. Protić Marko szabadkai pap az 1918-as „felszabadulásnak” szentelt könyvében azt írta, hogy ekkor jött el „Szabadka aranykora” (Zlatni dani Subotice).⁵ A modern történelem azon korszakának több áttekintése is csak kevés szöveget szentelt, sőt a mai napig sincs feltárva az a társadalmi környezet, amelyre a trianoni egyezmény vonatkozott. A társadalmi környezetnek a valós megismerése sok türelmet, időt, jó módszert, tény- és fogalomfeltárást igényelne.

A trianoni Magyarország az első világháború után alakult meg független államként az Osztrák–Magyar Monarchia területén, kis országgá vált, elveszítve történelmi területének nagy részét. De talán még fontosabb, hogy a szomszédos államoknak jutó részekben, amelyek ugyancsak a Monarchia területéből jöttek létre, jelentős számú magyar nemzetiségű ember rekedt Magyarországhatárain kívül.⁶ Ők foglyaivá váltak ennek a földrajzi térnek, történelmi, művelődési és civilizációs értelemben. A hosszú történelmi korszakoknak egy új „hosszú időszaka” kezdődött el.

Érdemes erre a „hosszú időszakra” fokozottan odafigyelni, mivel a történészek évtizedek óta csak ritkán fordítanak rá figyelmet. Ennek oka, ahogyan azt Michel Foucault említi, valószínűleg abban rejlik, hogy a történészek a politikai események és epizódjaik mögött állandó és súlyosan megbomlott egyensúlyi állapotokat, visszafordíthatatlan folyamatokat, állandósodó szabályozásokat, bizonyos jelenségeket próbálnak megvilágítani, amelyek csúcspontok és évszázados folytonosság, felhalmozódás, lassú telítődés után jönnek létre, emellett nagyarányúak, hatalmasak és megalapozottak, amelyeket gazdag eseménytenger áraszt el hagyományos történetekkel.⁷

Umberto Eco kifejti: „A tér akkor nem üres, ha valami azt a közeget kitölti.” E. Cioran hozzáteszi: „A telítettséget sugárzó úr több valóságtartalommal bír, mint amit az egész történetírásunk tartalmaz.”⁸ Mi a telített és mi az üres tér, amikor látjuk, hogy egyik is, másik is többértelmű: mindkét esetben a tér szükséges ahhoz, hogy az egyikből létrejöhessen a másik.⁹

„A múlthoz képest – írja Karel Kosík – az emberi történelem a totalitarizmus egy folyamata, amelyben az emberi gyakorlatot foglalják magukban a múlt pillanatai, és csak ennek az integrációja éled újjá.” Ebben az értelemben az emberi valóság nem csupán az új létrehozatala, hanem a múltnak (kritikai és dialektikai) reprodukciója is. A totalizáció termelési és szaporodási, újjáélesztési és megújulási folyamat.¹⁰ Amikor a Vajdaság területéről, történelmi hagyományáról és művelődési életéről beszélünk, legkevesebb két problematikus megközelítésbe ütközünk: az egyik alapja az objektív öntudat és az objektivitás illúziója, másosza arról, hogy a történelem dicsőséges időszakai újratehermenthetők ugyanazon körülmények és feltételek mellett; a másik, amelyben a szubjektívizmus dominál, a források, a dokumentumok, valamint a tények tagadásával, amely a történetet mitológiává, a múlt idők hősi megtapasztalásává változtatja. Érdekes módon a trianoni egyezmény, amelyet száz éve írtak alá, mindkét megközelítés problémakörét magában hordozza, és még ma is számos újraértelmezést kap, még akkor is, ha a „történelem részét képezi” már hosszú ideje.

A történelem a maga hagyományos formájában, ahogyan Foucault fogalmazott, elsődleges feladatát nem abban látja, hogy interpretálja, sem abban, hogy meghatározza, mi az igazság a tényanyag alapján. „...hanem a feladata a belső munkálkodás és feldolgozás. Megszervezi, lebontja, rendezi, szintekre osztja, sorozatokat hoz létre, elválasztja a

megfelelőt a nem megfelelőtől, elemez, meghatározza az egységeket, illetve leírja a kapcsolatrendszerüket. Az írott anyag a történelem számára már nem az a megbízható adathalmaz, amelyen keresztül megpróbálhatjuk rekonstruálni azt, amit az emberek mondtak vagy tettek a múltban, és amiről csak nyomok maradtak fenn, mert az olyan, mint a csónak által keltett hullámok a vízen: a dokumentációs anyag alapján próbálja meg meghatározni az egységeket, sorozatokat és kapcsolatrendszerüket.” (Foucault 1973)

A vajdasági társadalmi közeg megváltozott, mivel az iparosodás a gyors és tömeges városiasodást serkentette, elmélyítve a falu és a város közti különbségeket, ezzel elindítva a térség átalakulását. Az új társadalmi tér nyújtotta előnyök felfedezése ugyanakkor ragyogó lehetőségeket kínál. Ez a lehetőség nem önmagától jött létre; időnként az ideológiai felhők elrejtették jelenlétét; aztán egyik napról a másikra sok ember elkezd beszélni erről a térről; köztük sok olyan szakértő, akik a földrajzi és a kulturális részleteket gyakran tendenciózusan, sajtószerűen írták le. A teljes képhez hozzátartozik, hogy milyen eszmei megalapozottságot adtak ennek: a nemzeti újjászületésre, a népakaratra vagy a győztes jogára hivatkoztak. A legtöbb elemzőnek nem volt meg sem a képessége, sem a kritikus távolságtartási hajlama az antanthatalmak képviselőinek tervei kapcsán. A kutatók többsége, főleg a helytörténet-kutatók, a *terméket* tanulmányozták, ahelyett hogy a *termelésre* figyeltek volna, annak mozgására, viszonyaira, ami végül elviharhatna a térről való elmélkedésig.

Nagyon fontos egységben, egészben szemlélni a folyamatokat, főleg ha sajátos, helyi és pontosan meghatározott térségről van szó. E tekintetben Szabadka sorsa ékes példája annak az elméleti köztesnek, amely felett már több csörte zajlott. Ennek a városnak erős közösségi tudata és sajátos történelme volt. Ez az eredetiség tartalmaz az egyének és csoportok számára információhalmazt, kezelési módot (gyakorlati vagy elméleti, valamint művelődési téren), előre nem látható eseményeket és meglepetéseket. A társadalmi csoportok, a nép és a nemzetek, amelyek ezt a várost alkották, és a kezdetektől benne éltek, számos mindennapos problémával találták szemben magukat, ugyanakkor filozófiai értelemben szerettek volna egy olyan társadalmi élet-

tet létrehozni, amely legalább ugyanolyan, vagy jobb annál az életnél, amelyet a történelem rájuk szabott.¹¹ Megalapozott lenne azt gondolni, hogy a problémákat csak egymást követő megközelítések, megoldásváltozatok és a hibák javítása révén lehetne megoldani, ez azonban semmiképpen sem zárja ki az ötletes kezdeményezéseket eredményező ugrásokat. Az élet irányításában, mint ahogyan másutt is, a kreatív megközelítést kellett alkalmazni.

A trianoni egyezmény következményeit pontosan megfigyelhetjük Szabadka példáján: milyen is volt a település viszonyulása a társadalom egészéhez, annak összetételéhez, lakosságához, működéséhez, történelméhez. A város megváltozott, akárcsak az egész állam. Fejlődése azonban nem csupán a globális társadalmi változások és az azokat előidéző folyamatok következménye. A város, nem mellékesen, a belső kapcsolatrendszerétől függ, közvetlenül az emberek és a társadalmi csoportok közti kapcsolatokról, amelyek a társadalmat alkotják (a családok, a működő intézmények, céhek és egyesületek). Viszont nem csupán a közvetlen és közvetett kapcsolatok szervezéséből áll, sem az azok változásához való alkalmazkodásból. Helye a köztes térben keresendő, valahol félúton az úgynevezett *közeli rendszer* – a kisebb-nagyobb csoportokban élő egyének viszonyai, többé-kevésbé szervezett és felépített csoporton belüli kapcsolatai –, valamint a *távoli rendszer* között, amelyen az idegen nagyhatalmak által befolyásolt társadalmi rendszert értjük (ez esetben az egyház, az állam és az antanthatalmak).

A távoli rendszer a trianoni egyezmény következtében a maga „magas” szintjén jött létre, mondhatjuk, hogy a győztes hadseregek ereje határozta meg. Ezt a távoli rendszert erőszakkal rátelepítették a helyzetre. Elvont értelemben és formálisan is, látszólag mindenre érzékenyen és szellemileg átgondoltan, lehetőleg nem ideológiai áramvonalak (vallási vagy politikai) mentén. Mivel Szabadkát is elérte ennek a távoli rendszernek a hatása, változó történelmi időben és kontextusban, elkezdődött annak újraalkotása. Minden megváltozott, maga a város és lakói is.

A múlt mint olyan elérhetlenné vált, és csak a reflexiók szintjén van jelen.

Fordította Juhász Attila

¹ Alvin i Hajdi Tofler: *Rat i anti-rat*. Beograd, 1998, Paideia, 1.

² Koljanin, M.: *Jevreji i antisemitizam u Kraljevini Jugoslaviji: 1918–1941*. Beograd, 2008, Institut za savremenu istoriju, 183–184.

³ Rokai, P., Dere, Z., Pal, T., Kasaš, A.: *Istorija Madara*. Beograd, 2002, Clio, 542–544.

⁴ A. Šajti, E.: *Mađari u Vojvodini: 1918–1917*. Novi Sad, 2010, Forum, 14. (Magyarul: A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió és kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, 2004, Napvilág Kiadó.)

⁵ Protić, M.: *Zlatni dani Subotice: od oslobođenja do potpisa mira. 13 nov. 1918 – 4. juna 1920.: zapsi i istorija*. Subotica, 1930, Grad-ska štamparija i knjigoveznica.

⁶ Babić, Sava: *Mađarska civilizacija*. Beograd, 1996, Centar za geopolitiku, 115.

⁷ Fuko Mišel: *Arheologija znanja*. Beograd – Novi Sad, 1998, Plato – Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 7. (Magyar nyelven: Michel Foucault: *A modernség politikai-filozófiai dilemmái, a felvilágosodáson innen és túl*. Michel Foucault írásaiból. Budapest,

1991, MTA Szociológiai Kutatóintézet.)

⁸ Sioran, E. M.: *Istorija i utopija*. Čačak, 1987, Gradac, 106. (Magyar nyelven: E. Cioran: *Történelem és utópia*. Ford. Fázsy Anikó. Bp., 2005, Nagyvilág.)

⁹ Šušnjić, Đuro: *Hram kao Božiji stan. Religija i tolerancija*, 2012/17 [Novi Sad, Centar za empirijska istraživanja religije], 5–6.

¹⁰ Kosik Karel: *Dijalektika konkretnog*. Beograd, 1967, Prosveta, 159.

¹¹ Lefevr Anri [Henri Lefebvre]: *Teorija prostora. Treći program*, 1980/45/II., 55.

BUTTERER KISS MÁRTA ÖRÖK MOSOLYA

Erős-Bunyik Lili

Akinek élete a művészet, annak a művészetét maga az élet inspirálja. Gondolatok, események, átélt és elképzelt életfonalak, mind összerögződnek egy alkotásban. Az olyan alkotás, amely nem öncélúan jött létre, hanem azért, mert mély mondanivalója van, többet szeretne mondani a létrehozójáról, annak lelkéről, személyiségéről és az emberi létről, csakis Márta műve lehet. Kevés olyan embert ismerek, akinek annyi energiája van, hogy generációk szellemiségét, korát és életmódját képes alkotásaiba ötvözni.

Már a megjelenése sem mindennapi: kiemelkedő szellemiségű és egész lényében harmonikus, pozitív kisugárzása és örök mosolya már első találkozásakor magával ragad. A vele való beszélgetés és együttléti mindig feltölt új gondolatokkal, felvértez új megoldásokkal. Élettapasztalata hatalmas kontrasztok, napsütés és viharok váltakozása, amelyek ha elbuktatták is, megannyiszor talpra is állították. Ő mindig megy tovább. Lelkesen, céltudatosan, még a legkisebb feladat elé is.

Emlékszem a házára, annak hangulatára, a festék meg a cigarettafüst illatának keverékére. Tízéves voltam, amikor édesanyám elvezetett hozzá. Amikor kinyílt a kapu, egy másik, paralel világba léptem be, ahol mosoly, jókedv és a háborús időket elfeledtető, hangulatos belső tér fogadott. Végigsétálva a kócos fűvel benőtt udvaron, a kertben kaotikusan,

mégis valamiféle terv szerint elrendezett virágok és növények sokasága díszelgett, s fölötté Tökfilkók csüngtek. A műterem egy nyugodt és kellemesen hűvös, alkotásra kész hely volt, ahol én, mint gyerek, felnézve a mennyezetre, éreztem és láttam az ihlet erejét, ahogy a szivárvány színeiben kavargok, és várja, hogy valakibe belebújjon. Vagy legalábbis így képzeltem el... Néhány év közös munka, tanulás és játék következett, amit ünnepekkel és kiállításokkal koronáztunk meg. Azok a dolgok, amelyeket akkor mutatott meg, és amelyekre megtanított, most tanár koromban is felidéznek bennem. Nemcsak az alkotás és a saját lelkünk ápolása a fontos, hanem az is, hogy tovább tudjuk-e adni tudásunkat a tanulóknak olyan módon, ami legközelebb áll hozzájuk, és aminek megértésével a legtöbbet tudják kihozni magukból. Tanári munkájával lenyűgöző példákat tárt fel, átfogva jelent és múltat, felcsillantotta az igazi értékeket, és rávilágított a jövőben rejlő új módszerekre. A jövőnk az, amibe érdemes befektetni, ha élvezni szeretnénk munkánk gyümölcsét, és ezt csak a pedagógiai eszközeivel lehet a legcélszerűbben megvalósítani. A tanári lét – mondhatnánk – életforma, amely csak azok számára érthető, akik hasonló pályát választottak. A kalandozó kis lelkeknek életértelmet adni, megtanítani őket az ötletek megvalósítására, formálni, ápolni őket, anyaként

gondoskodni róluk csak az tud, aki tanárnak született. És ha ez a tanár művész is, lényé generációkat emel magához. Tévedés azt hinni, hogy csak azokra az emberekre hatunk, akikkel személyesen is találkozunk ebben az életben. A művészi erő egyetemes, minden nyelven és minden korban érthető. Mindenkinek lehet véleménye egy alkotásról, akár érti azt, akár nem. Tetszik-e vagy sem, az nem annyira fontos, mert az alkotásnak nem tetszenie kell, inkább érzelmeket kell kiváltania a szemlélőben. És mitől lesz jó egy művész? A művészi alkotás elgondolkodtat, mélyen a lélekbe hatol, ott próbálja elemezni a látottakat. A dolgok, tárgyak mellett elmegyünk, észre sem vesszük őket, de ő nem. Ő a mindennapi tárgyak, elhagyott darabok, kidobott kacatok új életét látja, és nemcsak újraéleszti őket, hanem új értelmet is ad nekik, művészeti tárgyá átalakítva előrelépteti őket az örök életbe.

Ráhangelődve a természet formájára és textúrájára, hagyja, hogy az emberben rejlő ősi szellem vezesse az alkotás folyamatát. Ennek nyomán olyan ötletek rajzolódjanak ki, amelyek megérintik azokat is, akik nem állnak közel a művészetéhez. Ezeket az alkotásokat mindenki a magáénak érzi, felidéznek a múltat, a szeretet és az összetartozás érzését mint egyetemes értékeket. Munkássága minden egyes szakaszát az ember, a természet és az állatok iránti szeretet, a bolygónkhoz való pozitív viszonyulás, a remény hatja át. Még annak árán is, hogy művészetét netán nem értékelik, hű marad önmagához, ellenáll a modern, elferdült értékrend csábításának. Emellett kitart a nehéz időkben is, így tud igazán mélyen a saját lelkébe nézni, és tisztán

Olvasva merengve - akvarell

tán látni a dolgokat. Ezek azok a pillanatok, amikor az alkotóból Művész lesz. Senki sem tudott még pozitív érzelmekből ihletet meríteni. A lelkünket kínzó, sújtó, nehéz és fájdalmas pillanatok tükröképei ezek. A fájdalom határára lejátszódo jelennel szembeállítja a könnyed, áttetsző, absztrakt formákat, Léleknyúzók és Augusztusi álmok, hálók, tollak és madzagok, érzelmek, imák, színek és formák kavalkádja, mindaz, ami egy emberben és körülötte van.

A keresztet mint kifejező formát nem csupán a megvál-

tó szenvedése és Isten szeretete jelképéül használja, hanem ennél többet szeretne vele mondani, az alkotó és embertársai személyes lelkivilágát mutatja be, a kitartást, a küzdelmet és a bennünk lévő határtalan erőt. A fakeszt szimbolikája létünk hajnaláig visszanyúl, hiszen az ember megteremtését megelőzte a fák megteremtése, és ennek az erős ősi kapcsolatnak az igénye továbbra is bennünk él. Nem véletlen, hogy a fából készült tárgyak szorosan kapcsolódnak az emberi élet fontos állomásaihoz, születésünkhöz és halá-

Nézd te is! - akvarell

2017 Butterer Kiss Márta

Pulykadűh - akvarell

Violoncellista

Meggyszemeim

Ima

lunkhoz. A fa mint művészeti anyag a fejlődés, a növekedés, a változás és a megújulás, valamint az öröklét és az állandóság szimbóluma is. Az alkotások, bár akadémikus keze által jönnek létre, mégis magukban foglalják a népi motívumokat és eljárásokat. Ezek népművészetinek tekinthető hagyományos használati és dísz tárgyak. A szövés, nemezés, mézeskalács-készítés kultúránk jellegzetes kézművesmesterségei, egyben hovatartozásunkról tanúskodnak. Ezek kézműves-technikák, alapanyagaik természetes anyagok, az emberi lét és fennmaradás, valamint a fejlődés alapjai. Akárcsak a mozaikok, amelyeket egy kissé modernizálva és újratervezve, színes csempéből készit, márvány és különböző nemes kövek helyett. A természet által ihletett motívumok, virágok, növények, bogarak és madarak sokasága bujkál ezekben az apróra összetört padlócsempékben, tányérokban és vázákban. Különös érzés, amikor a művész nem eszközök segítségével, ha-

nem kézzel, ujjjaival alkot. Sokan nem is szeretik, és gyakran kesztyűvel elhatárolják magukat a művészi anyagoktól. Ez érthető, amikor az anyag holt, és semmi energiát nem tud közvetíteni. De amikor érezzük a természet anyagát, struktúráját, erejét, érzékeljük ujjaink alatt a fonalat, a gyapjút, a fát, az agyagot, és összekötésbe kerülünk az eredetükkel – az felbecsülhetetlen érzés. Ezeknek az élő anyagoknak a felhasználása és az alkotásba való beépítése a természetben lévő tudatalattival összekötésben történik.

A művész élete nem egyszerű. Meg kell felelnie a saját, illetve a közönség/közöség elvárásainak. Hogy milyen kvantitású alkotó lesz valakiből, azt senki sem tudja előre. De bármilyen is lesz, sohasem tud maradéktalanul megfelelni minden elvárásnak. Ennél sokkal fontosabb, hogy ne a menyenyiséggel, hanem a kontinuitással foglalkozzon. A folyamatos, állandó jellegű alkotás a hatalmas energiával bíró emberek sajátja. Mártánál ez az energia

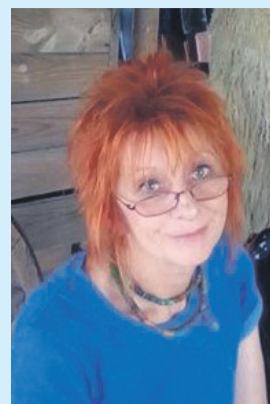

Pásztor - tőkiszobor

többrétű, és méreteiben az idő múlásával gyarapodó. Számos diákjának szeretete, alkotásainak sokasága olyan művésztől, de elsősorban emberről tanúskodik, akinek a neve és munkássága felismerhető lesz még sok-sok generáció életében.

A jó madár - akvarell

Az újvidéki Bogdan Šuput Formatervezői Szakközépiskola grafikai-formatervező szakát fejezte be 1979-ben, majd 1984-ben elvégezte az újvidéki Művészeti Akadémia Képzőművészeti Tanszékének festészeti szakát Dušan Todorović és Milan Blanuša tanítványaként. 1997 óta tagja a vajdasági művészeti egyesületnek.

Jelenleg az újvidéki Petőfi Sándor Általános Iskola képzőművészet-tanára.

2017 januárjától 2019 márciusáig az újvidéki iskolafelügyelet keretében a képzőművészeti tanárok tanácsosa volt. Számos művésztelepen és jótékonyági rendezvényen vett részt országszerte és külföldön is.

DÍJAK

- Novak Radonjić Képzőművészeti Plakett, Ada, 2002
 - Forum Képzőművészeti Díj, 2008
 - Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj, Topolya, 2014. szeptember 15.
 - A Zentai Művésztelep hagyományos akvarellfestésének közönségdíja, 2014. október 18.
 - A Zentai Művésztelep hagyományos akvarellfestésén 2017 augusztusában első díjban részesítették kollégái
 - A Zentai Művésztelep hagyományos akvarellfestésén 2018. augusztus 11-én második díjban részesítették kollégái
- Pedagógusként is számos elismerésben és díjban részesült.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
Berkes Izidóra (1996) tanár, fordító (Újvidék)
Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)
Dudás Károly (1947) író (Szabadka)
Erdődi Edvina (1988) jogász (Újvidék)
Erős-Bunyik Lili (1983) festőművész, pedagógus (Újvidék)
Fekecs Emese (1995) tanár (Csantavér)
Ficsku Pál (1967) író, szerkesztő (Budapest)
Győri Norbert (1980) szociológus, újságíró (Zenta-Újvidék)
Juhász Attila (1967) tanár, újságíró, fordító (Zenta)
Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)
Kashani, M. Mehdi (1983) író (Teherán-Torontó)
Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Kartal)
Laták C. István (1967) újságíró, szerkesztő (Zenta)
Lázár-Szűcs Anikó (1981) tanár (Zenta)
Léphaft Pál (1952) karikaturista (Újvidék)
Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)
Mezei Kinga (1976) színész, rendező (Zenta)
Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
Molnár Rózsa (1965) író, lelkipásztori kisegítő (Oroszlámos)
Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
Patyi Szilárd (1987) történelem-filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
Pelevin, Olegovics Viktor (1962) író (Moszkva)
Pekár Tibor (1943) zenetörténet-kutató, nyugalmazott hegedűtanár (Szabadka)
Rokvić, Dragan (1961), a Szabadkai Városi Könyvtár igazgatója (Szabadka)
Serfőző Réka (1996), az újvidéki BTK Angol Tanszékének mesterszakos hallgatója (Zenta-Újvidék)
Silling István (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
Szalai Andrea (1992) közgazdász- és bölcsészhallgató (Palics)
Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
Törteli Réka (2000) költő, az újvidéki Művészeti Akadémia festő szakának hallgatója (Zenta)
Verebes Ernő (1962) író, zeneszerző (Zenta)

Lapszámunkat **Butterer Kiss Márta** alkotásaival illusztráltuk. A fotókat **Dávid Csilla** készítette.

vers

Molnár Rózsa
Körforgás

Idén nehezen szült a tavasz.
A húsvéti bárányt ellopták asztalunkról,
és a termékenység piros tojásában
szomorúan ültek a lányok.

Az esőfelhők kérdően néztek ránk,
és lassú méltósággal vonszolták uszályukat.
Csepp esőért füttyentgettek a rigók utánuk,
de az életet adó hatalmasok
nem néztek hátra.

Megmorogták olykor esetlen könyörgésüket,
de a jövőendő kenyérünk száraz marad.

Befogott szájjal élünk.

Templomainkban üres lett az Isten tekintete.

Ünnepeink jönnek-mennek,
szaladunk utánuk, de hétköznapba mossák
kínládásainkat. Veszünk. Veszünk.

S megyünk, ha már nem kellünk.

Isten már az ember, s mi gúzsba kötötten imádkozunk.

Eljött a szerepcsere hát?
Ember lesz az Isten újra.

Csillaglányok - akvarell

novella

ÍGY TŰNIK EL MINDEN

Léonard alkoholistává lett a sorscsapás óta, ám utolsó lehetéig igazi úriember maradt. Köszönt az utcán, valahányszor találkozott a tekintetünk. Gavallér volt, aki még lyukas zsebbel és üres gyomorral is megtalálta a módját, hogy meghívja a legkedvesebb cimboráit egy körre. A mimosa volt a kedvence. Pezsgő és hús narancslé szédítő keveréke. Jules kávéházában is egymás után kortyolta őket, mert józan fejjel már alig bírta ezt a kort. A bárpult mögötti tükörbe pillantva szemlélte magát. Amolyan helyi híresség volt ő egykoron. Kedvelt festő, társasági figura. Sokan azonban csupán egy züllött kis senkit láttak benne. Valójában menthetetlen álmodozó volt, aki

titkon egy csipetnyi emberséget szeretett volna ettől a világtól.

Fred Astaire-t tekintette eszményképének. Rajongott az amerikai táncos-komikusért, amióta az ötvenes évek végén véletlenül belebotlott a Champs-Élysées sugárút sarkán. A szerény színművész épp egyik romantikus limonádéját forgatta Párizsban. Jelenléte beragyogta a fény városát. Az ezüstös vásznon is szíporkázott. Léonard a lemezeit is felkutatta. Az egyik karcos korongon Astaire a saját szerzeményét dalolta. Amíg a bakelit forgott, a festő felidézte elméjében a filmsztár francia felépését. A nézőtér elsötétült, a reflektorfényben megjelent egy hófehér mosolyú, jó ke-

délyű pasas. „Az élet szép”, énekelte frakkban, miközben sétatálcájával kissé megdöntötte cilinderét. Léonard elmerült emlékeiben. Régi ruhákból összehordott fekvőhelyén szunyókált egy olyan kis lakásban, ahol szinte nyújtzkodni sem volt hely.

– Ha legalább egy matracom lenne, akkor úgy alhatnék, mint valamelyik Louis király a 18 közül – mondogatta, miközben azok a Szajna-parti csavargók jártak a fejében, akik között egyszer egy egész hónapot időzött, ihletet remélve. Ócska bőlét kortyolt velük, és folyamatosan festett. Ecsetével szinte minden impresszióját megörökítette. Amióta a hatvanas évek elején légett a műterme, a pillanatnak élt. Az ügyben akkor François „Frank” Roletti őrmester vizsgálódott. A helyszínen talált egy szándékosan hátrahagyott gyufaskatulyát, rajta egy rárajzolt M-mel. A padlón pedig megégett rongydarabok heverték. A nyomok alapján a hírhedt montmartre-i gyújtogatóra gyanakodott. A csendőrség már az ötvenes évek óta próbálta kézre keríteni, de egyetlen esetet sem tudtak rábizonyítani. Egy ritka bőrelváltozás miatt ugyanis nem voltak barázdák a tenyerén, így ujjlenyomatot sem hagyott sehol. Az őrmester a Le Petit Parisien pultjánál épp citromlikórt kortyolt, amikor egy éjszaka a bár tükrében megpillantotta a bejáratnál bóklászó feltételezett elkövetőt. Azonnal a nyomába eredt. Három sarkon át üldözte, majd belelőtt egyet a jobb, azután a bal lábába is, hogy ne kelljen annyit futnia utána. Az őrsön kicsikarta a vallomását.

Agárdi Gábor

Szemfény - akvarell

– Rendőrkezen a montmartre-i gyújtogató – harsogták a rikkancsok. A Le Parisien olvasói hősként tisztelték Franket, miután Émilien tudósításából értesültek a történetéről, de kitüntetését pont emiatt átugrották. Léonard azóta is gyakran járt a Gabrielle utcában. Ám valahányszor egykori leégett stúdiójának helyét kereste, eltévedt. A tragédia óta számára mintha kiköltözött volna a lélek abból a környékből. Az öreg bohém festő halálának estéjén is betért Jules-höz egy szomjoltóra. Azon a szer-

dán is mimosa gyöngyözött a poharában. Felhőrpintett párat, majd tíz óra előtt hazasietett, hogy ledőlhessen végre. Pihenésre volt szüksége, az emberektől és az élettől is. Belefáradt ebbe az egész cécóba. Megigazította fekvőhelyét, és feltette kedvenc korongját. Most is Fred Astaire régmódi történeteire próbált álomba szenderülni. Egy szebb, emberibb világról ábrándozott, ahol őt is várja legalább egy matrac. Éjfél ütött az óra, amikor elaludt. Ám ebből álomból soha többé nem ébredt fel.

Ifjú és idős

ÉRTÉKMENTÉS

Mihályi Katalin

Mák Ferenc: Sajtó a birodalom határán. Hírlapok és nemzeti újjászületés a kiegyezés utáni Délvidéken. Médiatudományi Intézet, 2019

Könnyű dolga lesz annak a leendő sajtótörténésznek, aki a ma megjelenő napi-, heti- és havilapokról ír majd: az interneten szinte mindent megtalál. Mák Ferenc irodalomtörténész azonban a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban kutatta fel és lapozta át az 1867 és 1918 között Újvidéken, Pancsován, Fehértemplomon, Keveváran, a Csajkásvidéken, Versecen, Óbecsén, Eszéken és Fiumében megjelenő hírlapokat. A budapesti Médiatudományi Intézet által megjelentetett könyve igazi kincsésbánya, amely híven vall az akkori gazdag kulturális és irodalmi életről, a különböző nemzetek tagjainak közös életéről, illetve a délebbi települések esetében a nemzetiségi feszültségek okozta villongásokról. S a könyvből az is kiderül: az akkori hírlapok előszeretettel írtak egy-egy település múltjáról is, tehát a 19. századi szerzőknek köszönhetően előbbi korokról, elődeink eleinek életéről, törekvéseiről is képet kapunk.

Akkoriban egy-egy rövidebb-hosszabb ideig megjelenő hírlap volt az egyetlen tá-

jékozódási forrás. Mák Ferenc a bevezetőjében Simonyi Mária óbecsei történelemtanár és sajtótörténész munkájára hivatkozik, aki a történelmi Magyarország Bács-Bodrog, Torontál és Temes megyéje 31 helységének 194 hírlapját sorolta fel 2003-ban, ám azóta a kutatások nyomán ez a szám módosult (növekedett). Más volt a hírlap küldetése Szabadkán, Zomborban, Óbecsén, Zentán, és egészen más a déli peremvidéken. Ezt Mák Ferenc nagyon tömören így fogalmazza meg: elszánt szembenézés a mindennapi megmaradás kérdéseivel.

Leginkább elhivatott tanáremberek álltak a lapok élén, az Újvidék című újság esetében Frankl István, a magyar katolikus főgimnázium igazgatója, és ebben a lapban közölte például Iványi István történész részletekben a Bács-Bodrog vármegye helynévtárát feldolgozó munkáját. A pancsovai Végvár című lapot Finácz Ernő klasszika-filológia szakos ifjú tanár neve fémjelte, az újság a kulturális élet eseményei mellett rendszeresen méltatta az akkori közhangulatot is. A Végvár szerzői között szintén egy jól ismert név jelenik meg, Kiss Lajos a pancsovai főgimnázium történelem és földrajz szakos tanára volt, s itt jelent

meg első közlésben útirajza, az *Utazás a Dunán Pancsovától Turn Szeverinig*. Az útirajz közlése is ékes bizonyítéka annak a tudós tanári magatartásnak, amelyet Mák Ferenc úgy jellemez, hogy „a nemzeti újjászületés korában megteremtette a magyar polgári irodalmat, tudományos életet, visszahozta és elmélyítette a magyar kultúrát, újra megmutatta a magyar történelmi múlt minden szépségét és varázsát”.

A lapok nem kerültek meg a korszak súlyos problémáit, hiszen a Keveváran megjelenő újságból képet kaphatunk arról is, hogy az akkori Szerbiától csak a Duna által határolt város környékén az 1914. június 28-án bekövetkezett szarajevói merénylet előtt három évvel már gyakran ropogtak a fegyverek. A Titel és Vidéke pedig nem kisebb feladatra vállalkozott, mint arra, hogy felfedje az egykori Sajkás-kerület szerb granicsárjai békétlenségének, bizalmatlanságának, ellenséges érzületének vélt vagy valós okait. Említhetnénk akár a szlavóniai magyarság küzdelmét az iskoláért és a templomért, a 286 oldalas műben erről is találunk részleteket.

Érdemes Apró István utószavából idézni: „A letűnt idők emlékei tehát nem

mindig derűsek, ámde valóságok, és rosszul tennénk, ha hagynánk őket feledésbe merülni. A sokszor szűkös és hiányos források alapos feldolgozása pótolhatatlan szolgálat a tudománynak és az emlékezetnek, olyan vállalkozás, amely egyszerre végzi el az értékek mentését, és alapul szolgálhat a további kutatásokhoz.”

MEGJÓSOOLHATÓ A HOLNAP?

Alessandro Vespignani: A jóslás algoritmusai. Hogyan befolyásolható a jövő a tudomány segítségével. Libri Könyvkiadó Kft., 2020. Balázs István fordításában

„A koronavírus bestsellere”
(Barabási Albert-László)

Aldous Huxley szerint az egyetlen dolog, amit a jövőről tudunk, az, hogy nem tudjuk, mi fog történni. Ezzel mindenki zsigerből, bólogatva (sóhajtozva!) egyetért, hiszen Ó, ha tudtam volna, hogy ma esik... hogy ennyien lesznek... hogy veszít a csapatom! mondatok vesznek körül bennünket nap mint nap.

Nem új keletű a vágy – már az ókori görögök is jóslattal, hiszen emberemlékezet óta foglalkoztat bennünket a jövő, rövid és hosszú távon egyaránt, de mára talán pár lépéssel közelebb kerültünk a delphoi jósda jóvendőmondóinál a titok nélküli holnap megalkotásához.

Hogy mennyire?

A telefonunk reggeli ébresztője után – az ablakon kitekintés helyett (vagy annak kíséretében) – már applikációk hadát böngésszük, hogy napos vagy esős napnak nézünk-e elébe, hány kilométeres a dugó a határon, mikor kezdődik az élő közvetítés, vannak-e akciók a helyi közértben – és ha ez még nem lenne elég, a munkahelyi kávészünetben már (újra) jelez az (okos)telefon: a digitális sajtófigyelőm összeválogatta az érdeklődésemnek megfelelő heti cikkeket... és még sorolhatnám. Ezek a mindennapi jóslatok különféle algoritmusok segítségével valósulnak meg, amelyek megjegyzik (és NB. felhasználják!), hogy hol szeretnénk nyaralni, mely útvonalakon közlekedtünk, majd indulás előtt ajánlják a számunkra legrövidebb és legmegfelelőbb útvonalat.

Hogy ez miért nem jó?

Amennyire reménykeltő, annyira elborzasztó is a tény, hogy manapság virtuálisan is láthatóvá tesszük személyes adatainkat (ld. közösségi háló), így egy idegen számára is ismerőssé válhatunk percek alatt. Megtudja, hová járunk, mit eszünk, mit szere-

tünk, és már befolyásolhatja is a közöttünk fennálló jövőbeni viszonyrendszert. Ahogyan egy idegen barátságot szimuláló szándéka által befolyásolhat bennünket a közzétett adataink alapján, úgy például a multicégek is vonzóvá teszik számunkra ajánlatukat (amelyet egyébként talán meg sem szagolnánk).

Hogy ez miért (lehet) jó?

A mindennapi feladatok megkönnyítése mellett a különféle algoritmusok és szimulációs modellek adatainak segítségével az egyént és interakcióit (is) szimuláló nagy volumenű kutatások és előrejelzések lehetőségét is megteremtik – ilyen és ehhez hasonló problémákkal foglalkozik a könyv írója, Alessandro Vespignani olasz-amerikai fizikus, akit 2016 januárjában meghívtak egy, a fertőző betegségek terjedésének dinamikáját modellező kutatóintézetbe a Zika-vírus terjedésével kapcsolatban.

Adatból információ

Adatból számunkra megfelelő és szükséges információ algoritmusok és modellek segítségével válhat. Az algoritmus utasítások és matematikai képletek sora, amely kapcsolódásokat, ismétlődő tendenciákat, hasonlatosságokat azonosít, ezáltal törvényszerűségeket, statisztikákat nyer ki és dinamikát állít fel olyan jelenségek esetében, mint egy fertőzés vagy egy gazdasági válság, ugyanakkor azt is előre jelzi, hogy melyik könyvet olvassuk majd el legközelebb (az általunk eddig keresett könyvek alapján). A digitális forradalom, a nagy adathalmazok/-halászás (big data), valamint a mesterséges intelligencia fejlődése újabb és újabb (prediktív) tudományterületek létrejöttét segíti elő, ilyen például a digitális epidemiológia. A kezdetleges deduktív/induktív következtetési modellek után már egy időszakkal előrébb vagyunk: nem a múltból próbáljuk előkaparni a jövő eseményeit, hanem a jelen dinamikája alapján próbáljuk kiszámolni a jövő lehetséges forgatókönyveit. Ezáltal háborúk, válságok, természeti csapások, választások is előrejelezhetővé válnak, s ennek a forradalmi innovációnak mindannyian részesei, alakítói vagyunk, hiszen adatainkkal árasztjuk el a világot nap mint nap (tudatosan vagy nem, ez már teljesen más kérdés).

Szalai Andrea

Ezek alapján történhetett meg, hogy számtalan változó (a szűnyoghálóak száma, a szűnyogok előfordulása, társadalmi-gazdasági rétegződés stb.) beépítésével sikerült előrejelezni az említett fertőzés terjedésének lefolyását, a leginkább veszélyeztetett csoportokat és az oltóanyag optimális térségi elosztását is. Így váltak az algoritmusok és modellek – a datifikálás módszerével, a komplex hálózatok kutatásával egyetemben – a válságkezelés egyik alapeszközévé.

Így már az is érthető, hogy Barabási Albert-László ajánlása alapján miért is koronavírus-bestseller ez a könyv...

S a nagy kérdés: megtudjuk-e belőle a jövőt? Nem, de azt igen, hogyan tudhatjuk majd meg, és jelenleg hol tart a titok nélküli holnap missziója.

NYIKA

Most, amikor könnyű szuszogása ismét betölti a világot, ezt a felhős égboltot, ebben a hideg tavaszi szélben, és a térde-men hever, mint egy nehéz szilikáttégla, mint Bunyiné, néha elvonom tekintetem az oldalról, és a falra nézek, ahol az ő véletlenül megőrzött képe lóg.

Sokkal fiatalabb volt nálam; a sors véletlenszerűen hozott minket össze, és nem gondoltam, hogy az irántam való elkötelezettségét a tekintélyem okozza. Számára én, ha megengedik, hogy fiziológiai kifejezéssel éljek, csak olyan ösztönzés voltam, amely reflexeket és reakciókat vált ki, amelyek ugyanolyanok maradtak volna, ha a helyemben egy fundamentalista fizikus lenne diplomaosztó sapkában, egy korrump képviselő, avagy bárki más, aki készen állna arra, hogy értékelje sötét déli varázsát, és megkönnyítse létezését terhét ősi szülőföldjétől távol, egy éhes északi országban, ahol félreértés miatt született. Amikor a fejét a mellkasomra hajtotta, lassan végigfuttattam ujjaimat a nyakán, és elképzelttem a másik tenyerem ugyanabban a szelíd kanyarban – vékony ujjú, és sápadt, egy kis koponyával a gyűrűjén, tisztességtelenül szőrös; kék horgonyokon és dátumokon át kezem ugyanolyan lassan lecsúszott – és úgy éreztem, hogy ez a változás egyáltalán nem érinti meg a lelkét. Soha nem szólítottam teljes nevén – a „Veronika” szó botanikai kifejezés volt számomra, és a déli virággyász furcsa illatú fehér virágait idézte elő, amelyek a gyermekortól távol maradtak. Nevének második tagján szólítottam, amely közömbös volt számára; a zene iránt nem táplált érzelmeket, sőt még nem is tudott a saját névtelen, fejletlen és szárnyas istennőjéről.

A barátainak már első látásra sem tetszett. Talán rájöttek, hogy a nagylelkűség, amellyel már néhány perc után a körükbe fogadták, észrevétlen maradt. De valami mást elvárni Nyikától ugyanolyan ostoba lett volna, mint elvárni a gyalogosoktól, hogy megbecsüljék az utat készítő munkásokat. Számára a körülötte lévő beszélő szekrényekhez hasonlítottak, amelyek érthetetlen okból megjelen-

tek mellette, és ugyanolyan érthetetlen okokból el is tűntek. Nyikát nem érdekelték mások érzései, ösztönösen csak magára figyelt – és amikor eljöttek hozzám, ő leginkább felállt, és kiment a konyhába. Nyíltan az ismerőseim nem voltak durvák vele, de nem is leplezték lebecsülésüket, amikor ő nem volt a közelben; természetesen egyikük sem tartotta őt velük egyenlőnek.

– Miért nem akar Nyika rám nézni? – kérdezte tőlem egyikük vigyorogva.

Nem is fordult meg a fejében, hogy pontosan úgy van; furcsa naivitással azt hitte, hogy Nyika a lelke mélyén egész galériát rendelt neki.

– Egyáltalán nem tudod, hogyan kell őket kiképezni – mondta a másik részeg szívélyesen –, a kezem alatt már egy hét alatt megpuhult volna.

Tudtam, hogy tisztában van vele, miről beszél, mert a felesége őt már negyedik éve képi, de az utolsó dolog, amit valaha is szerettem volna, hogy valakinek a nevelőjévé váljak.

Nem arról van szó, hogy Nyika közömbös lett volna a kényelem iránt – kóros állandósággal mindig ugyanabban a székben helyezkedett el, ahova én akartam ülni –, de a tárgyak csak addig léteztek számára, amíg használta őket, majd eltűntek. Talán ezért szinte semmi sem volt az övé. Néha azt hittem, hogy pontosan ezt a fajtát próbálták kutatni az ókor kommunisztái, de, hogy őszinte legyek, fogalmam sincs, mit eredményeztek volna erőfeszítéseik. Nem törődött mások érzéseivel, de nem a visszataszító karaktere miatt, hanem azért, mert gyakran nem is sejtette, hogy ezek az érzések léteznek. Amikor véletlenül összetört egy régi, a szekrényen álló Kuznyecov porcelántálcát, én pedig később váratlanul felpofoztam, Nyika nem értette, miért emeltem rá kezem. Kiugrott, és amikor elnézést akartam kérni, csak némán a fal felé fordult. Nyika számára a cukortartó csak csonka, fényes anyagból készült kúp volt, papírdarabokkal tömve; számomra pedig olyan, mint egy porcelánmalacka, amelyben az egész életem során a valóságról összegyűjtött bizonyítékokat tároltam: kitépett oldal egy már régóta nem létező füzetből egy telefonszámmal, amelyet soha nem hívtam; érintetlen belépőjegy az Illúzióra; fénykép és számos nem beváltott gyógyszerári recept. Szégyelltem magam Nyika előtt, de bocsánatot kérni hülyeség lett volna. Nem tudtam, mit tegyek, és ezért zavartan, összevissza beszéltem:

– Nyika, ne haragudj. A szemétnék furcsa hatalma van az ember felett. Bármeddig repedt szemüveg kidobása azt jelenti, hogy be kell vallanunk, az egész világ, rájuk nézve, örökre hátramaradt, vagy éppen ellenkezőleg, megjelent a közelgő nem létezés birodalmában... Nyika, ha megértenél engem... A múlt roncsai olyanok, mint a horgonyok, amelyek a lelket a már nem létezőhöz kötik, de ami azt is mutatja, hogy nincs olyan, amit általában a lélek alatt értenek, mert...

Az ujjaimon át néztem rá, és láttam, hogy ásít. Isten tudja, mit gondolt, de a szavaim nem hatoltak be a gyönyörű kis fejébe – ugyanilyen sikerrel beszélhettem volna ahhoz a kanapéhoz is, amelyen ült.

Aznap este különösen gyengéden bántam Nyikával, mégis úgy éreztem, hogy a teste felett csúszó kezeim nem különböznek az ágaktól, amelyek az erdőt járó

közös sétáink során érintik az oldalát – akkoriban még együtt mentünk sétálni.

Minden napot együtt töltöttünk, de meg kellett értenem, hogy valójában soha nem leszünk közel egymáshoz. Azt sem tudta, hogy abban a pillanatban, amikor macskás, rugalmas testével hozzám bújott, én gondolatban egy teljesen más helyen járhatok, teljesen megfélemezve a jelenlétéről. Valójában nagyon is érthető volt, és igényei tisztán fiziológiaiak voltak: teli has, elegendő alvás, és hogy megszerezze a jó emésztéshez szükséges simogatást. Órákig szundikált a tévé mellett, szinte a képernyőre sem pillantva, sokat evett – egyébként a zsíros ételeket részesítette előnyben –, és imádta az alvást. Nem emlékszem, láttam-e valaha könyvvel a kezében. De a természetes elegancia és az ifjúság minden megnyilvánulása valamilyen illuzórikus szellemiséget adott lényének; benne – ha meggondoljuk – a létezés egy magasabb harmónia tükörképe volt, természetes lélegzetvétele annak, ami után a művészet reménytelenül rohan. És számomra kezdett látszani, hogy egyszerű sorsa valóban gyönyörű és értelmes, és mindaz, amire az életem építettem – csak kitaláció, sőt idegen is. Egy ideig tudni szerettem volna, hogy mit gondol rólam, de felesleges volt tőle választ várnom, és naplót sem vezetett, amelyet titokban elolvashattam volna.

Hirtelen észrevettem, hogy igazán érdekel az ő világa. Szokása volt, hogy hosszú ideig ül az ablak mellett, lefelé nézve. Miután megálltam a háta mögött, rátettem a kezemet a nyakára – kissé összerándult, de nem húzódott el –, és megpróbáltam kitalálni, mit néz, és mi az, amit lát.

Előttünk egy szokványos moszkvai udvar – homokozó néhány orrukat piszkáló gyerekekkel, vízszintes rúd, amelyen a szőnyeget porolták ki, egy építmény – vörös fémcsovékből hegesztett keret, gerendaház gyerekeknek, szemetesekukák, varjak és egy lámpaoszlop. Ez a piros keret mindennél jobban zavart – valószínűleg azért, mert gyermekkoromban, egy szürke téli napon, a lelkem összerogyott egy hatalmas Gederovszki-album súlya alatt, amely alubot a mamutvadászok régóta eltűnt kultúrájának szentelték. Bámulatlan ellenálló civilizáció volt, amely több ezer évig változás nélkül létezett valahol Sibériában – az emberek kicsi, mamutbőrrel borított, félkör alakú házikókban éltek, amelyeknek a váza hasonlított a játszótérek jelenlegi vörös szerkezeteinek geometriájára, csak nem vascsövekből voltak összeállítva, hanem mamutagyrakból. Az album a vadászok életéről szólt – ez egy romantikus szó, egyébként nem felelnek meg a mosatlan kevert fajú embereknek, akik havonta egyszer ezeket a nagyszerű, hiszékeny állatokat bottal egy gödörbe csalták. Nagy részletességgel ábrázoltak mindent, és meglepődtem, hogy sok apró mindennapi részlet, tájak és személyek is láthatóak voltak; azonnal levontam életem első logikus következtetését is, hogy a művész kétségtelenül szovjet fogságban volt. Azóta ezek a vörös rácsos félgömbök, amelyek szinte minden udvarban tornyosulnak, számomra úgy tűnnek, mint annak a kultúrának a visszhangja, amely bennünket szült. A másik visszhangja pedig a porcelánmamutok kis álmánya volt, amelyek az évezredek sötét-ségéből a szovjet büfék millióinak átjárásával a jövőbe vándoroltak. Vannak más

Viktor Olegovics Pelevin

őseink is, gondoltam, például a Cucuteni–Tripolje kultúra – amely nem a Tripoli szóból ered, hanem a Tripolje szóból (mai Ukrajna) –, amelyek már négyezer évvel ezelőtt foglalkoztak mezőgazdasággal és szarvasmarha-tenyésztéssel, valamint szabadidejükben kőből nagyon nagy fenékű, kicsi, meztelen nőket faragtak ki. Ezekből a nőkből, a „Vénuszokból”, ahogyan ma hívják őket, nagyon sok maradt hátra – egyértelmű, hogy minden ház vallásnak szentelt sarkában volt belőlük. Ezenkívül a Cucuteni–Tripolje kultúráról ismert, hogy a rönkházakból álló településeik szabályos elrendezésűek voltak, széles főutcával és teljesen egyforma házakkal. A játszótéren, amelyet Nyikával együtt néztünk, ebből a kultúrából egy szigorúan a világ tájaihoz orientált gerendaház maradt, ahol egy gumicsizmás lány ült egy órát – ő maga nem volt látható, csak a halványkék lábbelije.

Uraim – gondoltam, átölelve Nyikát –, mennyit mondhatnék én például a homokozóról? A kukáról? És mi van a lámpával? De mindez a világom része, ami miatt nagyon elfáradtam, és ahonnan nem tudok kijutni, mert a mentális konstrukciók, mint a legyek, ragaszkodnak minden tárgyhoz, amelyek a retinámon helyezkednek el. És Nyika teljesen mentesült a szemétkosár feletti láng és az 1737-es moszkvai tűz összehasonlításának szükségességétől. Ugyanúgy nem érdekelte egy bőfőgő-krákgó, jól táplált önkiszolgálói varjú összekapcsolása sem az ókori római jelzéssel, amelyet a Julia-nus római császár haláláról szóló mű említ. De akkor mi is rejtőzhet a lelkében?

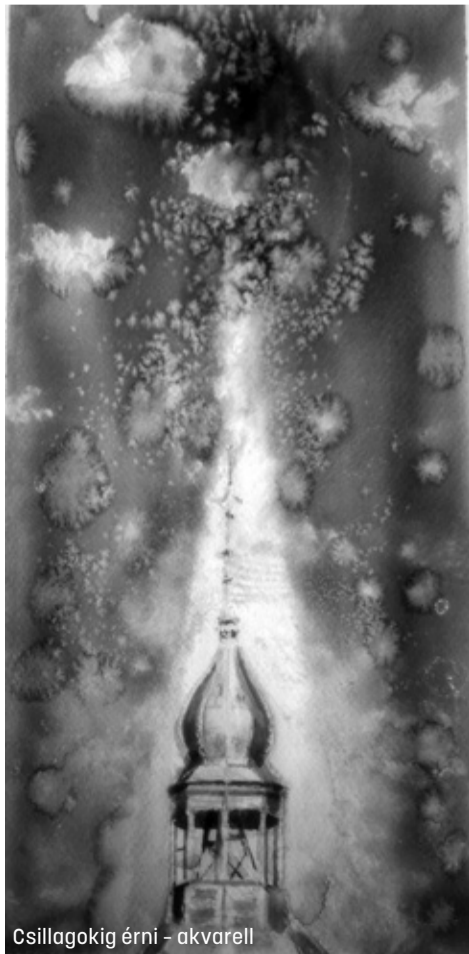
Rövid távú érdeklődésem, ami az ő belső világát illeti, amelybe nem is tudtam behatolni, annak ellenére, hogy maga Nyika teljesen a hatalmában volt, nyilvánvalóan megmagyarázta a változás iránti vágyat, hogy megszabaduljak a fejemben folyamatosan zúgó gondolatoktól, amelyek rohantak, de már nem törtek ki. Valójában sokáig nem történt semmi új velem, és reméltem, hogy Nyika mellett új módon tehetek szert érzésekre, és újra élhetek. Amikor beláttam, hogy az ablakon kinézve egyszerűen csak azt látta, ami ott van, és az elméje egyáltalán nem hajlandó a múltba és a jövőbe utazni, hanem elégedett a jennel, már rájöttem, hogy valójában nem Nyikával foglalkozom, hanem a saját gondolataimmal; hogy előttem, ahogyan mindig is, az ötleteim formálódtak, és maga Nyika, aki fél méterre tőlem ült, elérhetetlen volt, mint a Szpasszkaja torony teteje. És ismét a vállamon éreztem a súlytalan, de elviselhetetlen magány terhét.

– Látod, Nyika – mondtam félreállva –, nekem mindegy, miért nézel ki az udvarra, és mit látsz ott.

Rám pillantott, és visszafordult az ablakhoz – látszólag sikerült megszoknia a kirohanásaimat. Ráadásul – bár soha nem fogja beismerni – számára teljesen mindegy volt, mit mondok.

Az egyik végétől rohantam a másikig. Miután megbizonyosodtam róla, hogy zöldes szemének rejtélye tisztán optikai jelenség, arra jutottam, hogy mindent tudok róla, és kötődésem enyhe megvetésé vált, amit nem igazán lepleztem, gondolván, hogy nem is fogja észrevenni. De hamarosan úgy éreztem, hogy elszigetelődött az életünk zártságától, és idegesség, sértődötté vált.

Fordította Berkes Izidóra

Csillagokig érni - akvarell

AZ UTOLSÓ ÍRÁSTUDATLAN ÁTKA

Mehdi M. Kashani

A kórházhoz vezető utcákon gyűltünk össze. Azok, akik nem tudtak eljönni, vagy messze éltek, kávézókból és bárókból nézték az élő közvetítést. Hatalmas kivétítöket állítottak fel a kórház közelében, de azon kevesek, akik elég vakmerők voltak, és előrenyomultak a tömegben, a legjobb kilátást szerezték meg a szerény, dél-nyugatra néző ablakra az ötödik emeleten, amely mögött a nyolcvanpár éves idős hölgy feküdt kritikus állapotban.

Ő volt a legutolsó írástudatlan ember az országban, ez a vén satrafa, aki megtagadta magától az oktatást. Mi az utcákon ünnepeltük, hogy végre teljesen vagy szinte teljesen írástudó orszaggá váltunk. A hírek korán reggel érkeztek, miszerint mentőautón szállították kórházba. Ez nem először fordult elő, és ez most nem is szóbeszéd volt. Körülbelül egy órával később egy neves orvosokból álló csapat meg-

erősítette, hogy a sebesülése végzetes, és a beteg még napnyugta előtt kileheli a lelkét. Külföldi méltóságokat hívtak, hogy tanúi legyenek a történeteknek, és gratuláljanak büszke hazánknak ezért a csúcsteljesítményért.

Aztán néhány euforikus pillanat után az orvosi csapat vezetője, egy tekintélyes agysebész jelent meg a képernyőn, hogy értesítsen minket, a páciens agyfunkciói egy fertőzés miatt leálltak, és – mindenki legnagyobb bosszúságára – kómába esett. Azonnal hozzátette, mintha csak a gondolatainkban olvasott volna, hogy ez az állapot napokig, évekig vagy akár hosszabb ideig is elhúzódhat.

A jelenlévőkön úrrá lett a megdöbbenés. Hogy tud pont ezen a kritikus ponton cserben hagyni minket a Tudomány? Aztán megjelent egy filozófus a tévében. Mivel az agy volt a tanulásért és tudásért felelős

Nap és hold között

szerv, amellet érvelt, hogy ha a nő agyhalott, országunkat így is megilleti a cím. A külföldi méltóságok ezzel nem értettek egyet, azt állítva, hogy amíg a légzőszervrendszer és a keringés működik, a beteg még mindig életben van.

Csalódásként éltük meg a híreket. De elfoglalt emberekként hamar belefeledkeztünk mindennapos teendőinkbe. A nőről is megfeledkeztünk volna, hacsak nem érkeznek egy héttel később friss hírek a kórházból. Egy páciens meghalt operáció közben, amelyet ugyanaz az agysebész végzett. Persze emberek máskor is meghaltak operáció közben, ez köztudott. Csakhogy ez alkalommal valami másról volt szó. A szemtanúk szerint műtét közben az orvos keze remegni kezdett, a szeme megdermedt a megdöbbenéstől, mintha az lett volna az első alkalom, hogy felnyitott koponyát lát. Egy nővér arról számolt be, hogy úgy nézett ki, mint egy utcáról véletlenszerűen összeszedett járókelő, akit azzal az utasítással taszítottak be a műtőbe, hogy távolítson el egy agyat. A sebész felmondott, a botrány pedig csupán pár óráig maradt napirenden, mielőtt beárnyékolta volna egy másik. A szomszédos épületben, ahol egy jól ismert jogi iroda működött, a jogászok handzsanyelven kezdtek el beszélni. Azok, akik eddig nagy szakértelemmel mentették meg klienseiket a börtönbüntetéstől és a tartásdíjtól, most zavarosan és céltalanul lapozták fel a ronda és vaskos jogi könyveket, nem tudva, mit is kellene keresniük.

Szárnya kapott a pletyka, miszerint a levegőben egy fertőző vírus kering, amely – természetesen – a kórház ötödik emeletének dél-nyugati szobájából indult. Egyesek azt állították, az idős nő átka volt, az ő bosszúja a nemzeten, amely a halálát kívánta. A tudósok ezzel nem értettek egyet. Semmilyen bizonyíték nem támasztotta alá a történetet, és ok-okozati viszony sem állt fenn kö-

zöttük. Mivel semmilyen bűncselekmény nem történt, nem is tehettek semmit. A járvány – akár a vírusé, akár az átoké – hamar megfertőzte a populáció nagy részét. Sokan közülünk elvesztették állásukat, mivel már nem voltak tudásuk és képességeik birtokában, amelyek arra kellettek volna, hogy elvégezzék feladataikat. Az emberek kerülni kezdték a kevésbé iskolázottakat. A szülők elfordultak gyermekeiktől. A férjek a feleségeiktől, a feleségek pedig férjüktől.

A kómás nővel szembeni ellenszenv egyre csak fokozódott. Nem csupán azt sikerült megakadályoznia, hogy az első írástudó nemzetté váljunk, hanem még magával is rántott minket a tudatlanság sötét útvesztőjébe. A fenyegetések egyre csak gyűltek. Az emberek követelték, hogy kapcsolják le a gépekről. Ez persze az emberi jogi szervezet beavatkozását eredményezte. A rendőrség körültekintően őrizte a kórházat, habár néhány hetente új egységeket kellett kiküldeni, mivel az átok vagy vírus nem válogatott az áldozatok közül, mindenkit egyenlő módon fosztott meg tanult képességeitől. A nővérek folyamatosan ellenőrizték a beteget, megbizonyosodva róla, hogy lélegzik, és elég sóoldat és tápanyag jut a szervezetébe. Fürdették, kicserélték az ágyneműjét és a hálóingét. Mindezt persze kényszerezdetten, vonakodva tették.

A gyárak és irodák folyamatosan zártak be, és küldték haza a frissen tudatlanná vált alkalmazottaikat. Még a legalapvetőbb szükségleteink kielégítésében is külföldi segítségre szorultunk. A nyelvünk volt az utolsó mentsvárunk. Instrukciókat jegyeztünk le, amelyeket féltünk elfelejteni: mit ehetünk, mit nem, hogyan tartjuk melegén magunkat, hogyan cseréljük ki az autókereket, hogyan mossunk fogat.

Egészen addig tengettük így napjainkat, mígnem néhány külföldi előkelőséget az írástudatlanság kezdeti tünetei-

vel diagnosztizáltak. Karanténba helyezték őket. Ennek következményeként az országok egymás után vonták meg tőlünk a segítséget. Ezután a szomszédos országok zárták le a határaikat. Amikor néhányan megpróbáltunk átszökni a határon, falakat kezdtek emelni kis nemzetünk ellen. Az emberi jogi szervezet hiányában a nővérek nem voltak hajlandók gondoskodni az idős nőről, a rendőrség pedig azzal fenyegetőzött, hogy ők is megvonják az őrizetet. Minket többé már nem érdekelt.

Ez persze hazugság volt. Igenis érdekelt, titkon abban reménykedtünk, hogy keresztülviszik a tervüket. Amikor pedig megteszik, és végre magára hagyják a saját ürülékében fekvő, mi majd az elhagyott kórház köré gyűlünk. Ott majd félszegen félretekintünk, soha nem egyenesen órá, mintha ezzel meg tudnánk menekülni az átkától. Abban reménykedtünk, hogy a potenciális halálával visszatérne a múltviségünk.

De nem így történt. Diszlexiássá és írásképtelenné váltunk. Nem tudtuk elolvasni a szavakat, és betűzni sem tudtuk őket. Először a *kezdeti, megcsönkít* és *groteszk* szavakkal kezdődött, de pár héttel később már elérte az *agy, eső* és *szeretet* szavainkat is.

A közülünk való legjobb felfogásúak, akik még képesek voltak olvasni és írni, összegyűltek. Világossá vált, hogy napjaink, legalábbis az intellektusunk napjai meg vannak számlálva. Úgy határoztunk, hogy dokumentáljuk tapasztalatainkat az utókor számára. Egy kerek asztal köré ültünk, és megírtuk ezt a kéziratot, amelynek első vázlatát helytelen szavak és hiányos, idomtalan mondatok ötvözte volt. Ezt aztán körbeadogattuk és szerkesztgettük, a tekintetünk pedig minden egyes körrel egyre üresebbé vált, mígnem már azt sem tudtuk, mit nem tudunk.

Fordította Serfőző Réka

Tájak
tarisznója

novella

ÁLMOK JÁRVÁNY IDEJÉN

„Álom: játék, mint az élet... Néha komolyra fordul a játék. Az élet is, az álom is.” (Krúdy Gyula: Álmoskönyv)

1. A ház

Az éjjel vagy inkább hajnaltájt ismét álmodott a házzal. Igen, azzal ott a Szőlősonon, a harmadik utca 24-es szám alatt.

– Nem lett volna szabad eladnotok a házat – mondta neki egyszer valaki. Mikor is, ki is? Talán valamelyik távoli rokon, hiszen közeli már egyetlen sem él. Hát ide jutottál...

– Eladtátok az emlékeiteket – folytatta az illető –, eladtátok mindeneteket. Első és legutolsó kapaszkodókat. A gyümölcsfákat ott a hátsó udvarban, inkább már a régi kertben. A légcórét, amelynek tetején örökké macskák kergetőztek, az istállót, az aklot és az ólakat. Szellő lovatok, a Bimbó tehén, a Bogár meg a Csikas szép emlékét is vele adtátok. A nyerítésüket, a bőgésüket, az ugatásukat. A padlásfeljárót, a nagylétrát, amelyen búzamaggal teli zsidózsákkal a nyakában, a vállán annyiszor ment fel apád – a nagylétrát, a legtitkosabb birodalomba vezetőt. Anyád még most is ott áll a kicsiny konyhában, befutni készül éppen a spájzba – mert mindig csak futott, szaladt, soha meg nem állt –, de legutóbbi szélütésétől elerőtlenedve beesik szegény az ajtón... A házzal együtt eladtátok az Erdélyből hozott parányi fenyőfát is, amely az évek megállíthatatlan múlásával az égig nőtt. Figyeltétek, te is, apád is, az anyád is, később már a feleséged, a lányod, ahogy nő, egyre növekszik. Nagy nyári zivatarok idején hogy félt az anyád, hogy rádól a kis házra, a földdel teszi egyenlővé, hogy imádkozott! Az égig növekedő gyönyörű fenyőfát – a legszebbet talán a falutokban – azóta kivette az új tulajdonos, mint ahogy derékba vágta az örökké csak barkát termő, ám az udvarra perzselő nyáridőben jótékony árnyéket vető öreg eperfát is... Eladtátok a rég kiszikkadt, de a múlt idővel még mindig dacoló csigás kutat. Az ezernyi titkot és csodát rejtő padlást és pincéteket. Minden értéketeket eladtátok...

Mikor is? Ki is? Talán nem is valamegyik távoli rokon mondta, lehet, hogy ezt is csak álmodta...

– A házat, azt eladhatod, fiam – nyugtatná magát egy apjával folytatott régi

beszélgetés emlékével –, az ügyis összedül egyszer, főleg ha nem lakik benne senki, de ha a földet eladod, egyszer csak fogom magam, följövök érted, és magammal viszlek – mert a jó csantavéri föld, az örökké érték marad...

A negyed évszázaddal korábban megfogalmazott és kimondott atyai intelem, a gondoskodásba ojtott, félig tréfás, félig meg nagyon is komoly fenyegetés, amit a korábbi években inkább csak megmosolygott, jópofa szülői heccként terjesztett barátai körében, most, a senkit és semmit nem kímélő kataklizma idején komolyra fordult, hogy azt ne mondja: testközelpelbe került, szinte tapinthatóvá vált. Ami néhány héttel ezelőtt még távol volt – ha nem is nagyon távol –, most egészen közel jött hozzá. Ébren és álomban, félálomban egyaránt.

2. A Tabán

„Valamikor itt házak álltak, Uram, de milyen házak! és a házak közt utcák kanyarogtak, de milyen utcák!... Itt valamikor utcák voltak, Uram, itt volt az ifjúság.” (Szerb Antal: Budapesti kalauz marslakók számára. Tabán.)

Az éjjel vagy inkább már hajnaltájt a Tabánban járt. Nem először: korábban is megfordult erre. Álomban persze, de nehogy most azt gondolja valaki, hogy az ébrenlét immáron ködbe vesző szép pillanataiban, még valamikor boldogult úrfi korában barátaival nem bolyongott volna a Tabánban, illetve hát annak hűlt helyén. Kis híján azt írta, hogy a valóságban is megismerkedett a Gellért-hegy, a Vár, a Naphegy és a Duna által határolt résszel ott az Erzsébet híd budai tövével, de ki veszi magának a bátorságot, hogy megítélje: az-e a valóságosabb valóság, amit akkor ott tapasztalt, vagy inkább az, amit most a nagy járvány idején álomban látott.

Úgy kezdődött az egész, hogy a szobája falán jó negyven éve már ott lóg egy olajfestmény, amelyről egész a közelmúltig azt hitte, hogy Balázs G. Árpád aláíratlan képe a régi Belgrád egyik eldugott kis utcácskáját ábrázolja. Aztán a mindenre képes világháló jóvoltából egyszer csak kiderült, hogy nem Balázs G. Árpád az alkotó, s nem is a régi Belgrád van rajta megfestve, hanem bizony az egykori Tabán, annak is Aranykacsa nevű patinás utcája. Ettől kezdve egészen belemerült Krúdy csodavilágának tanulmányozásába, újabb és újabb helyszínek, történetek és képek aprólékos vizsgálatába, s hamarosan fény derült arra is, hogy hiába fordult meg a festmény neves budapesti galériákban, a mindentudó világháló és a felkent „hozzáértők” is rosszul tudják: bizony a festmény nem az Aranykacsa, hanem éppen az Aranykakas utcát ábrázolja – micsoda különbség: Krúdy és Bródy Sándor volna a megmondhatója!

Ettől kezdve megszállottja lett a régi Tabánnak, nem csoda, hogy a pusztító járvány idején még álomban is oda menekül, habár tudomása szerint ott is volt tengernyi emberéletet követelő árvíz meg tűzvész, s lebontották végül a Tabánt, ahogy most lebontódik egész eddigi életünk.

Álomban is pontosan tudta, hogy Szindbád utazásainak helyét rég benőtte a fű, még ebben a korlátozásokkal teltüzdelt időben is autók zúgnak el ott,

ahol a Mélypincéhez címzett vendéglő volt valamikor, de már *A vörös postakocsi* szerzője fogta a kezét, a Tabán halhatatlan festői, Turmayer Sándor, Zórád Ernő, Guzsik Ödön irányították a lépteit, és a Naphegyről lejövet máris ott volt előtte a lebontottságában is soha le nem bontható Holdvilág utca, girbegörbesége ellenére is bízást el lehetett rajta indulni. A Kőműves utcán végig egészen a festményen megörökített Aranykakas utcáig, azon át az Árok közög, s máris ott van előtte a Fehérsas és a Görög utca, sarkukon pedig az álmaiban szüntelenül visszatérő Mélypince vendéglő, a Tabán legvarázslatosabb és egyben legolcsóbb kiskocsmája, fölötté a rác templom égisz magasodó patinás tornya, amelynek órája most már az idők végezetéig fél nyolc után öt percet mutat. Jó volna benyitni a zöldre festett keskeny ajtón, Poldi bácsinál, a világ legkocsmárosabb kocsmárosánál lehajtani egy nagy pohár sashegyi vöröset, de túl korán van még. Krúdy is csak órák múlva szokott érkezni, lebortokál hát egészen a Hadnagy utcáig, ahol a 14-es házszám alatt nemcsak Szindbád, de bizony Casanova is megfordult annak idején, tovább bolyongva útba lehet ejteni a Kakuk vendéglőt, ahol egykoron Gusztáv svéd trónörökös, a walesi herceg mulatott, de tiszteletét tette egy valódi maharadzsa is, aztán remegő térdekkel megállni a Hét Választó Fejedelem Fogadó előtt, amelynek elegáns termeibe Szemere Pál és Berzsenyi Dániel mellett bizony Ferenc József, Erzsébet királynő és Beethoven is bebetéregtetett, és már csak a Szarvas téren álló, Három Hetteshez címzett szerb kocsmá hiányzik, ahol a mézes gesztenye mellé Karlóccáról érkezett valódi rác ürmöst lehet kapni, amelybe valamikor még a Rudasban és a Rác-fürdőben gyógyulást kereső Vuk Karadžić is belekóstolhatott, mégpedig Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály és Berzsenyi Dániel megtisztelő szép társaságában...

S ahogy így járt-kelt térben és időben, minden akadály nélkül átjutva egyik utcából a másik utcába, az egyik évszázadból a másik évszázadba, egyszerre azt tapasztalta, hogy bármerre jár is, mindenütt kihalt a Tabán. Hiába kereste a Szindbád szívét oly gyakran rabul ejtő szépasszonyokat, elegáns úrfikat, de még a szerelmi éj varázsának ismerete nélkül imakönyvetűvé törpült asszonyokat, már gyermekkorukban megbabonázott és háborodottságban megvénült férfiakat is hiába kereste: üres volt körülötte a világ, mint ahogy üres volt álomban az ő szíve is. Annyira üres, akár városának szecessziós szép utcái most járvány idején, a szigorú kijárási tilalom napjaiban.

Észre sem vette, hogy időközben ráesteledett, s a Görög utca gázlámpáitól megvilágítva elkezdett esni a jócskán megkésített áprilisi hó: ott járt megint a Mélypincénél. És ebben a sziporkázó hóesésben egyszerre megelevenedett a Tabán, legalábbis a Fehérsas és a Görög utca környéke, s már hangokat is hallott: sejtelmes szoknyasuhogást, sétatálcák vasalt végének koppanását a simára koptatott köveken, s a Mélypince sátor tetős épületéből kihallatszottak Kovács Jozsó hegedűjének hangjai. Benézett a résnyre nyitva hagyott ablakon, s a családi asztalnál ott ültek mind, akiknek ott kellett ülniük: Krúdy Gyula, Bródy Sán-

Dudás Károly

dor, Márai Sándor, Szerb Antal, Kosztolányi Dezső s egy számára ismeretlen fiatalember, mintha a Dutka Ákos... Úgy foglalt helyet az asztaluknál, mintha az a világ legtermészetesebb dolga lett volna. Akárha egykor a Dominóban, jutott eszébe valahonnan, csak ott Bori tanár úr, a Hornyik Miki, a Dormán Laci, a Podolszki Józka, a Kartag Nandi, a Mucsi Géza, a Szelei Miki, a Móri meg a Baráth Feri, a Várady Tibi meg a Letsch Endre ültek az asztalnál, s Krausz Lipót – a Poldi bácsi – helyett Kántor Lajos bácsi vette fel a rendelést. Úristen, ott van most megint, abban a felejthetetlen zajban és füstben, abban a megismételhetetlen hajnali dalolásban, de már Poldi bácsi köpcös alakja súlyosodott föléje: – Tessék már rendelni, járvány idejére se állhat meg az élet!

Krúdy-fröccsöt kért persze, kilenc deci bort és egy deci szódát – Szindbádtól tudja, hogy a víz ilyen arányban nemcsak felpezsdíti, hanem bizony meg is neveteti a bort. Koccintani akart a többiekkel, de azok nem figyeltek rá, mintha észre sem vették volna, hogy letelepedett az asztalukhoz. Ittak és meséltek, egyre csak meséltek... Tisztában volt vele, hogy Krúdy Gyula asztalánál sem irodalomról, sem politikáról, sem művészetéről nem lehet beszélni, csak a nőkről... Róluk aztán hajnalhasadtáig...

Márai Sándor mesélt éppen egy asszonyról és két megöregedett gavallérról, valami földöntúli nagy szerelemről és egy végtelen nagy utazásról, olyan szépen beszélt, hogy megfájdult tőle a szíve.

– Mit tapogatja a szíve tájékát, kedves bátyám – fordult felé váratlanul Krúdy Gyula, mintha az asztalnál ülők közül egyedül ő érzékelte volna a jelenlétét –, tán csak nem ott fészkel a baj? Igazán banális dolog lenne járvány idején szívbetegségben meghalni. Lám, az én szegény Szindbádom is...

Aztán amikor Márai befejezte a történetet, mintha csak folytatni akarná előbbi gondolatát: – Halottasházba is betevettem egyszer hányatott életem során, amely halottasház munkásai még élnek, de szünet nélkül szembesülnek a pusztulással. – *Ne tessék a haláltól félni írónak – mondta egyikük, Szaleczki a foghíjas szájával. – Nem érdemesz tőle félni. – Látta már a halált? kérdeztem tőle. – Láttam is, nem is... Az ördög tudna eligazodni ezeken a dolgokon, amikor a mi pályánkon reggeltől estig részeg az ember... Ki tudná olyankor, hogy mit látott a szemével, mit látott a részegségével! Ami pedig a halált illeti: bizonyos, hogy van valaki itt Pesten, aki osztogatja.*

És nem csak Pesten, gondolta már ébren vagy még félálomban.

3. Matuska

„Márpedig saját embert csatatéren nem hagyunk!” (Ismeretlen szerző)

Azt álmodta, hogy valami eddig ismeretlen járvány tört a világra, elkezdte irtani, pusztítani az embereket. Apokaliptikus pillanat volt: látta az életükért reménytelenül küzdő, hörgő és fuldokló betegeket, koporsó híján műanyag zsákokba göngyölt halottakat, a megtelt temetők miatt tömegsírokba vetetteket... Elöntötte a forrás, egy adta víz lett az egész teste, maga sem kapott már levegőt: azt hitte, itt a világvége.

Házacska

novella

Nem, nem ébredt fel, nem ült fel az ágyban, és tekintett szét riadtan maga körül a homályba borult szobában, ahogy filmekben lehet látni: tovább álmódott.

Álmában a hatóság szigorú intézkedéseket hozott a járvány leküzdése vagy legalábbis mérséklése érdekében, rendkívüli állapotot vezetett be, részleges vagy teljes kijárási tilalmat rendelt el, bezárták az iskolákat, a szórakozóhelyeket, bezártak mindent, ahogy az világjárványok idején lenni szokott. A legnagyobb veszélyben levőket, az időseket a saját és a többiek jól felfogott érdekében karanténba zárták, nem mozdulhattak ki otthonukból... Ūristen, már több mint egy hónapja tart ez az állapot, gondolta, miközben a múltó napokat számolta magában.

És amíg mindezt gondolta, mérhetetlen szomorúság uralkodott el rajta. Semmi félelem, semmi szorongás, semmi kilátástalanságérzés, egyszerűen csak nagy-nagy szomorúság. Akárcsak legfőbb regényhősén, a biatorbágyi mérénlyón, Matuska Szilveszteren – no nem a halálos ítélet kimondása után, hanem még a trianoni békediktátum kihirdetésének pillanatában. Amikor a Pestvidéki Törvényszéken emberi ésszel fel nem fogható, huszonkét embertársra életét követelő szörnyű tettének igazi mozgatórugóit keresték, írta le valahol életének egyik legjobb ismerője, ezzel a szomorúsággal kellett volna többet foglalkozni. Hogy azt ne mondja: a mélyére ásní. Akkor talán még a lényeg is napvilágra kerül. A most már örök időkre homályban maradó igazság. Nagyon pontosan fogalmazott a főtárgyaláson az egyik tanú: „Magyarország elvesztette a háborút, ránk szakadt Trianon, s Matuska Szilveszteren erőt vett a szomorúság.” (De hát ott minden más fontosabb volt, mint ez a mondat, amely teljesen elsikkadt a mondatok áthatolhatatlan rengetegében.)

Igen: minden bizonyonnyal erről van szó. Pontosabban: erről is. Csapatával az erdélyi hegyekben állomásoztak valahol, nem is emlékszik már rá, hol is. Pillanatok alatt rá kellett döbennie, hogy minden odalett. Értelmét veszítette a háborúzás, amelyben pedig ő oly lelkesen és a legjobb tudása szerint vett részt, értelmét veszítette a hősiesség és a helytállás, amire későbbi élete során építkezni lehetett volna, értelmüket veszítették a rangjelzései, a kitüntetései, a sebesülése: értelmét veszítette minden. Szép Erdélyország, amelyről pedig oly szépen és lelkesülten énekeltek nagy vonulásaik közben, nem volt többé az övé, s hiába harcolt érte, idegen kézre került szerezett Csantavérje is. Hazatért még ugyan, s ifjú feleségével együtt elfoglalta a tanítói állást, de nem találta többé a helyét...

Így valahogy érezte magát ő is itt a benti világban egy hónappal az „önkéntes izoláció” elrendelése után. Persze, még mindig csak álmában. S ahogy múltak a napok, most már az egyre kézzelfoghatóbbá váló szomorúság mellett egyfajta feleslegességérzés is rátelepedett. Nyilván nem minden ok nélkül: a többiek a kinti világban, ha bizonyos megszorítások közepette is, jártak-keltek, utaztak, dolgoztak, tették, amit tenniük kellett, ők pedig itt bent a szobában csak ültek a televízió előtt, számolták az egyre szaporodó fertőzötteket és halottakat a határ egyik meg a másik oldalán, várták, hogy a gyerekeik meglátogassák őket, hozzanak nekik ezt-azt: mást nemigen tehet-

Pihécskék - akvarell

tek. Legfeljebb imádkoztak. Még azt a félelemmel vegyes izgalmat, gyomorgörccsöt és remegést is megvonták tőlük, annak a lehetőségét, hogy a kintiekhez hasonlóan ők is megfertőződjenek, és esetleg meghaljanak. Vagy hogy kigyógyuljanak a kórból, és ezáltal védetté váljanak. De talán az nyomasztotta leginkább, hogy mostanra egyértelművé vált: odakint nélkülük ugyanúgy működik a világ, mint ahogy jelenlétükben eddig működött, kicsit tán jobban is, hiszen nem akadályozzák a többieket az emberéletért folytatott harcban. Több mint egy hónap múltán számára most már az is kiderült, hogy egykori munkatársai – ahogy némelyek annak idején mondani szerették: harcostársai – ott a kinti világban egy-

két kivétellel teljesen megfeledkeztek róla, s ez akár érthető is, hiszen ebben a vészterhes időben mindenkinek megvan a saját baja-dolga. Erről megint csak Matuska Szilveszter jutott eszébe: egyik birtokába került, Csantavérre hazaküldött levelében arra panaszkodik a váci Királyi Országos Fegyintézetben életfogytig tartó börtönbüntetését töltő vonatrobantó, hogy egykori nagy tekintélyű barátai – hogy azt ne mondja: bajtársai – a kinti világban egészen megfeledkeztek róla, egyikük sem látogatta meg, még csak nem is érdeklődött felőle, hogyan is telnek napjai, hónapjai, évei ott a reménytelenség benti világában, ahova tulajdonképpen az ő megbízásuk hibátlan végrehajtása következtében került. Pedig

annak idején, a merénylet közös kitervelése közben hogy fogadkoztak, hányszor elismételték – különösen köztük a legmagasabb hivatali viselő –: márpedig saját embert csatatéren nem hagyunk! Elalszik majd, s álmában ki tudja hányadszor, ott fekszik elvérzőben a csatatéren, és összekulcsolt kézzel azon fohászodik, nehogy az övéi találjanak rá...

Felriadt, csuromvizes volt a teste, a feje kibírhatatlanul fáj, attól tartott, menten szétrobban. Nem tudta, éjszaka van-e még mindig, vagy már hajnal. Távoli kutyaugatást hallott ebben a karantén-szorítású palicsfürdői csendességben. Nemsokára elaludt újra.

Denevérekről álmódott.

vers

Léphaft Pál almafa

borospatak fölött

hidegen koppan az alma ember áll a kemény harmaton aranyló fényként csillog az esztana alatt a trágyalé tisztas távolban kuvasz a hajnali tisztásról éppen halvány kendő emelkedik színét váltja egy könnyű páracsik a juharfák alatt bíbor kabátban kerubok hada a pirkadatban mihály napja volt ezüsttel hasított világoskék mezőben nap és hold lobogott benn a karámban jószágok voltak jámbor szuszogásban és párolgott a langyos birkagané

mi hangos autóval mentünk föl gondoltuk észrevétlen zakatolt a négykerék-meghajtás sebesen villogott minden látványt felfalt a fényképezőgép sűrűgtünk és pislogott a gomb a magnó fedelén kérdeztük a pásztort lazán szemérmetlenül látott-e farkast rókát vagy medvét? és mikor jött föl utoljára fehérszép? vásároltunk is ó csak ennyiért? kevés ordát és brinzából jókorát megtelt a notesz és a hátizsák míg lassan csepegett a savó szabolcs a tetőre kopóval jött mutatta halkan két régi határ köveinek helyét

csendes volt a tatros lent nekünk végállomás a bakterház lovak legeltek mellettünk szögre akasztva hideg forrásnál a vándornak bögre állt ittunk és hallgattunk egy időre ismét zúgott velünk a duster négy kerékkal a fénylő harmatot sebesen verte szét a tisztáson hűvös ezüstben aranyló fényként továbbra is futott a meleg trágyalé a birkák alatt langyosan gőzölgött a gané egy isten veleddel utaztunk verődve több száz kilométeren mire az idő hazáig lassan elfogyott az esti harmaton hidegen alma koppant mint borospatakon

ELEVEN OSTYA

VAJDASÁGI ARCHAİKUS NÉPI IMÁDSÁGOK EUCHARISZTIKUS MOTÍVUMAI

Az evangéliumok szerint Jézus az utolsó vacsorán meghagyta az apostoloknak, hogy a kenyér, amelyet törnek és esznek, az ő teste, s a bor, amit isznak, az ő vére (Máté 26:26-28; Márk 14:22-24; Lukács 22:19-20). Ebben a felajánlásban az átváltozás misztikus történetéről van szó, amely azután minden miseáldozatban megjelenik, és a szentség erejével bír. Kegyelmet osztó ereje által az oltalom, a gyógyulás, a megtisztulás s az ember megváltása teljesebbé válik. Áldozásnál vagy úrvacsoránál a Krisztus testét és vérének szimbolizáló ostyában vagy kenyérben ezt veszi a hívő magához, ez járja át a testét, eggyé válik vele: így kegyelmet nyer. Mindennek kanonizált formája van a keresztény egyházakban, például magán a szentmisen az átváltozás, az úrfelmutatás, illetve a misén való részvétel, az ottani megtisztuló gyónás, a feloldozás, a bűnbocsánat, majd az áldozás mind-mind a szent kenettel, a lelki tisztaságban való léttel ér fel. Emellett az eucharisztia, az oltáriszentség magunkhoz vételének, illetve magának e szentségnek sajátos népi tisztelete, köznapi – verbális és nem verbális –, sőt babonákhoz kapcsolódó élete is létezik. Pl. – „A népi hiedelem szerint a kenyér gyógyít, ha héját a sebekre tapasztják; a kenyér békít, ha mindig van a család asztalán; a kenyér szépít, ha pirosra sült héját a lányok megeszik, vagy ha a kenyérmosdató vízben arcukat megmosásuk” (Silling 2002: 149); – A földre leejtett kenyérdarabot föl kell venni, megtisztítani a ráragadt portól, szennytől, meg kell csókolni, majd úgy fogyasztani el, mert ez a Jézuska teste. – A cipóra, kenyérré megszégés előtt keresztet kell vetni, amit általában a késsel végeznek, de kézzel is megtehető. – Az eucharisztia magunkhoz vevő áldozás előtti gyónást megelőzi a bocsánatkérés mindazoktól, akik az indulás előtt jelen vannak. – Babonás színezete van annak a vélekedésnek, hogy akinek az ostya a szájpaddlásához ragad, az nem igazul gyónt. – A le nem nyelt ostyát később felhasználó személyre fogták, hogy boszorkány. – A szájunkba vett ostyát nem szabad összerágni. – Borszentelés János apostol napján, december 27-én történik a templomban. A szőlősgazda elvisz egy palack bort a templomba, s azt a pap megszenteli. Ebből a borból otthon minden családtag iszik egy keveset egészségéért, majd a gazda a szőlőskertjébe is kimegy, s annak minden sarkán meglocsol egy-egy tőkét a szentelt borral, mintegy termékenységarázslás gyanánt. – A velünk együtt élő líkai ortodox szerbek a halotti tor első fogása előtt a földre lötyyintenek egy kevés bort vagy bor helyett ma már pálinkát az elhunyt lelki üdvéért: Neka počiva u miru! Nyugodjon békében! szólással, s ugyanezt teszik a temetés utáni 40. napon, illetve az éves megemlékezésen is. Az agrármágia körébe tartozó babona volt az, amikor szárazság idején esőt varázsolni úgy próbáltak, hogy néha még az okatlan állatok (szájába) is szentelt ostyát tettek. – A néprajztudomány kikutatja, hogy egyházi személyek ördögűzés közben is nagy erejű védelmezőnek emlegették Krisztus vérének: „Menj ki, Ördög, menj ki, tisztátalan lélek! Krisztus szenvedése semmisítsen meg, Krisztus vére zúzzon össze!” (Báth 2016: 68); – Ördögűzéskor nyilvános áldozást követelt az exorcista, a megszállott „kitalált akadályokkal nehezítette a nyilvános áldozást” (Báth 2016: 105).

Az említettekén kívül az eucharisztia a népköltészeti alkotásokban is megjelenik, s azok közül is leginkább az apokrif archaikus népi imádságokban, még hozzá többféle néven nevezve. Gyűjtőtársaimmal együtt bejártuk a Vajdaság nagy részét, s az imagyűjteményben Magyarországról, Becséről, Keviből, Bajmokról, Beodráról, Csókáról, Terjából, Törökfaluból (Utrina), Adorjából, Majdányról, Szabadkáról, Kupuszínáról, Adáról, Zentáról, Magyarcsernyéről, Oromhegyesről, Szentmihályról, Tiszakálmánfalváról (Budiszava), Temerinből, Maradékról, Csantavérről, Hódegyházáról, Kúláról, Bezdánból, Csonoplyáról, Ürményházáról, Gombosról származó szent szövegekben fordul elő az oltáriszentségre való utalás. Ezek az imádságok másodlagos orálisak, azaz írásos hagyományból maradtak ránk. A ferences lelkiség foglalkozott leginkább Jézus Krisztus földi életével, s így a lelkiek mellett a testet megjelenítő test és vér motívum is bekerült az általuk alkotott és terjesztett imádságokba, amelyek eleinte templomban előadott misztériumjátékok részei voltak, de idővel változott irányukban a hivatalos egyház viszonya, kikerültek a templomból, majd a nyilvánosan, szabadterén előadható drámák sorából is. Csak foszlányaik maradtak meg napjainkig az emlékezetben, azok is a kanonizált vallás több elemével vegyítve az archaikus, ám keresztény világlátást. Az Európa-szerte kutató népköltészeti műfaj a kontinens minden keresztény vidékének nyelvén előfordul, vagyis Jézusnak a bűnöktől való szabadulást, a túlvilági boldogság elnyerését biztosító, az ember megváltását, lelki üdvösségét hozó áldozata: testének és vérének, azaz életének feláldozása az imaszövegekben gyógyító és védelmező, vigasztaló, sőt gonoszűző jelentésben s többször fokozottan is jelen van:

...Két karomban angyal,
Két vállamon **Krisztus teste**,
Számban **Krisztus teste és vére**,
Őrizzenek engem az örök életre.

(Harmat Franciska, 61 éves. Adorján, gyűjtés ideje: 1992)

...**Krisztus kenetje** számon,
Krisztus teste szívünkön,
Krisztus teste és vére gyógyítja
meg lelki sebeinket.

Aki ennél erősebb vagy hatalmasabb,
az ártasson nekünk csak.

(Körmöcziné Gyémánt Viktória, 1902-ben született. Majdány, 1990-es évek)

...Krisztus keresztje szívemen,
Krisztus teste számon,
Krisztus Jézus teste és vére gyógyítsa meg lelki sebeimet!

Aki ennél erősebb vagy hatalmasabb,
Az ártson nekem.
(Ez rontás ellen.)

(Andrasityné Loboda Ágnes, Gombos, 2008)

...ne félj lelkem, ne röszkedj,
szívem, mert fejem fölött **áldozik** az Úr
Jézus Krisztus **szent testével, szent vérével**,

szent aranyos keresztjével...

(Szobonya-Béres Mária, 1913-ban született. Gombos, 1971)

Az oltáriszentség felvételéhez a lelki tisztaságot írja elő az egyházi kánon. A megtisztulás folyamatában pedig a bűnöktől való szabadulás, azaz a gyónás szükségeltetik. A megőrzött archaikus népi imádságok, mint fohászok a kegyelemért, nem hagyják ki ezt a mozzanatot. Pontosan elmondják, mitévőnek kell lennie a hívőnek, ha úgy érzi, közeleg az Istennel való számvetés ideje:

...Ó, én elmúlt óráim,
Rövid számos napjaim,

Ha még egyszer **gyónt** ember lehetnék!

Urat akarnék hozzámm venni.

Jójj el hozzám, Jézus Krisztusnak Szent Teste és Vére,

Lakozzál én bennem, mint Jézus Krisztus Názáretben!

(Rencsényiné Albert Teréz, 85 éves. Szabadka, 1991)

Az Úr megszólítása, magának az Úrnak a magunkhoz vétele, azaz a szent test és vér bennünk tovább élése a kegyelmi állapot, de ez csak bűnbánat, gyónás által lehetséges. Az imamondó önmagát oktató – de egyúttal másokhoz is szóló didaktikai szándékkal vet számot elmúlt életéről, amelyben bizonyára a bűnöket elkövette, s ezért hívja magához az Urat.

Ehun jön a Jézus,
Lelkünk megváltó Jézus.
Beteg a test bűnnek miatt.
Ha én **meggyónhatnék**,
Gyónt ember lehetnék,
Mária-kapu nyitnáték...

(Ladóckiné Kiss Amália, 79 éves. Kanizsa, 1994)

A **gyónt ember** kifejezésben a befejezett történési melléknévi igenévi jelző használata nyelvi régiségnek tekinthető, s a **meggyónhatnék** feltételes módú cselekvés bekövetkezése utáni állapotra utal. De ennek még archaikusabb alakja is megjelenik az imádságokban:

...Ha én **gyovont embör** löhetnék,
Jézus asztaládon járhatnék.

Járok, Uram, teremtom, szent asztalodhon,

Szent véröd fölvételire...

(Bisztrickiné Berák Annus, 77 éves. Terján, 1991)

Ehon gyün a Jézus,
Lelkem váltó Jézus,
Lelkem szállásadó Jézus,
Beteg a test a bűn miatt,
Elmúlt óráim, jeles napom,
Ha én **gyovont ember** lehetnék,
Mária kapuja megnyitna...

(Sörösné Tóth Ilona, 58 éves. Budiszava, 1995)

...Krisztus köröszte őrizzen meg,
Szent malasztja megtartson,
Szűsz szent mártér Borbála, segítj meg,

Hogy hirtelen haláltú ki ne hagyj múni,

Hogy az **oltáriszentségét** magunkhoz vehessük.

Jön a Jézus,
Szívem látó Jézus,
Beteg a test bűne miatt,

Silling István

Gyovant ember lehetnék,
Mária-kapun mehetnék...

(Kovácsné Csernus Anna, 69 éves. Bajmok, 1995)

...Nyitogass kapukat,
Mosogass utakat!
Mit hoznak? Kenetet,
Oltáriszentséget...

(Tóth Mária, 70 éves. Szentmihály, 1992)

Ezekben **gyovont** alakban szerepel a melléknévi igenév. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint az ilyen igenév használata megőrzött nyelvjárási archaizmus, s a **gyónik** török eredetű, 15. századi kódexekben olvasható szavunk. Ugyanis *A magyar nyelvjárások atlaszában* több helyen is előfordul **gyovon**, **gyovonik** stb. alakban. Erdélyi Zsuzsanna több gyűjtésében is ugyanez a kifejezés szerepel. A **gyovant** alak is ugyancsak ide sorolható, csak hogy benne már a szövegértés hiányából adódó hangzóváltozás is megmutatkozik.

A terjáni imádságban az eucharisztia utaló jegyek egész füzére jelenik meg. A gyónás, amely nélkül nem vehető fel az oltáriszentség, s épp azért tiltották a papok az archaikus népi imádságok használatát, mert azok befejező szakasza az imamondásért gyónás nélkül is bűnbocsánatot ígér. De a vizsgált imádságainkba már beleszórták a gyónást, tehát alkalmazkodtak az egyházi előírásához.

A **szent véröd fölvételire** megnevezésben a már tárgyalt áldozás, vagyis Jézus teste és vére jelentés jelenik meg, amint azt a bajmoki és a szentmihályi imádság meg is nevezi: hogy az **oltáriszentséget** magunkhoz vehessük imasorban, még hozzá a ma legtöbbször használt alakban, **oltáriszentség** néven.

A Kónya Sándor által gyűjtött terjáni imában a **Jézus asztala** vagy a **szent asztal** kifejezés is eucharisztiamotívum. Az oltár szinonimái ezek a szavak. Az oltáré, amelyen az átváltozás megtörténik, s a kenyér és bor színében a pap magához veszi Krisztus testét és vérének, majd pedig a hívők is ugyanezt cselekszik. Az oltár megnevezése másik imádságainkban is előfordul:

Ki háza, háza,
Szent Benedek háza,
Ostya az ajtaja,
Tömjén az ablakja,
Négyszögletes szent oltár,
Azon van a szent kereszt...

(Katona Szabina, 71 éves. Kevi, 1996)

Én kimék én házam elébe,
Föltekinték a magas menyegbe,
Ott látok **szent oltárt**,
Szent oltárba szent papot,
Szent misét monygya...

(Végeli Leponc Éva, 90 éves. Becse, 1995)

...Házamba van **szent oltár**,
Szent oltáron szent abrosz,
Az alatt van három őrző angyalom,
(Deák Anna, 70 éves. Magyarcsernye, 1991)

A Keviből származó imádság bevezető része teljesen apotropikus jellegű, gonoszűző formula a Szent Benedek háza

emlegetése is, az ostya is, a tömjén is: „Alapja az egykor, jelek szerint, közismert s népszerű késő középkori gyógyító formula a »Contra corsagh«. E szöveg ún. »félrevezető« exapatetikus, azaz a ráolvasó közli a megszemélyesített kórsággal, hogy a testben semmi dolga nincs, lévén az »Szent Benedek háza...» Erdélyi a Döbrentei Gábor által szerkesztett, 1840-ben kiadott *Régi magyar nyelvemlékek* gyűjteményben található s 1531–1542 között keletkezhetett szövegre utal (Erdélyi 1999: 209–210). Ez az archaikus, szómágián alapuló ráolvasás tovább élt a kései kereszténységben, a bencés szerzetesek tevékenysége révén is, s tartalmaz egyaránt régi és újabb bajelhárító „eszközöket”.

A becsei imádság bevezetője az archaikus imádságokra jellemző látomáslíra kezdeti sorait említi.

A magyarcsernyei szövegben a szent abrasz az oltárterítő, s a kifejezésben benne foglaltatik az a vélekedés, hogy ami az oltáron van, az mind része a szentmisének, az oltáriszentség bemutatásának és a szentáldozásnak, s ezáltal szentté válik. Teljesen apokrif gondolat, akárcsak az oltár alatti angyalok, akik az igencsak elterjedt esti imádságban szerepelnek lélekőrökként. Csak egy példa:

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Három angyal őriz engem,
Égyik őriz,
Másik vigyáz,
Harmadik testemet, lelkemet őrizi.
Ammën.
(Horváthné Szittyai Anna, 63 éves.
Doroszló, 1993)

Az imádságokban emlegetett *Mária-kapu* nem tartozik az eucharisztikus motívumok közé, de jelenléte is a bűnöktől való szabadulást ígéri, azaz aki hozzá fohászkodik, „*gyónás és áldozás nélkül meg nem hal*”. Ugyanis Szűz Máriát a bűnösök oltalmazójaként és segítőjeként tiszteli a keresztény egyház: *Mennyország ajtaja...*, *bűnösök oltalmazója...* – hangzik a *Lorettói litániában* is májusban és októberben. Épp ezért várja közvetlenül a gyónás és az eucharisztia magához vétele után a hívó ember a Mária-kapu megnyílását, vagyis Szűz Mária hathatós közbenjárását az ő üdvözüléséért. Ezek a motívumok vannak jelen a *Mária álma* típusú imádságban is:

...Ami Urunk Jézus így felel, mondván:
Kedves, szerelmes anyám,
igazán való álmodtál,
mert ha valaki erről az álomról gondolkodik,
vagy házánál tartja,
megszabadul minden gonosztól,
és valamire téged vagy engem kér,
mindenbe meghallgattatik,
hirtelen halállal meg nem hal,
és semmi fogyatkozás házánál nem lézen,
gyónás és áldozás nélkül meg nem hal,
és te, szerelmes anyám, méltó leszel
lelkét halála óráján mennyországba vinni...
(Bosnyákné Kemény Rozália, 46 éves.
Csonoplya, 1997)

Ugyancsak a halálra készülő és a mennyei boldogságot váró hívó hívja segítségül Szent Borbálát is, aki a 14 Segítő

Szent egyike, s „a róla szóló 15. századi francia munkák közül az egyikben neki tulajdonított 13 csoda egy része arra a hitre épült, hogy tisztelői nem halnak meg gyónás és a betegek kenete felvétele nélkül”. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Borbála)

A gyónás által megtisztult hívó, ahogy már említettem is, az oltáriszentséget, azaz Krisztus testét és vérével veszi magához. Ezt a szentostya, illetve a kenyér és a bor alakjában kapja. De a fizikai valóságon felül mi is az, ki is az a szentostya? Ha imádságainkban az ostya szó nem magában áll, akkor jelzője az *eleven*:

...**Ó, eleven ostya,**
Neked adom lelkem,
Tőled várom üdvösségem.
(Kovács Teréz, 80 éves. Bajmók, 1992)

Piros hajnal hasadán,
Mária benne nyugodán,
Úr tüle születött,
Világ tülle támadott,
Eleven ostya,
Ténéked adom lelkemet,
Tülled várom örök üdvösségemet.
(Tóthné Balázs Piros, 59 éves.
Csóka, 1979)

Másutt meg is nevezik az eleven ostya személyét, kilétét Úristen, esetleg Jézus nevével:

Eleven színű ostya, Úristen,
Neköd adom lelkömet,
Fekete földnek testem,
Tetüled várom örök üdvösségömet.
Ammen.
(Barát Valéria, 60 éves. Kanizsa, 1996)

...**Eleven ostya, Úristen,**
Néköd adom lelkem,
Fekete földnek testem,
Tölled várom lelkemnek üdvösségét.
Ammen.
(Lénárdné Varnyú Verona, 72 éves.
Becse, 1992)

...**Eleven ostya, Uristen,**
Neked adom lelkemet,
Tölled várom üdvösségemet.
Amoda látom egy szép rózsán póstya ostyát,
Kibe Szent Péter és Szent Pál az új mi-séjig mongya.
(Rác Erzsébet, 65 éves. Beodra, 1992)

...**Ó, fiam, fényes Jézusom,**
Eleven ostya Úr Isten,
Neked adom lelkemet,
Fekete földnek testemet,
Tőled várom lelkemet most és mind-örökké.
(Sarnyai Teréz, 64 éves. Törökfaló - Utrine, 1992)

Ó, hajnal, hajnal,
Szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugszik,
Úr tüle születik.
Eleven ostya, Jézus, Mária,
Néköd ajánlom testöm, lelköm, életöm, halálom,
Az én szép imádságom. Ammën.
(Bisztrickiné Berák Annus, 77 éves.
Terján, 1981)

Az eucharisztia magunkhoz vételét feltételező gyónás fontos mivolta mellett az áldozás említése jóval ritkább, az *Urak akarnék magamhoz venni* vagy a *Számban Krisztus teste és vére* motívumok azonban már ezt hangsúlyozták. Az imádságok inkább Jézus áldozását, azaz az áldozathozatalra vonatkozó oltáriszentség megteremtését említik, amelynek apotropeikus erőt tulajdonítanak:

Fehér rózsza, Mária,
Én szívem, nē rettegj,
Én lelkem, nē remégj,
Mert Krisztus Urunk **áldozik** fejünk fölött,
Szent vérével,
Szent arany keresztjével. Ámën.
(Csapó Judit, 8 éves. Bezdán, 1995)

...ne félj, lelkem, ne rőszkedj, szívem,
mert fejem fölött **áldozik** az Úr Jézus Krisztus
szent testével, szent vérével,
szent aranyos keresztjével.
(Szobonya Béres Mária, 1913-ban született. Gombos, 1971.
In: Penavin 1977: 32: 13.)

Amikor ez a cselekménysor megtörténik, a hívó ember számára élete, teste és lelke a szent kenet oltalmába kerül, azaz a gonosztól oltalmazott léte élve és halva is biztosított. Ezért is hangsúlyozza az imádság a szent kenet állapotát.

...Krisztus **kenetje** szánkon,
Krisztus teste szívünkön,
Krisztus **teste és vére** gyógyítja meg lelki sebeinket,
Aki ennél erősebb vagy hatalmasabb, az árthasson nekünk csak. Amen.
(Körmöcziné Gyémánt Viktória, aki 1902-ben született. Majdány, 1990-es évek)

...**Számba szent kenet,**
Két vállamon két őrző angyal,
Aki engem őriznek ezeken a sötét éccakákon. Ammën.
(Bálintné Rapcsák Verona, 66 éves.
Kupuszina, 1980)

...**Számba szent kenet,**
Fejem fölött szent kereszt.
Őriz angyal éjfélig,
Szép Szűz Mária virradtig,
Názáratbéli Jézus mindéltig,
Halálunk óráján Ámen.
(Sípos Verona, 79 éves. Ada, 1992)

...**Számból szent kenet,**
fejem fölé szentkörösz.
Őriz, angyal, éfélig
Mária virattig...
(Deák Anna, 70 éves. Magyarcsernye, 1991)

...**Számba szent kenet,**
Fejem fölött szent körösz,
Őriz, angyal, éfélig,
Szép Szűz Mária virradtig,
Krisztus Jézus halálom órájáig.
(Ladóckiné Csengő Mária, 89 éves.
Oromhegyes, 1994)

...Amott jön a Márkos,
Hoz nekünk **kenetet,**

Papi méltóságot,
Benedek, Benedek, Szent Benedek háza...
(Mészárosné Kapusi Julianna, 67 éves.
Csóka, 1991)

Én lefekszem én ágyamban,
Mint Úr Jézus koporsómban.
Számban szent kenet,
Fejem felett szent kereszt,
Őriz, angyalom, éjfélig,
Szűz Mária hajnalig,
Jézus Krisztus mindéltig.
Ha még egyszer gyont ember lehetnék,
Márk kapuján mehetnék...
(Katona Borbála, 41 éves. Kevi, 1996)

...Nyitogass kapukat
Mosogass utakat
Mit hoznak **kenetet,**
Oltáriszentséget.
Aki eztet mondja háromszor,
Annak nem adok sem poklot, sem porgatériumot,
Igenyest viszem az atya házába.
(Tóth Mária, 70 éves. Szentmihály, 1992)

Ennek a szent valóságnak a megfejtését sokan próbálták, miként a *kenet* szófájának értelmezését is. Az imádság azonban sem egy fizikai cselekvésre, sem egy fizikailag érinthető dologra nem vonatkozhat, pusztán az eucharisztianak mint szentségnek a gyont ember lelkében beteljesülő egyesülésre a Megváltóval.

IRODALOM

- BÁRTH Dániel: 2016. *A zombori ördögűző. Egy 18. századi ferences mentalitása.* Balassi Kiadó, Budapest.
- BENKŐ Loránd főszerk. 1984. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DÖBRENTEI Gábor szerk. 1840. *Régi magyar nyelvemlékek. II. Vegyes tárgyú régi magyar iratok 1342–1599.* Magyar Tudós Társaság, Buda (1531–1542. 47. oldal).
- ERDÉLYI Zsuzsanna 1999. *Hegyet hágek, lőtől lépék.* Archaikus népi imádságok. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony.
- ERDÉLYI Zsuzsanna 2015. *Múltunk iratlan lírája.* Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony.
- IANCU, Laura 2019. A „szentség” a népi vallásosságban. In: Barna, Gábor (szerk.) *Eucharisztia és úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 1.* Szeged, Magyarország, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, pp. 66–79.
- PENAVIN Olga 1977. Halotti búcsúztatók, imák, koldusénekek, gyógyító ráolvasások. *Hungarológiai Közlemények*, IX. évf. 32. 13. p. (Kovács Ilona gyűjtése 1971-ben).
- SILLING István 2002. A kenyér tisztelése. In: *Vallási néphagyomány. Írások a vajdasági népi vallásosság köréből.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 147–150.
- SILLING István 2003. *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük.* Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- SZENT Biblia* azaz: Istennek ó és új testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Bibliatársulat, Budapest [é. n.].

MIKOR A POKOLNAK ÉGŐ TORKA TÁRUL...

Molnár Tibor

Botos Máté szerk.: *Mikor a pokolnak égő torka tárul...* Budapest, 2018, Pázmány Péter Katolikus Egyetem - L'Harmattan Kiadó

Az első világháború centenáriuma világszerte újabb kutatásokra ösztönözte a történészeket azzal a céllal, hogy száz év távlatából új adalékokat fűzzenek az első nagy világégés történetéhez. A téma kapcsán szervezett tudományos konferenciák pedig arra voltak hivatottak, hogy a legújabb kutatási eredmények ne maradjanak az „asztalfiókban”, hanem a szakma és a közvélemény megismerje őket.

A budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem összehasonlító civilizációtörténeti kutatócsoportja a budapesti Hadtörténeti Intézettel karöltve 2014. május 5-én szervezett konferenciát, amely 1914–1915 eseményeire fókuszált. Az egyetem agilis tanárának, Botos Máténak köszönhetően a konferencián elhangzott előadások a budapesti L'Harmattan Kiadó jóvoltából 2018-ban tanulmánykötet formájában is napvilágot láttak. A kötet címét a tragikus sorsú költő, Gyóni Géza – aki egy ideig Szabadkán újságíróskodott – talán legismertebb, *Csak egy éjszakára...* című verse adta. A kilenc tanulmány a háború

különböző aspektusait tárgyalja, ismerteti meg az olvasóval: szó esik a nemzetközi kapcsolatokról, a háborúnak az egészségügyre gyakorolt hatásáról, a harci cselekményekről, valamint helytörténetéről is.

Fejérdy Gergely tanulmánya az első világháború kirobbanása kapcsán Belgium és az Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciai kapcsolatainak megváltozásáról szól, míg Nagy Gergely a világháborúnak a Brit Birodalomra gyakorolt hatásáról értekezett.

Az erdélyi Koszta István tanulmányában Románia 1914–1915-ös ingadozását veszi górcső alá. Vagyis azt, hogy a románok a háborúba melyik oldalon lépjenek be. 1916 őszén aztán eldőlt, hogy – a területi ígéretek hatására – az antant mellett törtek lándzsát.

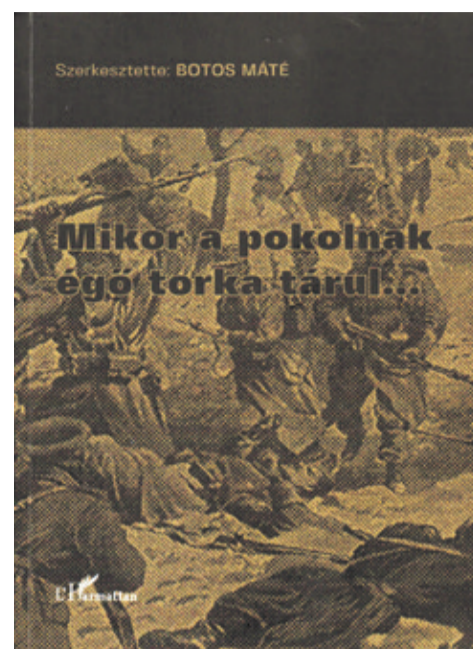
Balogh Gábor tanulmánya sajátos témát tárgyal: az első világháborús egészségügyi helyzetet. A háború során nemcsak a golyó ölt, hanem járványok is pusztítottak, a rohamosan terjedő nemi betegségek következtében pedig katonák ezrei váltak harcképtelenné. A szükség szülte új sebészeti eljárások, valamint a hadirokkantak hiányzó végtagjainak protézisekkel való pótlása új távlatokat nyitott a gyógyászatban.

Domján Dániel Ferenc a Szerbia elleni 1914-es sikertelen osztrák–magyar, valamint a központi hatalmak 1915-ös, egyesített sikeres hadjáratát ismerteti, amelynek eredményeként az országot ugyan megszállták, de az nem kapitulált, és 1918-ban a győztesek oldalán fejezte be a háborút.

Balla Tibor hadtörténész a galíciai Przemyśl 1914–15-ös ostromát tárja az olvasó elé. A harcokban az osztrák–magyar emberveszteség elérte a 800 ezer főt, ezért az ott vívott harcok intenzitása és az elszenvedett emberveszteségek tömegessége miatt a települést joggal nevezték az orosz hadszíntér Verdunjének.

Fekete Krisztián tanulmányában a Földközi-tenger térségben 1914–1918 között vívott tengeri háború legfontosabb eseményeit ismerteti. Ennek során a számbelileg gyengébb osztrák–magyar flotta derekasan helytállt az antant nyomasztó fölényével szemben.

Molnár Tibor zentai levéltáros tanulmányában a szabadkai állomáshelyű, legénységileg Észak-Bácskából kiegészített cs. és kir. 86. gyalogezred 1915 tavaszán az orosz hadszíntéren vívott súlyos harcát ismerteti. Az ezred hősi halottainak száma a háború első tíz hónapjában meghaladta a 850 főt.

Botos Máté a csongrádi lapok tükrében vázolta fel az alföldi városban 1914–1918 között lezajlott, a nagy háborúhoz kötődő eseményeket.

A tanulmánykötet írásai tudományos igényességgel, mégis olvasmányos stílusban ismertetik a száz évvel korábban zajlott háború történetét, amelynek során Ady Endre szavaival „minden egész eltörött”.

film

A SZOLGÁLÓLÁNY MESÉJE

Fekets Emese

(Túl)élés egy teokratikus társadalomban

A *szolgálólány meséje* (*The Handmaid's Tale*) című sorozat, amely 2017-ben indult, egy több mint harmincéves Margaret Atwood-regényt dolgoz fel, mégis remekül ráérez a 21. századi korszellemre. A diktatórikus rendszer, a vallási fanatizmus, a testiség és szexualitás társadalmi kérdései, a mindennapi frusztráció e filmsorozat alapszűrésje, ahogy tulajdonképpen a való élet is ebből áll. A modern ember rohanó és ebből generált feszültséggel teli világban él, ahol a test árucikké válik, ahol indirekt módon még mindig egy személy képviseli a hatalmat. A *szolgálólány meséje* egy korszak történelmi rémuralmát mutatja be, ugyanakkor alternatív jövőképet is felvázol.

A sikersorozat története valahol az Egyesült Államok területén, Gileád disztópikus világában játszódik. A Földet felélte az emberiség: nincs termőföld, nincs tiszta környezet, és ami a legfontosabb: a termékeny nők száma egyre kevesebb. Az állam fundamentalista teokratikus társadalom felépítésével igyekszik mindezt orvosolni. Egy sarkított ószövetségi nézetre alapoz, ahol a férfiak rémuralma és a nők teljes elnyomása, értéktárggyá válása figyelhető meg. A még szülni képes nők tenyészállatként funkcionáló szolgálólányok lesznek, akik nagy hatalmú családok-

hoz kerülnek, hogy a férjek rituális szertartás keretein belül megtermékenyítsék, azaz megtermékenyítsék őket – meddő feleségeik helyett –, és gyermeket szüljenek a házaspárnak.

Ebben a totalitárius államban a férjek irányítanak, minden az ő kezükben van, még a feleségeknek sincsenek jogaik: nincs tulajdonuk, nem olvashatnak, nem dolgozhatnak, semmit sem tehetnek, ami gondolkodásra serkentené őket; a szolgálólányok pedig csupán a „magasabb cél” eszközei. Főhősünk, June (Elisabeth Moss), vagyis gileádi nevén Fredé is egy ilyen szülőgép, aki a köztársaság egyik fontos vezetőjének, Waterford parancsnoknak és feleségének házába került. Az ő történetén keresztül ismerjük meg ezt a disztópikus világot. A kezdeti tudatlanságból a rendszerben egyre otthonosabban mozgó June-nak köszönhetően a néző is folyamatosan többet tud meg a diktatúra működéséről.

Az első évadban a főhős még tehetetlen, csak a túlélés és saját érdekei vezetik. Nincs benne megváltó hajlam, nincs semmilyen különleges képessége. Az empátia és a lázadási vágy ugyan megmutatkozik, de nem bátor, forradalmi hősként ismerjük meg, aki háborúba vezet a népét, a nőket. June személyisége folyamatosan alakul, változik, erős női főszereplővé válik, aki többé nem fél szembenézni a rendszerrel, nem fél a következményektől.

A sorozat kezdetén tapintani lehet a terrort és a félelmet. Brutális képi világ mutatja be az alternatív jövőképet, amelyben nőket erőszakolnak, kínoznak és csonkítanak meg, ha nem a rendszer elvárásainak megfelelően viselkednek. Néhány kritikus szerint az évadok előrehaladtával ezek a feszült jelenetek ellaposodnak, „végtelenített szenvedésspornóvá” válnak, ahogy Bujdosó Bori fogalmaz a sorozatról szóló írásában. Vajon tényleg egy helyben topogás lenne a harmadik évad? Nem hinném. June egyre elszántabbá, dühösebbé, merészebbé és rafináltabbá válik az idő múlásával, de tetteit nem csupán saját céljai vezérik – legalábbis nem annyira, mint a sorozat korábbi részeiben –, hanem a kollektív női sorsot igyekszik megváltoztatni. A rendszer részévé kellett válnia, egyre drasztikusabb és kegyetlenebb cselekedetekre kényszerülnie ahhoz, hogy tucatnyi ember sorsát tarthassa a kezében. Eddig más eszközökhöz folyamodott a harcban, mint elnyomói, most azonban ugyanúgy bepiszkítja a kezét. Szélsőséges viselkedése elfogadható egy ilyen diktatórikus környezetben. Lelki vívódása kihozza belőle az agresszív ösztönét. Pszichikai és testi traumák sokasága képezi a gileádi nők, így June mindennapjait is. Sosem lehet tudni, mire számíthat, vagy éppen ki válik ellenségévé, kiről derül ki, hogy végig a rendszernek dolgozott.

Fotó: Port.hu

A mindinkább vakmerő tettek azért maradhatnak következmények nélkül, mert Gileád teokratikus világa is széthullóban van. Az epizódok során egyre több „társadalmi réteg” érezheti elégedetlenségét, felháborodását: először a szolgálólányok, majd a Márták (akik a bejárónői szerepkört töltik be), a feleségek, de még a vezetőség is kételkedik. Arról nem is beszélve, hogy a parancsnokok is kisebb-nagyobb szabálysértéseket követnek el a kezdetek óta. Ez az állapot már nem tartható fenn sokáig, egyre erőteljesebben érezhető a forradalom szele. A társadalmi elégedetlenség mértéke nő, szinte hallható az időzített bomba ketyegése, amely bomba majd szétrobbantja ezt a birodalmat.

A *szolgálólány meséjében* feledhetetlen a látvány, a zene, a borzalom és az ironia, a hu-

mor. A szürke, fakó színek és a piros uralják a sorozat képvilágát. E szürkeség rányomja bélyegét a rendszerre: monoton, elnyomó, kiüttlalan. Ám a piros intenzív jelenléte vérengző erőszakot, lázadást sugall, reményt a színes életre. Zeneisége tudatosan játszik a néző lelkiállapotával. Éles, csengő hangok, erős ütemek váltják ki belőlünk a feszültséget. A sorozat egyik érdeme, hogy a szörnyűségek ellenére az élcélődő magatartás végig jelen van. Ambivalens érzéseket vált ki egy-egy borzalmakkal átszótt nagyjelenet közepette June poénos hangulata. A groteszk epizódok fellazítják a búskomor, kilátástalan hangulatot, és *A szolgálólány meséjét* még nézhetőbbé teszik. A sorozat aktualitása megrázó a mi demokratikus társadalmunkra nézve.

A SZABADKAI IPAROSDALÁRDA RÖVID TÖRTÉNETE

Pekár Tibor

Erzsébet királyné tragikus halálának évében, 1898-ban alakították meg dalárdájukat a szabadkai iparosok. Az április 5-én elfogadott alapszabályzat szerint az iparosdalárda célja „az énekművészetet nemzeti irányban ápolni, fejleszteni, és az ez iránt észlelt közönyt eloszlatni. E céljának elérése végett hangversenyekkel, úgy nemzeti, polgári, vagy egyházi közünnepekben való részvétellel, az ének varázsa által nemesítőleg hatni törekszik, az ipartestület által, valamint saját és jótékony czélokra rendezendő ünnepélyeket kezdeményez, és ilyeneken közreműködik”. Huszonötven tagok, karnagynak Wahl Alajost, a zeneiskola tanárát kérték fel.

Mint ahogy azt az alapszabályzatban is kimondták, elsősorban állami és egyházi ünnepekkor léptek fel, s ilyenkor leginkább csak a *Himnusz* meg a *Szózatot* énekeltek, ugyanakkor önálló hangversenyeket is rendeztek, meg az elmaradhatatlan farsangi bálakon is előadtak néhány kórusművet. Év közben közös kirándulásokat szerveztek, együtt majálisoztak, megünnepelték egymás névnapját, s ilyenkor az éneké – na meg az evés-ivásé – volt a főszerep.

Első jelentősebb fellépésükre 1898. október 16-án került sor, ekkor a következő műsorral álltak közönség elé:

Himnusz

Dürner: *Vihar*

Szent az érzet

Lányi: *Temesetek, temesetek* – harmóniumkísérettel énekelte Hoffmann Félix

Gaál: *Meddig járok* – harmóniumkísérettel énekelte Etsery Piroska

Pósa: *Ezer év után* – szavalta Abrasits Mihály

Petőfi: *Ledőlt szobor* – szavalta Pataki Lénárdné

Dr. Reisner Lajos az aradi vértanúkról tartott előadást

A következő hónapban már mint vegyes kórus szerepeltek az ipartestületben megtartott hangversenyen.

Első évi közgyűlésükön elhatározták, hogy ezentúl minden év márciusában megkoszorúzzák Paganini József tűzér századosnak, a kaponyai ütközet egyik áldozatának a Zentai úti temetőben levő sírját.

A megalakulás évében huszonkét ember léptek fel nyilvánosan. Később ez a szám mind kisebb és kisebb lett, sőt akadt év, amikor egyáltalán nem szerepeltek a nyilvánosság előtt – vagy csak a helybeli napilapok nem emlékeztek meg róla.

A háború után 1920-ban találkozunk először az iparosdalárda nevével az újságokban, ekkor már Klazsik Lehel vezényelte a kórust.

Petőfi születésének századik évfordulója alkalmából 1922. december 31-én a Nép körben megtartott ünnepségen az iparosok három megzenésített Petőfi-verset adtak elő: *Mi nekem a szerelem?*, *Falu végén kurta kocma* és *Árvalányhaj*.

Az 1927. május 15-én megtartott esten az énekkar Kovács Kornél vezetésével a következő számokkal szerepelt:

Slogar: *Plovi lađo*

Demény: *Szerenád*

Farkas: *Rózsa van a keblén*

Seiler: *Vinela*

Méder: *Harangoznak*

Gostinac: *Nikaj lepšega*

Még ugyanabban az évben Zomborban is felléptek.

Az énekkar, amelyet ekkor már Polgári és Iparosdalárdának hívtak, 1928. május 27-én ünnepelte meg fennállásának harmincadik évét. Ebből az alkalomból kórusversenyt hirdettek meg, amelyre 22 vajdasági dalárda jelentkezett, ezáltal emelve az évforduló ünnepélyességét.

Lányi Ernő síremlékének 1928. november 6-án történt felavatásánál az iparosdalárda is jelen volt, s elénekelte az elhunyt jeles zeneszerző két kórusművét, valamint a *Gyászdalt* Lányi Viktortól.

1931 augusztusában Nagyikindán tartottak kórusversenyt, amelyen a Szabadkai Iparosdalárda is részt vett, és két ezüstserleggel tért haza.

1933. május 28-án gazdag műsorral léptek közönség elé. A Nép körben megtartott esten a következő művek hangzottak el:

König: *Dal a dalról*

Širola: *Gde ima vode*

Méder: *Harangoznak*

Milojevics: *Jugosloveni*

Demény: *Szerenád*

Mokranjac: *Iz moje domovine*
Liszt: *La Campanella* és Sauer: *Koncert-polka* – zongorán előadta Pataki Cora
Dienzl–Demény: *Liliomszál*

Joksimovics: *Nemzeti dalok* (Szláv népdalok?)

Rádásként Pataki Cora eljátszotta még Johann Strauss *Kék Duna keringőjét*.

Az énekkart ezúttal Kladek Jenő vezényelte. (Jugoszláviai Magyar Újság, 1933. május 30.)

Az újvidéki Polgári Magyar Kaszinó Lányi-estet tartott 1937. május 27-én a Református Olvasókör nagytermében. A Szabadkai Iparosdalárda ezen két dallal vett részt.

A Zombori Magyar Iparosdalárda fennállásának fél évszázados jubileumát ugyanazon év júliusában ünnepelték meg. Erre az ünnepségre a Szabadkai Iparosdalárda is hivatalos volt.

Pontosan egy évvel később az újvidéki Polgári Magyar Daloskör ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Az esti hangversenyt a Szabadkai Iparosdalárda nyitotta meg Lányi Ernő *Megint ősz van* című szerzeményével. Ekkor már Krámer Imre vezényelte az énekkart.

A háborús évek alatt sem némult el a dalárda, a számos fellépés közül kettőt ebből az időszakból is ki kell emelnünk.

1941. július 26-án hangversenyt adtak a Magyar Olvasókörben, azaz a Nép körben. Ezen a koncerten két szabadkai születésű fiatal is közreműködött: Szegedi Sándor hegedűművész és a 15 éves Pálfi László. A következő művek hangzottak el:

Dr. Horváth Ákos: *Csendülj, dalunk* – énekelte a dalárda

Liszt: *Manók tánca*; Paganini–Liszt: *Vadászat* – Pálfi László, zongora

Szegő Sándor: *Megyen már*; Petőfi: *Falu végén kurta kocma* – dalárda

Sarasate: *Andalúziai románc*; Brahms: *A-dúr keringő* – Szegedi Sándor és Pálfi László

Horváth Károly: *Kilencet ütött az óra*; Zoltai Mátyás: *Emelem poharam*; gróf Festetics Leó: *Árvalányhaj*; Demény Dezső: *Esik eső* – dalárda

Liszt: *Nocturno* – Pálfi László
Farkas N.: *Rózsa van a keblén* – dalárda

Kéler Béla: *Honvág* – Szegedi Sándor és Pálfi László

Gyene Gusztáv: *Zúg az erdő* – dalárda
A kórust Kovács Kornél vezényelte.

„Az iparosdalárda az elnyomatás éveiben jelentős munkát végzett Szabadkán a magyar zenei kultúra terén – írta 1941. szeptember 5-ei számában a Délvidéki Magyarország –, számos dalosversenyen díjat nyert, és jelentős összefogó szervezete volt a szabadkai magyar iparosságnak. A dalárda vezetősége úgy érzi, hogy a felszabadulással sem fejezte be szerepét, és széles körű agitálással működik tovább.”

A másik kiemelésem méltó eseményre 1941. december 7-én került sor, amikor is a budapesti zeneművészeti főiskolán megrendezett ünnepi hangversenyre szabadkai, zombori és újvidéki énekkarokat is meghívtak. Szabadkát a Magyar Olvasókör énekei és a Kovács Kornél által vezetett iparosdalárda képviselte. Az iparosok 47 tagú kórusa Farkas Nándor *Rózsa van a keblén* kezdetű dalával akkora sikert aratott, hogy egy rádászámot is el kellett énekelniük. Az est egy rendkívüli produkcióval zárult: előbb Szabadka, Újvidék és Zombor egyesített kórusai dr. Kiss Lajos vezényletével elénekeltek Bárdos Lajos *Réten, réten* kezdetű dalát, majd az összes megjelent énekkar együttesen előadta Kodály *Magyarokhoz* című szerzeményét. Ezt a mintegy kétszáz tagú kórust Bárdos Lajos vezényelte. (Délvidéki Magyarország, 1941. december 10.)

A háború utáni években termett az énekkar számára a legtöbb babér. Számátalan fellépés, vendégszereplés követte egymást. Kiváltképp Varga Péter karnagy idejében aratott sok sikert az iparosdalárda. 1964-ben vették fel Lányi Ernőnek, Szabadka zenei élete egykori felvirágoztatójának nevét.

Az énekkar élete azonban korántsem volt felhőtlen, a legtöbb gondot az állandó helyiséghiány okozta, de a harcot nem adták fel, s így az iparosdalárda volt Szabadkának az a kórusa, amelyre mindig lehetett számítani, s amely több mint nyolc évtizeden át megszakítás nélkül működött. Aztán egyszer elérte a végzete.

A nyolcvanadik születésnapját ünneplő énekkarról Szöllősy Vágó László többek között a következőket írta a Magyar Szó 1978. november 11-ei számában:

„Emberöltők váltották egymást, apa helyébe a fiú, fiú helyébe az unoka lépett, karnagy karnagynak adta a vezénylőpálcat, a háború vihara is végigsöpört kétszer rajtunk, hulló falevélként sodorva magával a kórus egy-egy tagját is, fellángolásokat és megtorpanásokat is hoztak magukkal a futó évek, múltó évtizedek. Egy nem változott csak, ez volt és maradt a kórus jellemzője: a dal szeretete és az együttes éneklésben meglelt öröm.”

Kihalt volna az emberekből a dal szeretete, és az együttes éneklés sem nyújt már örömet? Szabadkán pillanatnyilag több énekkar is működik, tehát nem erről van szó. Inkább csak az történt, hogy kivestek a legálisan működő iparosok, s ha iparos nincs, akkor iparosdalárda sem létezhet.

A szabadkai iparosok kórusa 1983. november 18-án volt hallható utoljára, amikor is az Akasztottak balladája nevet viselő szobor előtt énekeltek.

Ez a Szabadkai Iparosdalárda története dióhéjban. Részletes változata egyelőre csak kéziratban van meg, dr. Miklenovics Tibor és e sorok írója gyűjtötte össze és dolgozta fel az énekkarral kapcsolatos adatokat. Egyszer majd talán nyomtatásban is nyilvánítható lát.

A Szabadkai Iparos és Polgári Dalárda pünkösdi napján tartja 30 éves jubileumát. Elnöke: Korom Sándor, alnöke: Tőke Dániel; karnagy: Kovács Kornél. Tagjainak száma 50. (Foto Kapista)

esszé

TÖRTÉNET A SZÍNHÁZBAN

Mezei Kinga

Egy történebből úgy lesz történet, hogy azt valaki elmeséli, valaki pedig meghallgatja. Ebbe az aktusba óhatatlanul beleszövődik az elbeszélő személye, a történethez fűződő viszonya, álláspontja és a hallgató személye, érdeklődése. A mesélés aktusa tehát összekapcsolja a történet mondóját és hallgatóját. Találkoznak. Így működik ez a színházban is a kezdetek óta. Az írók, költők történeteket beszélnek el, amelyeken keresztül találkoznak a színházcsinálókkal, majd a színházcsinálók újraalkotják, színpadra álmodják, továbbmesélve őket a nézőknek. Legyen az mítosz, legenda, történet, mese, fabula, elbeszélés, szindarab, nagyregény – az aktus maga nem változik.

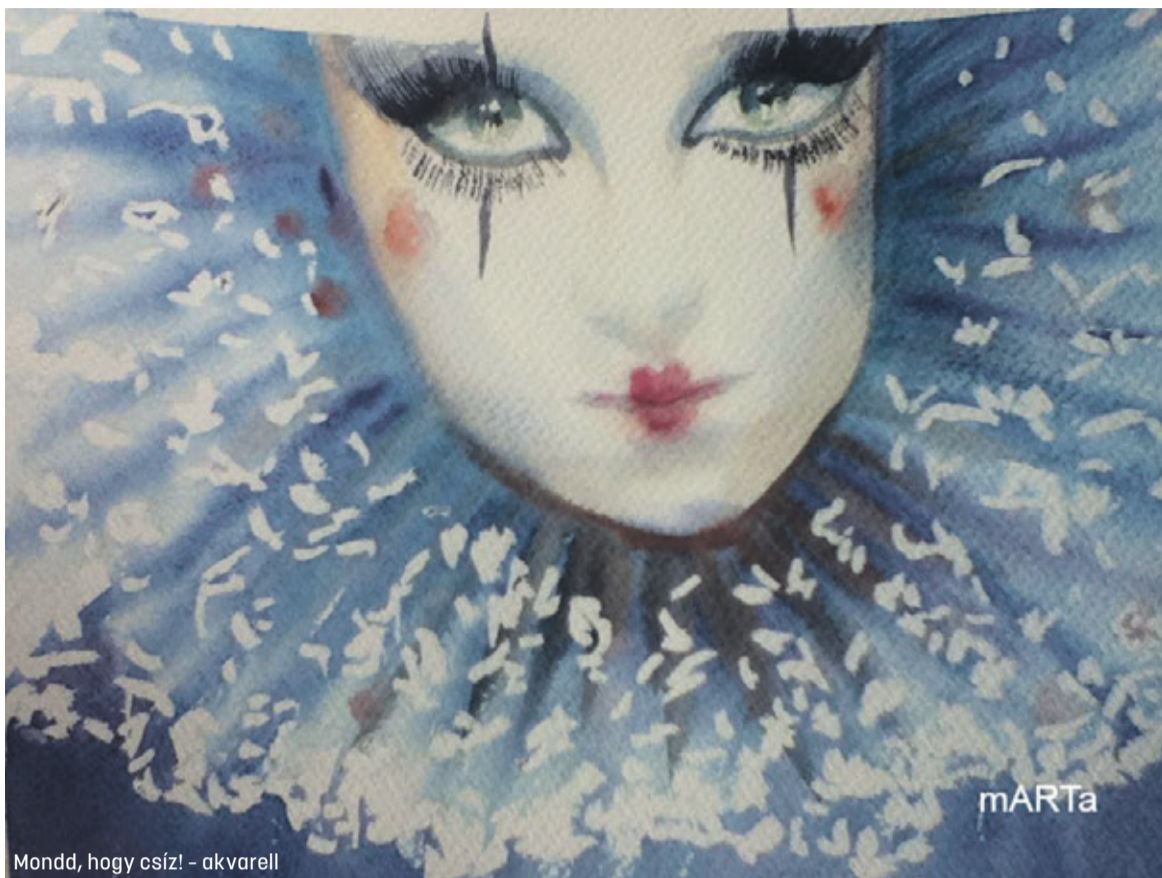
Még mindig alaptételként kezeljük, hogy a színházi történet nem létezik történet nélkül. Lehet az fikatív, valós alapokon nyugvó vagy a történelem eseményeit megidéző történet, avagy bármiféle – legalább nyomokban lekövethető – fabula, amibe a néző belekapaszkodhat. Hogy ez a tétel mennyiben igaz és követendő, továbbá azok a kérdések, hogy mit tekintünk történetnek, mit is értünk az előadás fabuláján, és hogy valóban nélkülözhetetlenek-e a színházban a történetek, ma már vitatottá váltak a színházi berkekben. A színház és az irodalom kapcsolata soha nem volt sem egyszerű, sem egyértelmű. A 20. század második felétől kezdve oly mértékben elmosódtak a műfaji határok mind az irodalomban, mind a művészetek egyéb területein, hogy a színház és a történet viszonya is bizonytalanná vált.

A történetnek, azáltal hogy történetté válik, lesz behatárolható ideje, lesz eleje, közepe és vége. A hagyományos narratológiában ez körülbelül megegyezik a történet eseményeinek valós sorrendjével. A posztklasszikus narratológia már sokkal szabadabban bánik mind az idővel, mind a történettel, nem feltétlenül követi az események valós sorrendjét (ez vonatkozhat akár nagy klasszikusok filmen vagy színházban való feldolgozására is), de ez nem azt jelenti, hogy ezeknek a történeteknek nincs elejük, közepük és végük. Erről eszembe jut az a Godard-ról szóló anekdota, miszerint egy cannes-i filmfesztiválon H.-G. Clouzot megkérdezte tőle (egy vita kapcsán), hogy azt legalább elismeri-e, hogy egy filmnek kell, hogy legyen eleje, közepe, vége. Godard pedig azt válaszolta, hogy igen, csak nem feltétlenül ebben a sorrendben. De mint tudjuk, nem Godard az egyetlen filmalkotó, aki a történetmesélés hagyományos szabályait felrúgja, a történetet a saját logikája szerint alakítja, vagy éppen a feje tetejére állítja. Mondhatni, a film műfajában ma már minden lehetséges.

A színháznak ehhez képest jóval nehezebb dolga van. A drá-

mai műveknek viszonylag kötött a felépítésük (expozíció, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, végkifejlet), és a színpadi megjelenítésnek is vannak alapvető szabályai. A kitalált történetek feldolgozása esetében az események még szabadabban variálhatók, és ez nincs feltétlenül háttással a mű hitelességére. Nem ilyen egyszerű a helyzet a történelmet megidéző történeteknél, ahol a hitelesség egyik kulcsa, hogy pontosan igyekszünk elmesélni az eseményeket. A drámai alkotások legtöbbször, legyen az történelmi ihletettséggű vagy egyéb forrásból táplálkozó mű, valamilyen módon mindig behelyezi magát az időbe, az ember társadalmi és kulturális fejlődéstörténetének egy történelmi mozzanatát reprezentálja. A dramaturgnak, ha történelmi eseményeket kell feldolgoznia, bizony nincs könnyű dolga. Az ilyen témával foglalkozó dramaturgiát mindenképp átítatja a szubjektivitás. Lehetetlenség a történelmi tényeket a teljesség igényével színpadra vinni, így az alkotógarra, a dramaturg mindenképp válogatni fog a meglévő forrásokból, annak mentén, hogy neki mi a hozzáállása, köztudása az ábrázolandó valósághoz. A történelmet drámai történekként interpretálni tehát meglehetősen kényes dolog. Az előadásnak, ahhoz, hogy történelmileg hiteles legyen, hordoznia kell az esemény specifikus sajátosságait és valamelyest a hősök specifikus jellemvonásait is. Ha túl élethűre sikerülnek a hősök, elveszik a drámai jelentésük, túlzott absztrakció esetén pedig az alakok élettelennek válnak, akikkel a néző nem tud azonosulni. Ugyanakkor, ha megpróbáljuk általánosítani, leegyszerűsíteni a cselekményt, akkor a történet könnyen egy elvont történelmi parabolává női ki magát, amelyben a hősök elvesztik történelmi vonatkozásukat, korhoz és helyhez nem kapcsolható általános karakterekké válnak.

Patrice Pavis azt mondja, hogy a történelmi igazság és a drámai igazság két külön fogalom, nincs bennük semmi közös. A színházi realizmussal kapcsolatos félreértések abból fakadnak, hogy a drámaírók, dramaturgok keverik a kétfajta igazságot. A jó drámaíró tisztában van vele, mekkora szabadságot engedhet magának a történelmi hitelesség rovására. Egyes jellemzésbeli vagy kronológiai pontatlanságok megengedhetők, amennyiben a nagyobb összefüggésekben, a társadalmi erőviszonyok tendenciájában, a csoportok szándékaik meghatározásában nincs tévedés. Ha túlzottan elmerül a részletekben, de nem magyarázza meg a konfliktusok okait, az csupán egyfajta terméketlen naturalizmushoz vezet. Pavis szerint a történelmi és a drámai

Mondd, hogy csíz! - akvarell

igazság kompromisszuma sokszor abban nyilvánul meg, ahogyan a hős indokolja és igazolja a cselekedeteit. Jelleméből vagy szenvedélyéből fakadó indítékai nem kerekedhetnek felül a cselekmény objektív, történelmi indítókain. Így lehet a hős sorsa egyszerre különleges és példaértékű, egyedi és általános.

A kitalált történetekkel az alkotónak könnyebb dolga van abból a szempontból is, hogy a világuk is fikatív, az alkotó olyan univerzumot teremt köré, amilyen jólesik, nincs kötelezően követendő külső tényező, ami ezt befolyásolja, az alkotás szempontjából jóval nagyobb teret enged. Így számtalan feldolgozásban, formában, stílusban látjuk viszont ugyanazokat a történeteket, és a fantáziának, a kreativitásnak legfeljebb a „lehetőségek” szabnak határt. Ezen a ponton viszont az válik kérdésessé, hogy mennyire van értelme újra és újra elővenni ugyanazokat a drámákat, eljátszani ugyanazokat a történeteket, újabbnál újabb megvilágításba helyezve őket. Mennyire csalogatható be a közönség egy-egy újabb feldolgozásra? Kíváncsi-e az újraértelmezett változatra, vagy csupán a történet érdekli, amelyet ha már látott „egyszer”, nem nézi meg még egyszer. Pedig az a színháznéző, aki így dönt, egy csomó varázslatról is lemarad. Elképesztő az a stílus- és formai kavalkád, amely ma a világszínházat jellemzi. Főként a kisebb létszámú társulatokban, független színházi csoportosulásokban lehetünk szemtanúi izgalmas útkereséseknek, kísérleteknek (de már a nagyobb színházaknál is tapasztalható, hogy sokkal nyitottabbak); a rendezők kialakítják saját nyelvüket, történetmesélési módjukat, amelyekben végre egyre kevesebb szerep jut a szövegnek, bátran és bőven alkalmazzák a

színházat alkotó művészetek összességét.

Mi még egy lépéssel le vagyunk maradva. A magyar színházról még mindig kijelenthetjük, hogy elsősorban a szavakra épít, többségében történeteket állít elő, és nagy százalékban realista módon teszi ezt. Ez nem azt jelenti, hogy nem lenne bátorságunk belenyúlni a szövegbe, változtatni rajta, illetve magát a történetet a saját mondanivalónk és eszköztárunk szerint formálni, a szöveget más művészeti elemekkel párosítani, vagy bizonyos részeit más eszközökkel, más módon közölni, mint a puszta szöveg. Mi is nyitottunk tehát, és ennek a változásnak az okát és idejét nálunk is ott kell keresni talán, amikor bizonyos politikai, történelmi, társadalmi helyzetekből eredően az üzeneteket, mondanivalókat, a jelenre való reflektálást nem lehetett nyíltan – szavakkal – kimondani. Nem nagy számban ugyan, de a magyar színházban is voltak olyan alkotók, akik más módszereket, eszközöket választottak a közlésre, az üzeneteiket metaforákba ágyazva, képekkel, mozdulattal mondták el, akárcsak a román színház. Romániában a kommunista diktatúra idején alakult ki – ugyanilyen okokból – az a nagyon erőteljes, látványcentrikus színházi fogalmazásmód, amelyet ma annyian csodálunk.

Az utóbbi évtizedekben térségünkben is egyre több az olyan előadás, ahol a szokványos történetmesélésnek már nyoma sincs. Jó néhány alkotással találkozhatunk, ahol a történetnek csupán a váza van meg, a történet csak bizonyos pontokon rögzített, irányok vannak kijelölve, amelyek a játék során elmozdulhatnak – ezzel akár magának a történetnek a menetét is más irányba fordítva. Vannak kísérletek, ahol például csak a szöveg

adott, esetleg a kiinduló- és a végpont, a játékszabályok. Ebben az esetben a történet nem változik, de a játék menete, a színpadi történet, a játékmód, a stílus, a mise en scène a színészre van bízva. Ilyen volt a Bárka Színházban a Tim Carroll rendezte Hamlet-előadás, amelyet magam is részese voltam, s amelyet az *itt és most* elve működtetett (sőt, még a szereposztást is a véletlen irányította). Az ilyen jellegű kísérleteknél esetlegességükből kifolyólag a végeredmény kiszámíthatatlan, az előadás sikere a pillanaton és a színészek ízlésén múlik. Ugyanakkor épp ebből az esetlegességéből származik a legnagyobb erényük is, ugyanis megszületik bennük valami, amit mindannyian keresünk a színházban: a pillanat igazsága, a jelenvalóság. Ami „történik”, az a néző számára (és a színész számára is) többnyire meglepő, nem várt, „érdekes”. A Carroll-féle improvizatív Hamlet-előadás játszása közben a legnagyobb élményt az okozta, hogy azt érezhettük, a nézőknek is fontosabbá kezd válni, hogy mi történik a színpadon, mint maga a történet. Hiszen a színház lényege nem a történetmesélésben van, hanem abban, ami e mögött húzódik, valamint a módban és eszközökben, amelyekkel a történet a színpadra fogalmazódik. A pillanatokban, történetekben, áthallásokban, irányokban, jelenvalóságban. Legfőképp pedig abban, hogy mindez milyen képzeteket, érzelmeket vált ki a nézőben, milyen viszonyba kerül a látottakkal. Ami lényeges, az nem a színpadra komponált fabula, hanem a nézőben kialakuló személyes történet, amelyet hazavihet, továbbmesélhet, és amely ugyanúgy, mint sok más pici történet – része lesz egy nagy egésznek.